M. Mulak
Prague
Aug 1972

F. J. ČEČETKA:

JAN ŽIŽKA.

Život a dílo
geniálního vůdce národa.

1924
ŠOLC A ŠIMÁČEK,
NAKLADATELSKÁ SPOLEČNOST S R. O.
V PRAZE II., JERUSALEMSKÁ 11.

MATICE LIDU
BĚH LII. KNIHA 3.
REDIGUJE PROF. Dr. ŠTĚPÁN JEŽ

Rotační tisk Grafických závodů Neuber, Pour a spol. v Praze I.,
Bílkova ul. 17.

Žižkův rok.

Půl tisíce let uplynulo od té doby, co zemřel národní bohatýr u Přibyslavě. Stalo se naším radostným příkazem, že oživujeme v mysli slavnou minulost a vracíme se k duchům jako byl Jan Žižka.

Celý národ se kloní památce slepého hrdiny v jubilejních dnech, důrazněji si připomíná, že Žižka bojoval za duchovní statky všeho lidstva, za svobodu svědomí, za zásady demokratické a za práva nejchudších. V revolučních zmatcích husitských válek jediný myslil na celek a zachránil zemi. Stal se representantem životní nezdolnosti národní a proto jeho kult žije v českém lidu od věku do věku.

Vyrostl-li za naší samostatnosti, zní-li mocněji slavná hymna české síly, ukládá doba, aby se nám stal Žižka také jasným vzorem občanské obětavosti. Jeho hrdého čela a pevné ruky je nám více nežli jindy třeba, abychom neutonuli v sobectví a zase neztratili, co bylo slzami a krví dobyto.

S pýchou hledíme na sílu a moc našeho národa v XV. věku, ale měli bychom se též učiti

z dějin, z vítězství i chyb předků. Po pěti stech letech je tu týž národ, jsou tu tytéž strany, třeba s pozměněnými hesly, je tu vzkříšený stát — ale je tu také týž nepřítel...

Husitská síla, sebezapření a nadšení mají nám zvláště dnes býti povinností. Tím bychom nejlépe posvětili Žižkovu památku.

»Matice lidu« již v roce 1869 vydala spis »Jan Žižka« od Josefa Kořána, aby předvedla veliký vzor českému lidu. Věrna svému kulturnímu poslání vrací se v jubilejních dnech k nepřemožitelnému vůdci národa, k velikému Čechovi Janu Žižkovi.

Byv vyzván nakladatelstvím, rád jsem se podjal práce a přeji si, aby i tato kniha zahřála české srdce.

F. J. Čečetka.

V Praze 15. května 1924.

I.

Česká reformace.

Patnáctý věk českých dějin zaskvěl se trojhvězdím, jehož jasná zář rozptýlila temnotu středověku a podnes ozařuje svým zlatým leskem obzory našeho národního života. Požehnané paprsky pronikají do nejodlehlejších koutů českých zemí, zahřívají věrná srdce, posilují mdlé duše k velikému zápasu ve světovém rozvoji času.

Mistr Jan Hus, muž svatý a evangelia Kristova věrný kazatel, za pravdu položil život, Jan Žižka, nepřemožitelný hrdina, statečně obhájil národ v době, kdy nepřátelé kuli pouta české svobodě, a husitský král Jiří z Poděbrad se stal representantem nejvyšších met, k nimž se vypjaly snahy českého národa za jeho života.

Tato trojice dala základ novému českému životu, jest a zůstane, pokud Čech Čechem bude, vznešenou oporou a kotvicí národa na rozbouřených vlnách světového zápasiště.

Význam Husův v těžké době náboženského a mravního rozvratu na prahu XV. věku tkví v tom, že neohrožený mistr až do smrti bránil pravdu a stavěl se proti vnější autoritě papeže,

císaře i církevních doktorů. V něm vidíme po prvé ohromný světodějný konflikt mezi autoritou a svědomím, Husův duch, zanícený svatou pravdou, provedl revoluci v duších i srdcích českého lidu.

V tom záleží i světový význam české reformace.

Hus hájil celým svým životem věrně nejvyšší statky všeho lidstva a národ, který se postavil za Husa, otevřel novou dobu světových dějin. Reformací vystupuje český národ po prvé v novodobé historii a bratrství jest jejím nejkrásnějším květem, novou cestou dějinného vývoje světového.

Husovi vděčíme, že svým vystoupením zvrátil zpuchřelé řády středověké a svou mučednickou smrtí otevřel oči svým krajanům, aby se dali neohroženě v boj za nejsvětější lidské statky jménem všeho člověčenstva.

Pohaněný národ přijal boj, postavil se proti všemocné církvi, hrdě se přihlásil k Husovu »kacířství«. Kříž a kalich byly jen vnějšími znaky dvou nerovných stran, příčiny tkvěly mnohem hlouběji; v Čechách vyrostl vinou kněží duch proticírkevní a revoluční.

Hus první vystoupil neohroženě za práva národní, zavrhl svatokupectví i jiné zlořády církevní. »Prokletý kacíř a nebezpečný novotář« shrnul evangelium Kristovy lásky v devisu: »Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, braň pravdy až do smrti,

neboť pravda tě vysvobodí od hříchu, od ďábla, od smrti duše a konečně od smrti věčné!«

A v této poznané pravdě stál až do smrti jako skvělý příklad lidstvu, za ni položil i život. Jeho upálení bylo zápalnou obětí nového věku.

Rudá zář kostnické hranice roznítila plameny hněvu v Čechách, vyrostl požár, který dal dějinám směr pro celá století. Katané mistrovi ztráceli půdu, báli se o svoji světskou moc před silou mravního přesvědčení mučedníka, jenž hlásal návrat k čistému učení Kristovy lásky. Zahubili tělo nejlepšího Čecha, ale nezahubili jeho učení. Jméno mistra Jana Husa, hlasatele lásky a bratrství, zaplálo jasnou hvězdou na českém nebi a vedlo Čechy k vítězství v boji s celým světem za nejdražší duchovní statky, po staletích září znova očištěno do tmy budoucnosti.

Čisté učení Kristovo se zakalilo a zvrhlo v rukou nehodných kněží v nejkrutější nástroj k potlačení čistého náboženství. Středověk dopouštěl se nejhroznějších hříchů na lásce křesťanské a Řím dával tomu svoje požehnání. Byl-li který národ zadržen a ochromen tímto stavem panující církve ve svém kulturním rozvoji, byl to národ český, jehož hloubka myšlení a citu byla vždy nejpříhodnější půdou pro osvobození lidského ducha, pro očistu náboženskou.

Když anglický filosof Jan Viklif (zemř. 1384) neohroženě vystoupil se svým »sladkým jedem« proti světské moci církve a hlásal, že pouze chudoba a návrat k původnímu křesťanství napraví poměry znemravnělé církve, byli to Čechové,

kteří se ozvali první mohutným hlasem. Mistr Jan Hus, jehož jméno by stačilo postaviti Čechy po bok nejpokročilejším národům Evropy, jenž v kapli Betlemské kázal proti neřesti svatokupectví, zvedl a prohloubil učení Viklifovo, vtisknuv mu svou mučedlnickou smrtí pečeť věrohodnosti.

Hus stal se prvním kacířem, jehož církev neudolala, prvním reformátorem, jehož dílo nezaniklo, hrdinou ducha, jaký se rodí jednou za tisíc let. Jeho kacířství stalo se chloubou národa.

Pod plameny kostnické hranice pukla Petrova skála a trhlinou se vyvalily vlny svobody myšlení. Nádherný koráb slepé víry ztroskotal, na hladinu vyjížděla lodice, nesoucí lidstvu život mravnosti.

Mistr Jan Hus zahájil novou epochu dějinnou, probudil nového ducha. To se ovšem nemohlo státi bez bouřlivých bojů, neboť protivné straně běželo o to, aby potlačila za každou cenu zdravý proud husitství, aby násilím utlumila reformní snahy probuzených Čechů, kteří kráčeli ve »světle Páně«, kdy se ještě jiní národové topili v čiré tmě středověku.

V srdci Evropy byli Čechové vždy krajní výspou slovanských bratří, rozložených na východě, byli obklopeni germánským mořem. A nebylo divu, že při geografickém položení přijali záhy křesťanství římsko-katolické a nemohli se udržeti ve své pravé slovanské povaze. Měly na ně veliký vliv události sousední výbojné říše

římsko-německé, která byla zejména proto tak mocnou ve středu Evropy, že se jménem německého císařství souviselo i šíření politické moci římského papežství. Obě moci postupovaly pospolu a jejich sílu poznali Čechové.

Vliv německý byl od prvopočátku osudný našemu národu. Nemohl mu odolati tak mnohý slabý panovník z rodu Přemyslovců, který viděl prospěch a lesk jména v tom, když sám volal Němce do Čech a dával jim moc, když německý příliv víc a více v zemi rostl. Němci ve své pýše a nadutosti zneužili pohostinství vrchovatou měrou.

Za dob posledních Přemyslovců byla moc Němců v Čechách tak veliká, že když Václav III. zahynul r. 1306 rukou vražednou v Olomouci, myslili Čechové, že ani nemohou jinde voliti svého panovníka nežli mezi Němci, odkud jim vždy přicházelo jenom neštěstí.

Od toho okamžiku, kdy dosedl Němec na trůn český, činil si pro další budoucnost na něj nároky. Tento postup německého vlivu byl stále a stále mocnější, až za krále Václava IV. vzrostla moc němectví v národě netušenou měrou, že bez veliké revoluce českého ducha nemohla býti zlomena.

Hloubavý a nábožensky hluboce založený český lid, jehož dnešní doba plně nepochopí, zatmul nad zradou římsko-německou, která byla spáchána na Husovi, velikém synu Čech. Snahy po opravách v církvi jen vyrostly, po pří-

kladě Husově šli Čechové za očistou víry, země a národa. Nelekli se klatby papežovy a proti přesile křižáků chápali se zbraní.

Hus zavolal — Žižka přišel.

Pod Janem Žižkou bojovali husité veliký světodějný boj za volnost víry, za svobodu svědomí a za očistu národního života, kdy jinde ve světě po hnutí, husitskému podobném, nebylo ani potuchy. Nastal dějinný obrat, Čechové se nelekli nepřátel, stáli proti všem — poznali svou sílu.

Potupná bula papeže Martina V. vyhlásila r. 1420 křížovou válku k vykořenění husitů, a celá Evropa se zdvihla ve znamení kříže proti českým kacířům. Naši domácí letopiscové s chloubou vypisují množství národů a zemí, odkud se křižáci jako kobylky přihnali do země. Přišli Bavoři, Frankové, Švábové, Švýcaři, Sasové, Durynkové, Fojtlandští, Vestfálové, Rakušané, Štýřané, Korutané, Krajinci, Francouzi, Angličané, Španělé, Brabantští, Holanďané, Míšňáci, Srbové ze Sas, Braniboři, Poláci, Maďaři, Charvaté, Dalmatinci, Bulhaři, Sekelové, Vlaši, Kumáni, Jazygové, Rusíni, Slováci, Rácové — a ze samé koruny české Slezané, Moravané a nevěrná šlechta česká, která stála při Zikmundovi.

Proti statisícové přesile vedl Žižka nepatrné houfy svého nadšeného a ukázněného českého lidu, selský vůz a cep vítězily nad železnými rytíři středověkými. Války husitské nebyly však jen velikou válkou náboženskou, ale především

válkou národní, měly hluboký morální význam, který pronikl srdce lidská. Hnutí otřáslo základy zřízení společenského i státního, vyrovnávalo rozpory duší a ducha, srdce a života, rodil se nový mravní řád.

Války husitské byly rozmachem českého ducha, vzkříšením národního života proti německé převaze, velikým bojem demokracie za svobodu proti útokům a zradám Říma, byly velkolepým projevem síly, která zachránila národ a dala mu lidovládu, jež znamená nejslavnější kapitolu národního vývoje. Velké dějinné akordy vzbudily ozvěnu po celé Evropě.

V době bojů s církví i společností, ve srážce starého světa s novým je pozoruhodným zjevem prostý český sedlák Petr Chelčický, filosof, který žil za Husa, přečkal dobu husitských válek a zemřel před r. 1460. O jeho životě víme velmi málo. Jeho rodištěm je asi jihočeská víska Chelčice u Vodňan. Byl rozhodným stoupencem směru Husova, stýkal se i s mistrem na jihočeském venkově, když tam Hus kázal za svého pobytu na Kozím Hrádku u Tábora. Smělé nauky působily mocně na jeho hloubavého ducha. Snad mu již dříve byly známy i nauky sekty Valdenských, kteří zavrhovali válku a trest smrti.

Do jásotu vítězů nad nepřáteli husitů již v r. 1420 zazněl výstražný hlas Petra Chelčického: »Nezabiješ!« S mistry pražské university, zvláště s Jakoubkem ze Stříbra, vedl spor o svůj názor na moc a válku. V sousedství radikálních Tá-

borů sblížil se s jejich učením. Od bojů s nepřáteli světskými odváděl však Petr k boji duchovnímu s ďáblem, pokrytectvím, pýchou, žil v středověkém názoru o životě posmrtném. Odpíral moci papežově, církevnímu zřízení, bohatství kněží, kteří nenásledují Krista, zavrhoval i světskou moc, úřady, zákony a právo, učenost, prudce útočil na mocné a bohaté, vystoupil proti neřestem své doby.

Rozpory jej rozvedly později s Tábory docela, protože odmítal násilí války. Získal stoupence a výsledek přemýšlení ukládal do svých spisů. Z jeho učení vznikla Jednota bratrská, spravující se zákonem Kristovým, pohrdající světem, snášející trpělivě pronásledování. Později koncem XV. věku učinila Jednota ovšem některé ústupky a stala se takto mocným činitelem v našem kulturním a politickém životě.

Národní filosofie byla dlouho založena více na Husovi, Chelčickém a Komenském nežli na Žižkovi, čekala spásu od vznešených zásad lidskosti. Dějiny nové doby daly však za pravdu Žižkovi. Utopistický humanismus a pacifismus nebyly by nikdy zmohly násilí, nebyly by přinesly národu svobody.

Zásady Chelčického, založené na svobodě, rovnosti a bratrské lásce, zůstávají podnes ideálem, boj proti mravnímu zlu a duchovní temnotě stále příkazem. Výše však nežli jeho zásada »neodpírati zlu« stojí zásada, kterou vyzdvihl Žižka svými činy: Potírati zlo všude, stále a neúnavně!

Malý národ se ovšem unavil a vyčerpal v těžkých bojích, události, které nebyly v jeho moci, vytlačily jej později ze slavně dobytých posic osvěty a svobody, ovinuly trnový věnec kolem jeho skrání, sevřely jej poutem duchovního i politického nevolnictví za jeho ideální messianism. Ale tím neztratil na své zásluze, ba naopak získal.

Znova domohl se národ 28. října r. 1918 bývalé samostatnosti a za tento radostný okamžik děkuje svým nejlepším synům, kteří o vítězství pracovali doma i za hranicemi, děkuje i konstelaci světových událostí a v nemenší míře s v ý m d ě j i n á m. Zázraky konala vznešená píseň historie, otvírala světu oči.

Jméno nepřemožitelného vůdce husitů J a n a Ž i ž k y očištěno zaznělo do bitevní vřavy světové války v letech 1914—1918, veliký Čech zazářil příkladem pevné, neústupné povahy, shody přesvědčení se skutky, hrdinné obětavosti, kdy se kula pouta svobodě. Síla mravního charakteru Žižkova nutkala k následování, stala se programem, jasnou, sluncem zalitou cestou.

A plným právem.

Válečná sláva prostého a přímého muže činu povýšila Žižku na národního bohatýra, jemuž nebyly odepřeny všecky vynikající vlastnosti prosté velikosti, jak jej zrodila doba ve své nutnosti. Ujal se vřele odkazu Husova, zachoval národ silný a zdravý v nejtěžší době. Podal zářící příklad občanských ctností, vynikl nejen

prostotou a upřímností, ale i mocí ducha a vůle, vtiskl ráz dějinám.

Žižka přišel do kvasu náboženského počátkem XV. věku. Hus byl vtělená myšlenka, Žižka síla. Řešil základní otázky kouzelnou silou vůdčího genia vojenského. Dovedl vzbuditi mravní síly sebezapření, nadšení i hrdinství v srdcích bojovníků, stvořil lidové vojsko české, nepřemožitelné, železné kázně, před nímž se třásly zastaralé feudální řády rytířské a bořily se staré výsady.

Žižka, genius činu, usiloval o sjednocení stran proti Římu, s hrstkou nadšeného lidu bojoval vítězně proti děsivé přesile nejlépe vyzbrojených nepřátel, kteří chtěli Čechy udusiti v krvi. Vedla jej nezměrná síla ducha a nezlomné víry v boji za mravní a božské zákony. Tím se stal symbolem zdravého češství a zdálky pěti set let hovoří k nám jako vzor národního bojovníka za čistý ethický ideál.

Třetí v trojici, národní bohatýr srdce a ducha, král demokrat, Jiří z Poděbrad, záštita země, jemuž dle pověsti byl Žižka křestním kmotrem, provedl ideje husitské, byl proniknut láskou k národu i pravdě Páně, vymanil lid z jařma panské strany i Říma, když oslabený národ po Lipanech klesal do nové poroby.

Husova síla mravního přesvědčení, Žižkova vítězná obrana národa a Jiřího láska k lidu byly vždy Čechům nejdražším odkazem velké doby reformační. Silou této minulosti rostla a bohdá

poroste budoucnost. Zas a zase k nim se bude národ vraceti.

Dnem 11. října r. 1924 dovršuje se 500 let od té doby, co u Přibyslavě zemřel náhle Jan Žižka ranou morovou.

Vzpomínáme v jubilejním roce nepřemožitelného vůdce českého lidu, jenž žádné bitvy neztratil, ale vítězně odolal všem nepřátelům v boji za svobodu svědomí, za řeč a zemi, jenž skvěle obhájil Husovu pravdu, když běželo o zhoubu království. Rytíř bez bázně a hany, čistého štítu, čestný a hrdý, zanícený a opravdový, jako zjevení přišel na přelomu událostí a stvořil dějinnou epochu. Dovedl se obětovat, projevil energii, které bylo třeba, byl nezdolný v boji proti násilníkům a zákeřníkům.

Soudobí pamětníci píší o něm nad pomyšlení málo, ale vše svědčí, že byl Žižka nábožensky založen, že následoval Husa ve snahách o oživení křesťanského ducha a pracoval o vymýcení neřestí. Mistr Vavřinec z Březové, který Žižku znal, praví o něm, že byl zvláštním horlitelem pro zákon Kristův. Staré letopisy české nazývají jej věrným sluhou božím.

Bez něho bylo by husitství bývalo potlačeno při první srážce, Žižka zosobnil praktickou i politickou stránku husitství, byl daleko ovšem myšlenek republikánských, ve velikém rozvratu duchů zachoval střední cestu. Odtud vyrostla významná důvěra lidu k vůdci osvoboditeli a k spravedlivému člověku.

II.

Žižkův život do r. 1419.

Jan Žižka, syn chudého jihočeského zemana, narodil se v posledních letech vlády císaře Karla IV. na otcovském statku v Trocnově u Borovan v kraji Bechyňském.

Při poplužním dvoře Trocnově byla dědina, v okolí jiná malá sídla zemanská a na blízku rozsáhlé zboží Rožmberků. Východně ležely Borovany zboží novohradského, na jih Sviny, za Borovany byly již vsi panství třeboňského. Asi dvě míle k jihozápadu stála tvrz Velešín a k severu leželo město Budějovice. U něho začínaly korunní statky hradu Hluboké.

Nevíme mnoho o Žižkově rodině. Pouze pověst vypravuje, že byl zrozen pod dubem, pod stromem síly. Jeho matka Kateřina šla prý na pole k dělníkům a náhle zachvácena bolestmi, porodila syna pod dubem. Tento dub stával po mnohá století a pověreční lidé z okolí, zvláště kováři, řezali třísky s něho, dávali je do topůrek svých kladiv, aby jejich paže byly silné.

Zemanská rodina měla ve znaku raka.

Žižka byl dědicem jen několika dvorů a úroků v nepatrné vesnici Trocnově mezi lesy a v blízkém Čeřejově. Jeho otec Jan připomíná se při roce 1378. Měl též mladšího bratra Jaroslava, který později bojoval pod ním v řadách Táborů a byl za obléhání Bechyně z hradu zastřelen asi v červenci r. 1428. Děje se též zmínka o jeho sestře Anežce, o ujci Řehořovi, který mu v Čá-

slavi postavil náhrobek, a o jeho tetě Anně, které obec Nového Města Pražského darovala r. 1429 dům v Křižalově (Panská ulice). Po ní náležel dům sestře Žižkově paní Anežce — patrně vdově.

V bitvě u Malešova 7. června 1424 padl Ondřej z Dubé, který tam bojoval proti svému tchánu Žižkovi a též proti vlastnímu strýci Janu Roháčovi z Dubé.

Více o rodině není známo.

Mládí Žižkovo spadá do doby domácích válek a odbojů českých pánů proti králi Václavu IV. V čele panské jednoty stál tehdy mocný velmož Jindřich z Rožmberka. Ačkoli vlna rozbrojů se převalila také okolím Trocnova, nelze zjistiti, účastnil-li se Žižka nepřátelství a loupežení, v něž se tyto boje domácí většinou proměnily.

Teprve r. 1408 stál Žižka mezi odpovědníky pyšného Rožmberka a města Budějovic. Jisto je, že byl nato zbaven rodinného dědictví, které přešlo do rukou Oldřicha Líčka ze Dvorce. Od té doby o rodině Žižkově není zmínky a mínění historiků souhlasí, že se Žižka věnoval umění válečnému.

V neznámé době ztratil jedno oko, asi v neblahých válkách krále Václava s panskou jednotou. Bojoval též s králem Zikmundem a markrabaty moravskými po boku slavných bojovníků Jana Sokola z Lamberka, Suchého Čerta (Hynka z Kunštátu na Jevišovicích), Racka Kobyly a j. Vycvičil se v umění válečném právě v době, kdy polský král Vladislav Jagiello vedl

válku s řádem německých rytířů v Prusku a široko daleko najímal bojovníky spolu se svým bratrovcem Vitoldem, velikým knížetem litevským.

Máme za to, ač dokladů historických není, že mezi českými a moravskými bojovníky, kteří vstoupili pod polskou korouhev a byli ochotně přijímáni za vůdce menších oddílů, byl vedle Jana Sokola z Lamberka, Žolavy (Salavy), Zbislava Kostky, Stanislávka a jiných také Jan Žižka z Trocnova, jak píše polský kronikář Jan Dlugoš, který uvádí též z Moravanů Jana Jenčíkovic panského rodu, znaku odřivous.

K veliké rozhodné bitvě došlo na pláních východního Pruska, mezi vsí Grünwaldem a Tannenberkem nedaleko Královce. Tam sjednocení Slované po těžkých a smrtelných zápasech osvobodili Polsko a sjednocenou Litvu, potřeli křižáky na prach a zadrželi »Drang nach Osten« živlu germánského. Polska s Litvou za pomoci statečných Čechů a Rusínů učinily konec dobývačnému křižáctvu, které přes dvě stě let za poskytnuté pohostinství prolévalo krev prusko-pomořanskou, žmucko-litevskou a polskou, aby si na troskách a popelu slovanských praobyvatel vybudovalo vlastní německý stát.

Vojska polská stanula 14. července u Grünwaldu. Velmistr křižáků, Ulrich z Jüngingen, udeřil druhého dne plnou silou a Litvané dali se v boji na útěk. Zato smolenští rytíři vytrvali a ve spojení s Poláky v zarputilém boji křižáky porazili, polská korouhev s bílým orlem vítězně

zavlála. Padl velmistr křižáků, padli skoro všichni rytíři a zbytek se dostal do zajetí.

Čechové prý měli o vítězství velkou zásluhu, řídili hrubou střelbu a rozhodli o bitvě.

I v Čechách vzbudilo pokoření zpupných Němců radostný ohlas a mistr Jan Hus psal Polákům, že vítězství je v moci Kristově, který ponižuje pyšné a povyšuje pokorné. Zikmund, král uherský, stál na straně křižáků a 2. prosince r. 1411 doléhal písemně na bratra Václava, aby Čechy, Moravany a Slezáky povolal domů ze služeb polského krále a potrestal přísně, kdo se ukáže neposlušným.

V r. 1411 byl Jan Žižka v Čechách, a to ve službách při dvoře královském. Podle českobratrské tradice býval v době Husově přítomen kázáním v Betlemě, jsa komorníkem manželky Václavovy, královny Žofie Bavorské. Lze míti za to, že zkušený válečník se dobře uplatnil i při výpravách královského vojska proti hradům výtržných a zpupných pánů českých.

Rychle se vyvíjely veliké události, které daly nový směr nejen dějinám Čech, ale i celé Evropy.

Když milý učitel a mistr Jan Hus byl nespravedlivě církevním sborem kostnickým 6. července r. 1415 odsouzen a upálen, nastalo zjitření myslí v Čechách i na Moravě. Strašlivý výrok církevního soudu prohlásil dvanáctileté snahy české o náboženskou očistu, o svobodu svědomí, pravdu a právo, o svobodu a zákon, a při tom i čest národní — za k a c í ř s k é. Potupnou

smrt Husovu považovali Čechové za pohanu národa a postavili se zjevně na odpor proti církvi. Nescházelo však ani odpůrců, zvláště mezi šlechtou a Němci.

Lid se rotil v Praze i po venkově, plenil fary, Němec arcibiskup Konrád z Vechty sotva vyvázl z Prahy životem a uchýlil se do Českého Brodu.

Krále Václava dávná příklonnost táhla ke straně husitské, ale vladařská marnivost jej držela při straně katolické. Ostatně se příliš o veřejné záležitosti nestaral; dlel se svými milci více na hradě Točníku, Žebráce, nebo na Novém Hrádku u Kunratic. Zůstal ve vážné době vlažný a nerozvážný, zato královna Žofie Bavorská, zřejmě v manželství nešťastná, se rmoutila nad osudem svého někdejšího zpovědníka Husa.

Český sněm napsal stížní list církevnímu sboru kostnickému a pánové přivěsili ke stížnosti 452 pečetí. Avšak ani protivná strana katolická nelenila, třeba byla mnohem menší. Zapsala se v jednotu a podala do Kostnice zprávu, že chce poslouchati krále, církve a sboru církevního.

Na stížní list českých pánů odpověděl sbor kostnický tím, že dal 30. května r. 1416 upáliti i mistra Jeronýma. Vystoupila ostře i kapitula pražská a chtěla násilím zameziti podávání kalicha, vyhlásila na Prahu interdikt, který potrval čtyři léta. Také Němci dávali svou zášť husitům najevo, dopouštěli se násilí v Kutné Hoře a zvláště na Moravě, kde udrželi převahu. Smutně

proslul v tom směru Jan Železný, biskup litomyšlský.

Zatím král Zikmund si vedl jako neomezený pán zemí českých. Zcizil i Braniborsko české koruně, prodav je Bedřichovi Hohenzollernskému, purkrabímu norimberskému. Tím založil moc potomního pruského panujícího rodu. Král Václav dal k tomu svolení a žádal jen bratra, aby přesvědčil kostnický sbor, že v Čechách po kacířství není stopy. Zatím spory královy s pány a rytíři proměnily se ve skutečnou vojnu a vojsko královské dobývalo hradů vzpurné šlechty. Došlo i k tomu, že se r. 1419 obrátil král příkře také proti husitům a svými rozkazy jen podporoval kvašení, spory stran o chrámy, fary a školy.

Dvořané, kteří zůstali při husitské straně, opustili královský dvůr. Mezi vypověděnými byl Mikuláš z Husi, muž velikých darů ducha a rázné povahy, který se odebral do jižních Čech a začal pobuřovati lid.

Jan Žižka zůstal v oblibě královně a vypravuje o něm Vavřinec z Březové nezaručené příběhy, které svědčí o Žižkově reformním smýšlení náboženském.

Král Václav potkal prý Žižku kdesi na chodbě a zarazil se, když viděl svého bojovníka v zachmuřeném zamyšlení. Na otázku královu, čím si láme hlavu, odpověděl prý Žižka vyčítavě:

»Který Čech by se mohl chladně dívati, když cizozemci vůkol haní, stíhají a týrají náš ná-

rod jako kacíře a v dalekých zemích upalují naše nejšlechetnější muže, jako by byli zločinci?«

»Milý Jene,« řekl prý na to král, »co tomu říkati, co dělati, jak napraviti? Umíš-li, tedy napravy, my ti toho rádi přejeme!«

Od té doby přijal prý Žižka právo i povinnost, aby hájil husitství všemožným způsobem a ujal se opuštěného národa.

Druhá pověst vypravuje, že král Václav chtěl zabrániti krvavým bouřím v Praze a přikázal měšťanům, aby všecky zbraně odvedli na Vyšehrad. Žižka prý nato měšťany vyzval, aby jen předstoupili se zbraněmi před krále, a sám vedl ozbrojené zástupy.

»Věrní Pražané poslušně se postavili k službám královské milosti,« pověděl králi, »račiž poroučeti, kam mají jíti do boje! Jsou ochotni nasaditi pro svého krále život a statky.«

Král prý se zarazil, pochválil věrnost měšťanů a propustil je se zbraní z hradu.

Jisto je, že budoucí obhájce zákona božího již za života krále Václava byl cele zaujat pro ideu Husova učení, že se stal záhy horlitelem za očistu země a za práva lidu českého. Nenacházíme-li jména jeho mezi 452 pány a zemany, kteří protestovali na pražském sjezdě proti upálení Husovu, vysvětlujeme to tím, že patrně Žižka jako chudý zeman ve službách královských neúčastnil se stavovského jednání. Konal asi v těch letech s královskou družinou vojenskou službu v rozličných českých krajích proti odbojným pánům a získával zkušenosti v umění válečném,

které osvědčil v příštích letech, kdy zachránil víru, řeč a zemi.

Teprve pohnuté události r. 1419 staví Žižku do dějinného světla. Jeho účast při vybití novoměstské radnice a při smetení zpupných konšelů 30. července jest výslovně uvedena. Některé prameny, ovšem bez důkazů, označují Žižku za vůdce krvavého povstání v Praze.

V kostele Matky boží na Novém Městě kázal útočný husitský kněz Jan Želivský, rozněcuje obraznost svých posluchačů výklady z Apokalypsy. Ohlašoval, že po skončeném pronásledování věrných blíží se poslední soud. Svou horlivostí pro kalich získal si velkou oblibu v lidu, strhl davy za sebou a dal podnět k první bouři v Praze.

V neděli 30. července uspořádal procesí ke sv. Štěpánu na Rybníčku na Novém Městě. Katolický farář téhož kostela zavřel jim však dveře a nechtěl husitů vpustiti. Lid dveře vypáčil a kněz Jan sloužil tam lidu večeři Páně pod obojí způsobou. Procesí se vracelo přes veliký trh novoměstský a na radnici žádalo za propuštění vězňů, kteří byli zjímáni pro přijímání kalicha. Místo odpovědi dali konšelé metati kamení z oken radnice po lidech a po svátosti, kterou nesl Jan Želivský. Rozzuřený lid udeřil na radnici a sedm konšelů svrhl na ulici, dole je schytali na sudlice, oštěpy a meče, ubili je do smrti.

Husité se zmocnili radnice, ustanovili čtyři hejtmany, kteří svolali měšťany do zbraně a město osadili. Revoluce propukla.

Když se král dověděl o tomto převratu, hrozně se rozčilil, až jej ranila mrtvice. Po sedmnácti dnech, 16. srpna r. 1419, nový záchvat učinil konec jeho životu. Tělo jeho bylo v tichosti za noci pochováno 12. září do královské hrobky na Zbraslavi.

Král Václav dočkal se málo přes 58 let, panoval však skoro 42 roky. Dvakráte byl ženat, ponejprv s Johankou Bavorskou, která zemřela r. 1386, po druhé s Žofií Bavorskou, která jej přežila o šest let. Dětí nezanechal, a trůn český měl připadnouti dědičně jeho bratru Zikmundovi, králi německému a uherskému.

Zpráva o smrti krále Václava způsobila veliké zjitření a rozechvění v Praze. Ohledy na krále pominuly. Hned druhého dne sbíhal se lid a udeřil na kláštery i kostely, kde dříve kněží proti husitům ostře vystupovali. Kněží i Němci utíkali houfně z města, kupci a měšťané hledali ochrany na Vyšehradě i na Pražském hradě. Lid spálil klášter kartuziánský na Smíchově, vyplenil kostel na Louži, pobořil domy veřejných nevěstek na Starém i Novém městě.

Prahu následoval nejdříve Písek, kde byl spálen klášter dominikánský. Také v Hradci nad Labem podnítil horlivý husitský kněz Ambrož měšťany, že zničili klášter minoritský a dominikánský. Čechové plzeňští poplenili rovněž dva kláštery v městě. Podobný osud potkal i dominikány v Klatovech i Lounech, minority v Žatci. První města husitská se tím přihlásila ke kalichu.

Na venkově přibývalo táborů lidu u Bechyně, Mladé Vožice, u Kamenice nad Lipou, na vrchu Orebu u Třebechovic na Hradecku, také jinde putoval lid na hory.

Zikmund právě se strojil v Budíně k válce proti Turkům, když mu čeští páni donesli zprávu, co se děje v Čechách. Král ustanovil do svého příchodu ovdovělou královnu Žofii vladařkou a jí k ruce přidělil pana Čeňka z Vartenberka, nejvyššího purkrabího. Aby jej utvrdil v oddanosti, poslal mu řád zlatého draka, který nedávno založil. Obecný sněm, svolaný do Prahy, poslal některé články týkající se svobody náboženské i politických věcí Zikmundovi, a zdá se, že se i sama královna Žofie za jejich splnění přimlouvala. Zikmund však odpovídal vyhýbavě a nemínil vyhověti žádostem českých stavů. Ve věcech víry je odkazoval na papeže a církevní sbor.

Mnozí Pražané byli by se rádi s ním smluvili, avšak strana demokratická, nedlouho nato nazvaná táborská, jejíž život byl nasycen smutkem, nechtěla o věrolomném Zikmundovi ani slyšeti. Usilovala o zřízení »obce boží« v Čechách a chtěla zrušiti stavovské rozdíly.

Šlo o založení české církve, stojící proti Římu.

Selský lid na venkově se zdvihl, dumal nad Písmem, hledal záchrany na horách. Dne 17. září 1419 sešel se na Bzí hoře a vydal provolání věrným Čechům k jednotě o svobodě zákona božího a svolal schůzi na den 30. září ke

Kostelci na Výšinách »U křížku«, čtyři hodiny od Prahy k Benešovu. Touha po putování na hory rostla v Čechách i na Moravě, mnohé rodiny opouštěly hospodářství a dávaly se k »bratřím«. Po všech cestách táhly zástupy, nedbaly překážek, které jim páni i královští úředníci kladli v cestu. Bída je vyštvala z domova, hledali záchrany duší v náboženském blouznění.

Na úlehlinách »U křížku« shlukly se nepřehledné davy lidstva z celé země, bojovný farář plzeňský, Václav Koranda, přivedl veliké procesí přes všecky překážky, které mu královští po cestě kladli.

Kněží tam kázali, vybízeli k bratrství, podávali večeři Páně pod obojí. Lid si vedl celkem pokojně, v rozjímání trávil celý den. Nové shromáždění mělo se konati 10. listopadu r. 1419 v Praze, a Koranda vybízel přímo bratří, aby přišly již se zbraní a »sehnali kozly s vinice Páně«.

Stalo se tak patrně z ponuknutí Mikuláše z Husi, který chtěl s ozbrojeným lidem vytrhnouti Prahu z moci královské.

Hnutí chiliastické vzalo na sebe revoluční ráz a čekalo jenom na svého vůdce. Rodilo se hlubší a procítěnější češství, které svou mravní silou a hloubkou nabývalo významu všelidského.

Již po schůzi »U křížku« valily se zástupy poutníků přímo ku Praze. Tam byly uvítány pochodněmi a slavným zvoněním, venkovanům bylo poskytnuto přístřeší v klášteře sv. Ambro-

že. Pražské obce častovaly je po několik dní a hosté ochotně pomáhali Pražanům ničiti obrazy, ostatky a nádoby v kostelích a v klášteřích, vyhlašujíce je za modloslužbu a dílo Antikristovo. Nejvíce byl postižen farní kostel u sv. Michala na Starém městě, kde byl farářem kdysi přítel Husův, starý Křišťan z Prachatic.

Veliká část měšťanů pražských těžko nesla počínání obrazoborců a smluvila se s vdovou královnou i některými preláty, pány, rytíři a městy za zády lidu v ozbrojenou jednotu.

Venkované se sice z Prahy záhy vytratili, ale pustošení klášterů a kostelů nepřestávalo. Opat Pavel na Slovanech zachránil svým mnichům život, že začal lidu podávati pod obojí.

Marně se namáhala královna Žofie se svými přívrženci, aby urovnala spor národa s církví a světskou mocí. Husitská většina nechtěla však již slyšeti o smíru se Římem ani se Zikmundem. Mikuláš z Husi pevnou rukou řídil toto národní hnutí, radil se též se svým přítelem Janem Žižkou z Trocnova i jinými muži, ve válečných věcech zkušenými, jak vycvičiti zástupy lidu v umění válečném.

Královna Žofie za pomoci panstva a Pražanů najímala oděnce, zvláště Němce, a zřídila první stálé vojsko v Čechách. Nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka rozložil posádky po Praze a předměstí na Malé Straně dal opatřiti novými sruby. Při tom mu byli nápomocni Vilém z Hasenburka a Jan Chudoba z Vartenberka a Ralska. Strojilo se k domácí válce.

Proti opatření Vartenberkovu se lid v Praze jitřil a kněz Jan Želivský u Panny Marie Sněžné nad jiné se snažil, aby rozkvašení rostlo. Novoměstští zmocnili se 25. října 1419 Vyšehradu, vypudili královskou posádku a hrad osadili svým lidem. V té době Jan Žižka se k nim zjevně přidal a řídil jejich brannou moc.

Zatím se již z celých Čech braly ozbrojené zástupy ku Praze. Poutníky z Ústí Sezimova nad Lužnicí zaskočilo u Radiče královské vojsko, vedené Petrem Konopištským ze Šternberka. Královští měli na 1300 dobře oděných jezdců z čeledi Šternberkovy, Jana Ptáčka z Pirkštejna na Ratajích, Jana z Chotěmic na Vlašimi, Albrechta z Koldic, Václava z Donína, Jana Michalce z Michalovic a z německých žoldnéřů kutnohorských s mnohými praporci. Napadeným spěchal na pomoc houf Mikuláše z Husi, který táhl z Bechyňska po druhé straně Vltavy a čítal na 4 tisíce lidu. Při něm byli korouhevní páni Břeněk Švihovský z Riesenberka a rytíři Chval a Kuneš z Machovic se svou čeledí.

Ústečtí se postavili na odpor na návrší, ale královští je zdolali a mnoho jich pobili. Jen něco přes sto ústeckých proskočilo ke Knínu, odkud jim přicházela pomoc. Knínští na vrchu z kamení vystavěli rychle zídku, aby k nim jízda nemohla. Petr Konopištský začal s nimi jednati, aby se dali na milost. Zatím se však přiblížily nové korouhve poutníků, a Petr jich nedočkal, se svými jezdci a asi s 90 zajatými pustil se ke Kutné Hoře.

U Knína proléval selský lid po prvé krev za své přesvědčení.

V Praze zatím zpráva o přepadení poutníků u Knína způsobila veliké rozechvění. Kněz Ambrož z Hradce nad Labem pobouřil pražský lid a 4. listopadu odpoledne zvonilo se v obou městech Pražských velikými zvony na poplach, sbíhali se ozbrojení lidé, aby se vydali bratřím na pomoc.

Zástupu postavili se v čelo Mikuláš z Husi a Jan Žižka. Vedli rozdrážděný lid k útoku na Malou stranu, osazenou lidem královským. Davy, ozbrojené píkami, bradaticemi a oštěpy, po tuhém boji vnikly fortnou mezi lázni a Saským domem do Menšího města pražského, bojovaly na ulicích, až se královská posádka dala na útěk do hradu. Na bojišti zanechala mnoho koní a odění za kořist Pražanům, kteří ji odnášeli po mostě i po vodě odváželi na Staré i Nové město. Jiní útočili na hrad, někteří stavěli v ulicích tarasy ze sudů a trámců.

Střelba z hradu otřásala městem, s věží zněly zvony na poplach, mnoho domů na Malé straně stálo v plamenech, v jiných se bojovalo, drancovalo. Přišla noc zármutku, úzkosti a nářku. Královna Žofie v hrůze prchla z hradu o půl noci v průvodu Oldřicha z Rožmberka na Nový Hrad u Kunratic. Hrad pražský hájil Čeněk z Vartenberka.

Když se však po půlnoci vrátil unavený lid pražský za řeku k odpočinku, vyrazili královští k ránu z hradu, mnohé Pražany pobili, vyloupili

a zapálili radnici malostranskou. Byli však opět zahnáni, lid zvítězil.

Vítězství přičítali opatrnému vedení Žižkovu a jak vypravuje letopisec, byl vůdce od té doby »vzat od lidu na slovo« a po pět let až do své smrti stál v čele všech událostí, které otřásaly zemí.

Druhého dne, v neděli 5. listopadu, bojovali Pražané dále s královskými. Při tom vzala za své i škola svatomikulášská i arcibiskupský dvůr.

Když potom přitáhli ozbrojení zástupové poutníků od Knína do Prahy, přivítali je Pražané s radostí a za jejich pomoci osadili pevně Malou Stranu, zřídili sruby proti hradu. Po ulicích zaráželi sloupy a průchody zatáhli řetězy.

Čeští páni i rytíři a královská města Kolín, Kouřim, Nymburk i Kutná Hora pobouřili se pražským povstáním a poslali Pražanům opovědní listy, vyhlásili jim boj. Nehrozili nadarmo.

Strana královská pilně zbrojila, rozmnožila posádku na hradě, vybíjela okolí Prahy, působila veliké škody, bránila dovozu potravin do města. A chabí, vlažní Pražané opět povolili. Smluvili se svými odpůrci příměří do sv. Jiří roku 1420. Královna a zemští páni jim zaručili, že budou šetřiti náboženské svobody. Zato Pražané slíbili ochranu klášterů i kostelů a vrátili Vyšehrad královské posádce.

Věrolomné jednání Pražanů, které mělo pochovati husitské hnutí a zmařiti, čeho bylo krvavě dobyto, roztrpčilo Žižku i jeho přívržence. Žižka opustil s Mikulášem z Husi, s Břeňkem

Švihovským a s houfcem prvých nadšených husitů Prahu, aby v Plzni k pozvání Korandovu zřídil obranu proti hrozícím útiskům ve víře. Plzeň byla vyhlášena kněžími husitskými za »slunce« mezi pěti husitskými městy (Plzeň, Klatovy, Žatec, Louny, Slaný), kde spravedliví najdou ochrany a spasení.

Nebali páni smlouvy, jak se ujali znova Vyšehradu. Sliby královských zůstaly jen na papíře. Svoji věrolomnost opakovali nepřátelé husitů za války bezpočtukráte, omlouvajíce svoje podlé jednání, že slovo, dané kacířům, neváže.

III.

První vítězství Žižkova a výprava na pomoc Praze.

Násilné příměří bylo horší nežli sama válka. Strana straně se potají odemstívala, Zikmund se chystal v Uhrách ke vpádu do Čech s velikým vojskem. Posílal peníze svým přívržencům, hory doly jim sliboval a nabádal je, aby hubili kacíře, kde mohou.

Němci v Hoře první uposlechli ochotně jeho vyzvání. Byli bohati, měli v městě moc v rukou a spoléhajíce na Zikmunda stali se úhlavními nepřáteli husitů. Město po Praze největší odemstívalo se způsobem nelidským. Horníci ve svém okolí pořádali pravé hony na husity, mučili je, stínali a nejvíce jich utratili ve svých šachtách. Poutníci, zajatí Petrem Konopištským

u Radiče, byli první obětí. V čele těchto protivníků Čechů stál Mikuláš Divůček z Jemniště, nejvyšší mincmistr, kdysi přítel Husův.

Za husitského Čecha platili v Hoře kopu grošů, za kněze pět kop. Katanovali neúnavně, metali zajatce do šachet Gdoule, Kukle, Martina, do Starých a Mladých kocourů.

Jejich pochopové odvedli z Kouřimě faráře mistra Chládka i s kaplany, některé konšely a obecní starší, kteří se přiklonili k husitství, a v šachtách je utratili. Ve třech letech, pokud jich Žižka nezkrotil, utratili na půl šesta tisíce husitů.

V pronásledování strany pod obojí stal se pověstným na Plzeňsku Bohuslav ze Švamberka, na Krasíkově. Na Klatovsku plenil městské zboží rytíř Racek z Janovic, pán hradu Riesenberka, ve spolku s bavorskými rytíři, jenž i kněze Jana Nákvasu vydal Bavorům, aby jej umučili.

Král Zikmund nepořídil na výpravě proti Turkům a přišel 15. prosince r. 1419 do Brna. Tam svolal české i moravské pány, rytíře i města na sněm. Královna Žofie složila vladařský úřad a řízení vlády v Čechách přijal od krále purkrabí Čeněk z Vartenberka, podkomoří Václav z Dubé na Leštné a nejvyšší hofmistr Němec Jindřich z Elstenberka. Stavové složili králi slib poddanství a věrnosti, Pražané poslali mu vzácné dary.

Za to jim vzkázal Zikmund tvrdými slovy, že jich nepřijme na milost, dokud neodstraní řetězů z ulic, nesboří srubů proti hradu. Do jeho příjezdu měli chrániti mnichy a jeptišky. Dosadil

nové úředníky a purkrabí, samé starověrné katolíky. Purkrabství karlštejnské odňal Janu Sádlovi ze Smilkova a předal je rytíři Zdeslavovi Tluksovi z Buřenic. Všem královským městům a úřadům rozkázal, aby se varovaly viklifství a odporu proti svaté římské církvi, aby odbojným městům Plzni, Písku a Hradci nebyly nápomocny a překazily tábory lidu na horách.

Pražané ochotně uposlechli rozkazu Zikmundova, do Prahy se opět radostně vraceli mniši, kněží a Němci. Zato lid po venkově nechtěl o »ryšavé šelmě« slyšeti a Zikmunda vyhlásil za Antikrista. Zikmund ve všech slibech lhář a zapřisáhlý nepřítel národa nebyl národem uznán králem.

Měl nastati krvavý boj, v kterém šlo o vyhlazení celého království.

Zikmund ze sněmu v Brně zajel do Vratislavě, aby s německými knížaty smluvil výpravu do Čech. Děsný mrak se stahoval nad zemí.

Mnozí husitští kněží zavedli ovšem svým kázáním lid na scestí, zvláště mladý táborský kněz Martin Houska z Moravy. Vykládali, že se blíží konec věků, kdy všecko zlé bude na zemi vypleněno, že trest zachvátí každého, kdo se neuteče k horám, že i Praha jako nový Babylon bude nebeským ohněm pohlcena. Lid ze vsí i měst pospíchal k horám i do husitských měst, skládal peníze do rukou kněží.

Z chiliastického blouznění husité záhy vystřízlivěli a sekta Adamitů, která upadla potom v šílenství a mrzkost, byla vyhlazena.

Ve velké hodině, v zoufalé chvíli stal se duševním vůdcem národa Jan Žižka.

Jan Žižka se svým lidem připravoval se pilně v Plzni k boji proti nepříteli za poměrů nejnesnadnějších. Hned od počátku osvědčil podivuhodné nadání vůdcovské, stal se tvůrcem nového válečného umění, »železným ramenem zákona božího a mstitelem za křivdy národa«.

Nečekal spásy od zázraků jako spíše od rázného jednání odhodlaných mužů. Všichni jeho přívrženci obraceli k němu zraky, a Žižka je ovládal mocí ducha i vůle. V Plzni chtěl zříditi zbrojiště, o které by se mohl opříti. Lid houfně putoval do města a podroboval se oddaně jeho velení.

Katolíci z města byli vypovědění, hradby opraveny a návodem kněze Václava Korandy sbořena i stavení na předměstí. Darmo královna Žofie přemlouvala Žižku, aby se přidal k těm, kdo podepsali příměří. Žižka pánům nevěřil a cvičil své selské bojovníky, kteří se vespolek nazývali »bratřími«. Při něm stáli Břeněk Švihovský z Riesenberka, rytíři Jan Valkún z Adlar (z okolí Trocnova) a Chval Řepický z Machovic (od Strakonic).

Mikuláš z Husi nespojil se však s Žižkou, ale zřizoval vlastní zbrojiště husitské na blízké Zelené Hoře, kterou nazval »Olivetskou«.

Neměl však Žižka v Plzni dobrých sousedů. Okolní šlechta s Bohuslavem ze Švamberka, podporovaná penězi Zikmundovými, velice mu škodila. Šarvátky v okolí Plzně i Zelené Hory

začaly již v listopadu 1419, a záhy byl celý kraj žalostně zpustošen.

Proto se vypravil Žižka počátkem prosince proti panským jednotníkům ke tvrzi Nekměři, ležící dvě míle severně od Plzně. Měl pouze tři sta pěšího lidu selského a sedm vozů, podle svého výmyslu zřízených, na nichž se vezly pušky. V poli se na něj obořil Bohuslav ze Švamberka se dvěma tisíci jízdných i pěších dobře zřízeného královského vojska.

Žižka se na vrchu ohradil vozy, jízdu od nich odrazil, mnoho královských pobil a obrátil je na útěk. V boji zahynul též Hynek z Nekměře. Bojovné vozy po prvé se osvědčily a za jejich hradbou konal nadšený lid pravé divy udatnosti.

Žižka měl volnou cestu a té noci zničil tři královské posádky na okolních tvrzích.

Bohuslav ze Švamberka se však nato obrátil proti Zelené Hoře a sehnal s ní Mikuláše z Husi, který se utekl na Nový Tábor.

Záhy potom královské vojsko pod Václavem z Dubé, královským podkomořím, nemalou silou oblehlo Plzeň, sevřelo město se všech stran, aby v něm Žižku vyhladovělo.

Zatím v jižních Čechách nalezli husité své útočiště v Sezimově Ústí nad Lužnicí. Odpůrce jejich Oldřich z Ústí vyhnal je však záhy ze svého města. Avšak jeho synovec Prokop z Ústí za pomoci bývalého zvonaře Hromádky a dvou husitských kněží Vaníčka a Jana Bydlinského přitáhl s lidem v noci 21. února 1420 k Ústí a

dobyl ho. Oldřich uprchl na blízkou tvrz Sedlec.

Poněvadž město husitům nestačilo a v rovině neposkytovalo náležité ochrany, ujal Hromádka k západu ležící staré Hradiště nad Lužnicí. Tam již Přemysl II. vystavěl město, ale roku 1268 je Sezima z Ústí zkazil. Opuštěné Hradiště náleželo staršímu bratru Prokopovu Janovi z Ústí, který na zachovalém hradě sídlel a staré městské zdi opravil. Hromádka se svým lidem opanoval Hradiště k rukám Prokopa z Ústí. Místo se hodilo dobře za nedobytnou pevnost, leželo na vysokém ostrohu na pravém břehu Lužnice a bylo odevšad obklíčeno hlubokým údolím, pouze na východě okřídlí zšíří několika kroků spojovalo je s okolní krajinou. To byl základ husitského Tábora, ohniska výboje a tvrdé odhodlanosti bratrské v husitských válkách, jádra a skály národa.

Hromádka podal Žižkovi do Plzně zprávu o novém husitském zbrojišti a vůdce schválil jeho kroky. Poslal také rytíře Chvala Řepického z Machovic s vycvičenými bojovníky z Plzně do Tábora, aby poskytl nové husitské pevnosti potřebné ochrany.

Na místě zašlého hradu Hradiště byla založena Nová hora Tábor. Pevnosti se říkalo Hradiště hory Tábor a Prokop z Ústí a z Kamenice byl zván po čas pánem města. Později jeho jméno mizí, Tábor náleží bratrstvu.

Postavení Žižkovo v Plzni bylo den ode dne povážlivějším. Nepřátel pod hradbami přibývalo a také měšťanům plzeňským byli husité již ob-

tížní. Když přišli někteří pražští pánové, aby smluvili příměří, přistoupil Žižka na smlouvu, aby mohl se svými volně odejíti z Plzně na Nový Tábor, aby Plzni zůstala pojištěna svoboda kalicha. Pánové zavázali se pod pokutou, že podmínky dodrží. 20. března roku 1420 opustil Žižka s bratřími, sestrami i dětmi Plzeň a Václav z Dubé osadil město.

Královští smlouvy nedodrželi; neznali víry, přísahy ani slibů, když šlo o husity. Husovy stoupence z města vypudili, ba Plzeň se později postavila mezi nejhorlivější protivníky kalicha a byla oporou královské strany, »landfrýdu plzeňského« po celou dobu válek.

Toho času, když Žižka opouštěl Plzeň, dostal se i husitský Písek do rukou královského vojska. Dobyl ho Petr Konopištský ze Šternberka a Mikuláš Divůček z Jemniště. Uloupili i obecní pokladnu bratrskou, kterou opatroval hejtman Matěj Louda z Chlumčan. Od Písku vydali se královští proti Žižkovi, jak zvěděli, že spěchá se svými k Táboru a blíží se Štěkni v Prácheňsku.

Žižku pronásledoval také Jindřich z Hradce, mistr řádu sv. Jana ve Strakonicích. Spojené královské vojsko čítalo na pět tisíc dobře oděné jízdy »železných rytířů« v plné zbroji. Žižka měl jenom na čtyři sta lidu, čítaje i sestry a prácata, bojovných vozů bylo dvanáct a jízdních koní devět. S ním byli Břeněk Švihovský z Riesenberka, rytíř Valkoun z Adlar, kněží Václav Koranda a Markold.

Královští, jsouce v převaze, chvástali se, že na kopytech svých koní roznesou hrstku husitů. Žižka se vyhnul boji v otevřeném poli a přepraviv se 25. března 1420 přes Otavu protáhl rychle vsí Sudoměří. Za ním se hnali královští, po druhé straně řeky táhl Jindřich z Hradce s houfy z Plzeňska.

Žižka se uchýlil k rybníku, který slul »Škaredý« a byl právě bez vody. S vozy přirazil ke hrázi a tak se jimi otočil, že královští nemohli k nim jinak nežli pěšky. Také prý kázal Žižka ženám, aby své roušky a zástěry rozházely po vůkolním poli. Když nastal krutý boj, železní rytíři zaplétali se ostruhami do pláten a byli cepy husitů umláceni.

Bitva se začala odpoledne a trvala až do tmy. Mezi mnoha bratřími padl i Břeněk Švihovský, na třicet husitů dostalo se do panského zajetí. Větší ztráty však utrpěli královští. Bojiště kolem vozů pokrylo se pobitými jezdci, a když náhle nastala noc, zbytek útočníků se bil mezi sebou. Jindřich z Hradce byl poraněn, královští se škodou odtáhli. V nerovném boji skvěle odolal Žižka útoku, vedenému se dvou stran, znamenitě využil polohy a bojovných vozů. Vítězství šlo v jeho stopách.

Po příchodu Žižkově na Tábor byla zřízena opravdová vláda v městě se čtyřmi hejtmany v čele. Vedle Mikuláše z Husi, Zbyňka z Buchova a Chvala Řepického z Machovic náležel k nim předem i Žižka. Důvěra lidu a jeho důmysl, osvědčený ve dvou šťastných bitvách, předur-

čovaly jej k řízení celého bratrstva »v poli pracujícího«. Město se opevnilo hradbami, pokračovalo se i ve válce s královskými. Pod vedením Žižkovým čistili husité okolí od nepřátel.

Jedním z prvních rozkazů nových hejtmanů bylo, aby všichni obyvatelé Sezimova Ústí přešli na Tábor a jejich město se zbořilo. Také Sedlce Táboři dobyli a Oldřicha z Ústí, svého úhlavního nepřítele, ubili i s posádkou. Tvrz jeho byla srovnána se zemí.

Bylo dobyto i Vožice, obsazené mincmistrem Mikulášem Divůčkem, jedním z vůdců sudoměřské výpravy. Výměnou zajatých zachoval Žižka život třiceti svým lidem, předurčeným ke smrti v šachtách kutnohorských. Také mnoho koní a odění Táboři získali a mohli si od té doby také zříditi jízdu. Žižka měl již vlastní řádné vojsko, které dobře vycvičil, a dovedl čeliti každé nepřátelské moci.

V té době dlel král Zikmund ve Vratislavi, spolu s předními českými pány, a vyjednával s knížaty říšskými o válečném tažení proti Čechům. Ukrutně tam zacházel se všemi přáteli husitů. Veřejně dal stíti 26 obecních starších vratislavských, že se klonili na stranu Čechů. Pražského kupce Jana Krásu »Od věnečku«, který veřejně ve Vratislavi mluvil proti zločinu kostnického sboru, dal koňmo vléci po ulicích a konečně na hranici upáliti.

Za souhlasu papeže Martina V. svolával veškeré křesťanstvo k vyhubení českých kacířů. V kostelích byla slavně čtena papežská bula,

vydaná 1. března ve Florencii, ve které se vyhlašovala křižácká válka proti kacířským Čechům.

Zavilé nepřátelství Zikmundovo teprve všem Pražanům rozsvítilo v hlavě. Kněz Jan Želivský ve svých kázáních nazýval Zikmunda »sedmihlavým ryšavým drakem« a nítil lid horlivě k odporu proti němu. Pro královy stoupence nebylo v Praze místa, město se měnilo v husitské, chystalo se k boji.

V té době znova uprchli katoličtí kněží, na sedm set staroměstských měšťanů, hlavně Němců, uteklo se pod ochranu královských posádek. Praha se přihlásila otevřeně ke kalichu a vydala všem českým městům manifest proti Zikmundovi. Osadila bojovným lidem kláštery a začala obléhati Vyšehrad.

Násilné kroky Zikmundovy zburcovaly i obojetnou českou šlechtu, že se postavila s lidem proti králi. Činila tak ze strachu, aby se nevyloučila z národa. Čeněk z Vartenberka první přistoupil ke straně národní, poslal Zikmundovi opovědní list, vrátil mu jeho řád zlatého draka a smluvil se s Pražany ke společné obraně, získal i mladého Oldřicha z Rožmberka. Čechům napsal nakvašené provolání, aby ukrutného nepřítele Zikmunda neposlouchali.

Když vypršelo příměří, uzavřené mezi stranou královskou a husitskou, celý národ se nadšeně postavil k obraně vlasti a víry a Čeněk z Vartenberka ve srozumění s některými předními pány

vypravil posly k polskému králi Vladislavu Jagiellovi, zda by nepřijal české koruny.

Žižka v té době se svým selským lidem potíral na jihu nepřátele kalicha. Vypravil se na bohatý klášter premonstrátů milevských, který se opatřil posádkou a opevnil příkopy. Když se 23. dubna roku 1420 objevil Žižka se svými Tábory před klášterem, hledali obránci v útěku za noci spásy. Husité klášter zapálili a koho dopadli, ubili. Nikde jim nešlo o lup, bojovali za víru, řeč a zemi, nalezené poklady spálili.

Od Milevska dal se Žižka k Zelené Hoře a dobyl útokem cisterciáckého kláštera nepomuckého, jejž potkal stejný osud jako klášter milevský. Hned na to byl opanován také Písek a vypáleny Prachatice. Žižka oblehl i hrad Rabí v Prácheňsku, jeden z nejpevnějších v zemi, kde se kněží a lid z celého okolí ukryli se svými poklady. Hrad náležel Janu Švihovskému z Riesenburka a také neodolal síle husitské. Bohatství nalezené na hradě bylo zničeno. Mezi zajatými octli se i synové Jana Švihovského. Hrad byl potom zapálen. Později vzal za své i německý cisterciácký klášter v Zlaté Koruně, kde bylo hnízdo německého odporu proti Čechům.

Také ve východních Čechách na vrchu Orebu u Třebechovic shromažďoval kněz Ambrož husitský lid z okolí a ve spojení s některými šlechtici zřídil na způsob Táborů bratrstvo Orebitů, které záhy pod Hynkem Krušinou z Lichtenburka vytáhlo do boje pro kalich. Dobylo na Boleslavsku cisterciáckého kláštera ve Hradišti

nad Jizerou. Potom se obrátilo ku Praze, aby jí pomáhalo proti královským. Hynek Krušina z Lichtenberka byl zvolen hejtmanem a vůdcem všeho vojska v Praze.

I Chodové na západě zřídili ozbrojený sbor a vedeni jakýmsi knězem táhli proti Plzni. Avšak u Domažlic přepadl je Bohuslav ze Švamberka, mnoho jich pobil a kněze dal v Plzni upáliti.

Proti bezohlednému vystupování Táborů a Orebitů postavili se záhy mnozí ze šlechty. Z prvních přesedlal Čeněk z Vartenberka, jak uslyšel, co se stalo s hradem Rabím i s klášterem v Hradišti. Také přípravy Zikmundovy k tažení do Čech ochromily zápal šlechty pro věc národní. Když se proslechlo, že král překročil ze Slezska hranice a táhne přes Kladsko a Náchod k Hradci nad Labem, pozbyli páni odvahy k odporu. Zikmundovi poslové Vilém Zajíc z Hasenburku a Arnošt Flaška z Rychmburka přišli jménem královým vyjednávat do Prahy. Měšťané již nedali na sliby a hrozby Zikmundovy, zato Čeněk z Vartenberka na pražském hradě ochotně s posly smlouval, když slíbili, že král mu odpustí jeho »zradu«. Za tu milost opustil Čeněk z Vartenberka národ a vydal Pražský hrad královské posádce.

Touto podlostí byla pražská ulice strašně popuzena. Zrádné jednání vzbudilo odezvu. Lid strhl korouhev Vartenberkovu s radnice, pošlapal ji a postavil na pranýř. Potom se hrnuly ozbrojené houfy ke hradu a udeřily na přední bránu. Čeněk z Vartenberka se tak polekal, že

se dal fortnou na útěk. Byl stíhán a mnozí jeho zbrojenci pobiti. Královská posádka však lid krvavě odrazila a hradu uhájila. Pobouřený lid zato pálil a ničil pražské kláštery.

Také na Vyšehrad podnikly neukázněné ozbrojené houfy útok, ale s výsledkem ještě nešťastnějším. Posádka mnoho lidu, který neměl vůdce ani výcviku, pobila a zapálila domy na Novém městě. Každodenní šarvátky na ulicích neměly potom konce.

Zikmund v průvodu papežského legáta, biskupa Ferdinanda Luckého, a několika slezských knížat přitáhl do Čech s vojskem a zmocnil se Hradce. Ustanovil tam hejtmanem Alše Holického ze Šternberka a sám odtáhl do Kutné Hory ke svým oddaným Němcům.

Bohatí a konservativní pražští měšťané, vrtkaví jako šlechta, dali se tajně znova do vyjednávání se Zikmundem v Hoře. Tím posílili jen jeho sebedůvěru, že se na posly osopil a žádal, aby Pražané vydali zbraně, má-li je král vzíti na milost.

Smírné jednání se rozbilo zase o hrdost a sebevědomí předpojatého Zikmunda a pražské obci nezbylo nežli setrvati v odporu. Žádali proto Pražané snažně Žižku v Táboře, Žatecké, Písek i jiná města husitská, chtějí-li sloužiti pravdě zákona božího, aby bez meškání se silou co největší přitáhli Praze na pomoc.

Nebezpečenství bylo opravdu veliké. Zikmund měl v Hoře již vojsko z Uher, Moravy a Slezska, získal i zbrojnou moc pánů a rytířů českých

a čekal jenom na houfy křižáků z Němec. Větší počet českých měst, o sobě slabých, poddal se Zikmundovi bez boje, toliko Pražané, Táboři, Žatečtí, Lounští, Slanští, Klatovští a Písečtí, několik šlechticů a hlavně lid selský neztratili srdce a byli odhodláni k boji s nepřítelem na život a na smrt. Šlo ovšem především o to, aby Praha nepadla do rukou Zikmundových.

Jakou sílu odhodlání projevil selský lid, ukázali venkované od Ledče, kteří táhli k bratřím na Tábor. V poli je obklíčila přesila oděnců na koních, poslaných proti nim Zikmundem z Hory. Sedláci se ohradili vozy, stříleli z kuší, házeli kamením, že jezdcové královští, ač jich bylo dvacet na jediného sedláka, neodvážili se hnáti útokem, ale ztrativše několik jezdců, s hanbou se vrátili do Kutné Hory. Kněz Petr z Ledče, který lid vedl, byl však smrtelně postřelen, a sedláci bez vůdce dále se nepustili.

Žižka s Tábory ochotně svolili k žádosti Pražanů; šloť o společný osud celého národa. V Táboře zůstavil silnou posádku a devět tisíc lidí dobře vyzbrojených, s vozy a koňmi i zásobami, vydalo se 18. května r. 1420 rychlým pochodem ke Praze. V čele se Žižkou byli Mikuláš z Husi, Zbyněk z Buchova a Chval Řepický z Machovic.

Zikmund vypravil proti Táborům k Benešovu asi deset tisíc jezdců pod Václavem z Dubé, Petrem z Konopiště, Janem Svídnickým a Pipou z Ozory, proslulým válečníkem; spolu vzkázal, aby také posádka z pražského hradu i z Vyšehradu vyslala 1600 jezdců. Benešov obsadilo

400 jezdců pod rytířem Hanušem z Polenska. Záleželo králi na tom, aby Žižka s bratřími nedošel do Prahy, chtěl jej potříti cestou.

Husité byli vojensky řádně zřízeni. Mezi vozy táhli pěší, před i za nimi jeli jezdci. Po krajích byli cepníci nebo sudličníci, na vozích byli připraveni střelci se samostříly, byly tam i pušky a praky. V čele valného houfu šli harcovníci, honci, zvaní ztracenci, a koněberkové jízdní a pěší. Nescházela ani těžká polní střelba. To byl první šik táborského vojska, který se potom víc a více zdokonaloval. Jeho síla záležela ovšem v pěchotě, která lehce vítězila nad panskými těžkooděnci. Selský lid, urostlý a silný, bil se hrdinsky svou prostou zbraní; vozový šik byl mu pevnou hradbou.

Když se Táboři 19. května r. 1420 blížili Benešovu, vyrazila proti nim jízda králova. Žižka kázal se jí vyhnouti, pouze své jezdce proti ní vyslal. Pěší zaměřili k městu a požehli je. Opevněný klášter minoritů poskytl v rozhodné chvíli záchrany Hanušovi z Polenska. Žižka táhl dále a za soumraku dorazil do Poříčí nad Sázavou.

Vojsko přebrodilo řeku a na protějších polích chtělo noclehovati. Jízda královská však na ně prudce vyrazila. Žižka spravil vozy a kázal táhnouti dále. Královští ve třech houfech za noci Tábory obklíčili, ale než zaútočili, vyrazili na ně zadní stranou vozovou cepníci a svými cepy je rozprášili jako dým ve tmách po okolních úvozech. Padlo na šedesát bojovníků královských a v rukou Táborů octlo se několik křižáckých

korouhví, červeným křížem znamenaných. Žižka potom pokojně přenocoval a druhého dne k večeru přitáhl k Praze.

Pražané uvítali radostně Tábory, kněží s lidem vyšli jim vstříc, nesli v rukou svátost, měšťané je hostili. Ženy se ubytovaly v klášteře sv. Ambrože, houfy Táborů protáhly poříčskou branou a položily se na ostrově vltavském, aby zabránili obležení Prahy.

Druhého dne procházeli Táboři městem. Příliš se jim nelíbilo, ukazujíc všady stopy římské církve, zvláště proti nádheře ostře vystupovali.

Již 22. května obořili se v poli nad Ovencem u královské obory na zástup jízdných oděnců královských, rozprášili je a pobrali na dvacet vozů se spíží, mnoho lidí zajali. Hojné zásoby, jichž se Táboři zmocnili, byly určeny pro hradní posádku. Spíži dopravovali Jan starší Michalec z Michalovic, Jan Chudoba z Ralska, Aleš Škopek z Dubé, Mikuláš Zajíc z Hasenburka na Kosti a Zikmund z Vartenberka na Děčíně.

Pražané spolu s Tábory vyplenili ještě téhož dne klášter sv. Markéty, řádu benediktinů v Břevnově.

Nejvyšším vůdcem se stal Jan Žižka jako duše národa, s ním byla spjata nejvyšší vůle k činu a nezlomná víra ve vítězství.

Žižka řídil obranu města, sevřeného silnými posádkami královskými na hradě Pražském i na Vyšehradě, a hleděl si zachovati volnou ruku i za zdmi městskými, aby nepřátelům ztížil dobývání Prahy.

Došla válečná pomoc také ze Žatce, Loun i Slaného.

Zikmund vytáhl od Kutné Hory ku Praze, ale když zvěděl o síle husitského vojska, které chtělo s ním podstoupiti boj v poli, nečekal a úprkem odejel do Staré Boleslavě.

V Praze konaly se zatím porady husitů a byly přijaty čtyři pražské články: o společném boji pro zákon boží a podávání pod obojí, o apoštolském životě kněží, o svobodě hlásání slova božího, o trestání veřejných hříchů. Tyto artikule, veřejné vyznání národa, tvořily základ učení husitského a byly potom předmětem dlouhých sporů se stranou římskou.

Aby branný lid nezahálel, začalo se 28. května pravidelným obléháním Pražského hradu.

Zikmund zatím objížděl města a hrady okolo Prahy a čekal netrpělivě křižácké vojsko. S manželkou Barborou Celskou a královnou vdovou Žofií i s papežským legátem Ferdinandem a celým dvorem vydal se na Mělník, dále do Litoměřic, do Slaného, kde všady nutil měšťany, aby se odřekli husitství. Zajel i na Křivoklát, Točník, Žebrák a na Karlštejn, aby prohlédl poklady po bratru Václavovi. Také na Vyšehrad se odvážil a počal pomýšleti na boj s husity. Vojsko jeho se okopalo u Zbraslavě a škodilo Pražanům, ale boje se neodvážilo.

Posádka na hradě Pražském pod Hanušem z Polenska trpěla velikou nouzí, ale přece se nevzdala. Pražané a Táboři velikými praky z Pohořelce metali kamení do hradu, hradští jim

střelbou odpovídali a praky rozstříleli. K večeru 12. června hnulo se vojsko Zikmundovo ke hradu, a dříve nežli mohli Pražané a Táboři zabrániti, dodalo posádce dosti potravy i střeliva. Nato opět odtáhlo, utrpěvši v zadním šiku veliké ztráty. Bylo již marné dále hrad obléhati, husité se vrátili do měst pražských.

Z ponuknutí Zikmundova vypravil se v té době Oldřich z Rožmberka za pomoci vojenské z Rakous pod správou Lipolta Krajíře k obléhání Tábora, kde zůstala pouze posádka. Dvě neděle svíral a střelbou silně poškodil husitskou pevnost, ale dobýti jí nemohl.

Táboři v Praze nemeškali s pomocí svým bratřím. Mikuláš z Husi se třemi sty padesáti jezdci vydal se k Táboru a dorozuměv se s obleženými, 30. června obořil se současně s nimi na vojsko Rožmberkovo. Po krátkém boji obrátil je na útěk a stíhal. Celé ležení padlo do rukou Táborů se zbraněmi, puškami a praky. Neupřímná hra českého velmože skončila žalostným výsledkem.

Hradec nad Labem byl v rukou královské posádky a někteří šlechtici husitské strany chtěli jej osvoboditi. Kněz Ambrož z Prahy přijel k jejich vyzvání na Kunětickou Horu. S lidem selským v noci dorazil k Hradci a města dobyli. Tím přetrhli spojení Zikmundovo se slezskými Němci, a deset tisíc vojska, které poslal král od Prahy proti nim, odtáhlo od Hradce po několika dnech s nepořízenou.

Křižáci němečtí se koncem června začali

scházeti u Prahy. Mimo valné houfy cizozemců přišli i Slezáci, Moravané a zrádní Čechové Zikmundovy strany. Počet všech činil na sto tisíc jízdných i pěších. Proti nim bylo v Praze pouze devět tisíc vojska českého. Mimo Bedřicha Hohenzollernského, markraběte braniborského a markrabata míšenská přibyli k Zikmundovi kurfirstové němečtí, arcibiskupové mohučský, trevírský a kolínský, falckrabě Ludvík, tři vévodové bavorští, patero knížat slezských, patriarcha aquilejský, velký počet biskupů a prelátů. Bylo to vojsko křižácké z největších, jaké se kdy k provolání papežovu sešlo. Kudy křižáci ke Praze táhli, zacházeli ukrutně s českým lidem a zůstavili za sebou poušť.

IV.

Křižáci na Vítkově, Zikmund pod Vyšehradem.

Obležení Prahy začalo v neděli 30. června 1420. Zikmund se svým průvodem přijel slavně na hrad, křižáci se rozložili na polích Letné mezi Bruskou, Bubny, Předním Ovencem a královskou oborou. Němci hleděli od počátku na Čechy mezi křižáky pohrdavě a nedůvěřivě, vyčítajíce jim i Moravanům, že jsou spojeni s kacíři.

Šarvátky s obleženými končívaly od počátku škodou Němců, po dvě neděle nedošlo k opravdovému boji. Křižáci pokřikovali posměšně za řekou, Češi se odvažovali i přes Vltavu a potí-

rali houfce, které dopadli. Zdá se, že v té době Zikmund vyjednával s Pražany. Ale vedení měl v rukou Žižka a u něho neplatila slova, nýbrž meč. I republice Benátské psali Čechové 10. července, aby se s nimi spojila proti společnému nepříteli Zikmundovi. Neohroženost a bojechtivost jejich byla obdivuhodná, tisíce křižáků nezviklaly jejich odvahy.

Žižka ještě před příchodem křižáků dal udělati na západní straně hory Vítkova, která dominovala městu jako hrad Pražský a Vyšehrad, dva sruby, které okopal příkopem a obehnal zdí. Tam postavil některé své bojovníky, aby udržel Praze spojení s okolím při silnici kutnohorské.

V pátek 12. července udeřili Uhři na Pražany před klášterem kartouzským u brány Újezdské, ale ustoupili s nezdarem. Druhého dne několik tisíc jezdců přihnalo se ke bráně Poříčské. Na poplach vyřítil se lid na Špitálské pole a svedl boj. Byl však odražen. Teprve když vytáhly řádné šiky z Prahy, nepřítel prchl přes Vltavu, nedočkav boje.

V neděli 14. července začali útok Míšňané a Durynkové. Chtěli dobýti Vítkova a sehnati s hory Žižkovu posádku. Odpoledne v nešporní dobu vyrazilo množství křižáckých jezdců s trubači a hřmotem velikým k hoře a vzalo rázem útokem pevnou viniční věž. Ve srubech na vrchu bylo v tom okamžiku jen asi dvacet šest Táborů, dvě ženy a jakási dívka. Nicméně bránili se udatně, metali kamení, šípy, sráželi útoč-

níky cepy. Přichvátal Žižka s posilou a hned sám se octl v nebezpečí, že jej bratří těžko svými cepy vyprostili z rukou nepřátel.

V nejhorší době, když celé město trnulo o zachování hory, vyhrnul se z bran zástup lučištníků, sudličníků a cepníků, prodral se k hoře a spojiv se rychle se Žižkou udeřil tak důrazně na Němce, že je uvedl ve zmatek a na útěk. V úzkosti sami prchající křižáci se sráželi, s koňmi po srázu se káceli a Čechové nad pět set jich na místě pobili. Mnoho nepřátel utonulo ve Vltavě. Pražané obrátili za prchajícími svá děla od špitálu sv. Pavla a nepřátele na Špitálském poli pobíjeli.

Královské posádky z hradu a Vyšehradu podnikly v téže době útok, ale také ničeho nepořídily.

Král Zikmund vzrušeně a s hněvem pozoroval s Letné žalostný výsledek boje, silný a vítězný odpor husitů, naděje jej úplně zklamaly. Pražané a Táboři jásali nad vítězstvím, k poctě vůdcově nazvali horu »Žižkov«.

Žižka hned po útoku na Vítkově zesílil pevnost, rozmnožil posádku, ale křižáci se již neodvážili proti husitům. Rozpory rostly ve vojsku Zikmundově, že nescházelo mnoho a Češi s Němci by se byli pobili ve vlastním táboře křižáckém.

Král a papežský legát Ferdinand vyjednávali znova s Pražany, a konečně se obě strany shodly, aby kněží o článcích víry veřejně se hádali na Malé straně. Došlo k tomu skutečně 20. čer-

vence. S kněžími a mistry pražskými přišel i Jan Žižka a Hynek Krušina z Lichtenburka. Za Pražany mluvil mistr Jan z Příbramě. Po mnohých řečech seznali papeženci, že paličatí Čechové od svých artikulí neupustí, a rokování skončilo se bez výsledku.

Křižáci se mstili, loupili a plenili okolí Prahy. Ale Pražané jim stejnou měrou spláceli, nešetříce Němců. K novému útoku na Prahu neměli Němci chuti a ke všemu nouze i nemoci mezi nimi denně vzrůstaly. Zikmund neviděl jiného východu, nežli že se dal korunovati za českého krále. Pražský arcibiskup Konrád vykonal korunovační obřad u sv. Víta za přítomnosti cizích knížat a prelátů, ale bez českých pánů a poslů měst. Pouze nepatrný zlomek šlechty, Zikmundovi oddaný, byl přítomen. Nebylo žalostnější korunovace v Praze. Král pobral poklady po bratrovi, aby mohl vypláceti žold vojsku, vyloupil chrámy i Karlův Týn.

Němečtí křižáci se s ním nepohodli, nedali se již déle udržeti a 30. července s láním nastoupili pochod z Čech, vymstívajíce se bezbrannému lidu po venkově.

Velká loupežná výprava křižáků skončila se úplným nezdarem.

Zikmund zastavoval důchody a statky královské, pobral v Praze co se dalo a odtáhl do Kutné Hory. Měl mnoho nectností společných se svým dědem, králem Lucemburským, ale věrolomnost a mstivost byla jen jemu vlastní.

Pražané a Táboři podnikali výpravy po okol-

ních tvrzích a hradech, ze dvorů odběhlých a nevěrných měšťanů zásobovali Prahu potravinami. Táboři dobyli tvrze Dolních Břežan a spálili tvrz v Krči, Pražané dobyli hradu Bezděkova u Žatce, pomáhajíce svým spojencům.

V městě však rostly den ode dne spory mezi Tábory a Pražany pro víru i pro nádheru, v jaké si Praha stále libovala. Na Zderaze byl spálen chrám, proboštství křižovníků božího hrobu i klášter dominikánů. Kněz Václav vypravil se 10. srpna s houfem lidu na Zbraslav a zničil klášter cisterciáků, kde v chrámě byla i královská hrobka. Tím jen přibývalo kyselostí, jitření stoupalo. Proto 22. srpna opustil Žižka s Tábory Prahu a vydal se do jižních Čech.

Pražané začali vyjednávati znovu s polským králem Vladislavem Jagiellem, aby přijal českou korunu. Učiněn byl již o tom dříve zápis a Žižka jménem Táborů osvědčil jej pečetí. Poslové se vydali do Polska, byli vlídně přijati, ale Vladislav nechtěl nic míti s kacíři a vymluvil se, že po úradě se svým bratrancem Vitoldem, velkým knížetem litevským, jim podá rozhodnutí. Podléhal úplně vlivu svých kněží, a ti jej varovali před kacíři.

Žižka snil o sjednoceném království č e s k o - p o l s k é m. Ozval se cit slovanského příbuzenství, láska k spolubojovníkům u Grünwaldu. Lid polský sympatisoval s hnutím husitským, ale konservativní král byl úplně ve vleku Říma a prováděl s Čechy jen ošklivou hru.

Žižka se obrátil proti Oldřichu z Rožmberka,

který před časem zrádně přepadl Tábor. Kde se Táboři objevili, posádky rožmberské s hrůzou prchaly. Žižka se zastavil v Písku, potom osadil Vodňany. Obrátil se k Prachaticům, ochrannému městu vyšehradského probošta, pobořil hradby a město vyčistil od nepřátel kalicha. Z Prachatic psal sousedním městům, aby mu byla nápomocna v hájení zákona božího.

Zmocnil se hradu Lomnice u Třeboně, kde ustanovil hejtmanem Roháče z Dubé. Obrátil se i proti Lipoltovi Krajíři z Krajku, královskému hejtmanovi v Budějovicích a pobořil jeho hrad Bystřici. Táhl k Trhovým Svinům, ležícím nedaleko jeho rodiště Trocnova, a dobyl za krátko městečka i hradu.

Panská strana shromáždila vojsko a přihnala se za ním k Velikému Boru. Žižka na vrchu nad městečkem sešikoval svůj lid i vozy. Nepřátelé na něj nemohli, ale sami byli zbiti a zbytek jich uprchl s velikou škodou.

Ani Pražané nelenili a chtěli se zbaviti v městě královských posádek. V neděli 15. září r. 1420 začali obléhati Vyšehrad. U kostela sv. Pankráce za Prahou se ohradili příkopy a náspy k Vltavě i Botiči, zamezili dovoz potravin do hradu. Za kůrem kostela P. Marie v klášteře vypuzených servitů na Slupi proti hradu zřídili dva veliké praky, ale vyšehradští jim je rozstříleli. Postavili tedy Pražané veliké dělo do kostelíka a prolomivše zeď, stříleli na Vyšehrad.

Žádali za pomoc Hynka Krušinu z Lichtenburka, Viktorina Bočka z Poděbrad i Tábory.

Bratři přitáhli ochotně v houfech a mimo ně také Hynek z Valdštejna na Koldštejně, Prokop z Ústí a rytíř Diviš Bořek z Miletína s obcí Orebskou. Hynek Krušina přivedl na sedm tisíc bratří z Hradecka a byl zvolen hejtmanem všeho vojska v Praze. Přišli i lidé z Loun a Žatecka, kteří zaujali místa na stráni nad Botičem. Poděbradští byli v údolí vinicném (nuselském) od Psár k Pankráci.

Vyšehrad byl úplně obklíčen. Velitel hradu Jan Šembera z Boskovic u Brandýsa podnikal úspěšné výpady, ale záhy se přesvědčil, že nepřátel nezdolá a dlouhého obléhání byl by nesnesl, že nebylo zásob na hradě. Obrátil se na krále, ale pomoc dlouho nepřicházela. Zikmund zatím plenil s Uhry Boleslavsko, táhl přes Litoměřicko do Žatecka, kde u města utrpěl porážku, a přes Louny a Slané vrátil se do Litoměřic. Dal ovšem naložiti několik lodí na vozy a vézti je do Berouna, aby je spustil na vodu a dodal po nich potravu na Vyšehrad, avšak i řeku Vltavu pod hradem Pražané pro lodi zavřeli a plán jeho zmařili.

Mikuláš z Husi přivedl tlupu jezdců z Tábora a vykázán mu byl ostrov vltavský, aby také s této strany byl Vyšehrad obklíčen.

Zikmund znova vyjednával z Berouna prostřednictvím šlechty, že přijme Pražany na milost, upustí-li od obležení Vyšehradu. Ale jednání se rozbilo, Pražané nestáli již o jeho »milost«. Dne 28. října vydal se král přes Karlův Týn ku Praze. K Vyšehradu se nedostal, pouze

na Pražský hrad dodal něco spíže a táhl přes Mělník, Nymburk a Čáslav do Kutné Hory; cestou sbíral vojsko.

Posádka vyšehradská pro hlad nemohla hradu udržeti a smluvila se s Pražany, že vydá Vyšehrad, nedostane-li se jí do večera 31. října od krále pomoci. Pražané na smlouvu přistoupili, pouze Mikuláš z Husi byl nepříjemně dotčen, že bratři opět smlouvali s nepřítelem. Opustil své stanovisko u Vltavy, aby se vrátil do Tábora — a jen k prosbám zůstal na Pankráci.

O polednách 31. října dorazil Zikmund s vojskem na Nový Hrad u Kunratic. K večeru za ním přibyli Moravané.

Druhého dne asi s dvaceti tisíci lidu dobře oděného, nejvíce jízdného vojska, blížil se Praze. S vysoké planiny proti sv. Pankráci dával mečem vyšehradským znamení, aby vyrazili z hradu. Avšak posádka, vázána slibem, nešla Zikmundovi na pomoc.

Moravští pánové se ještě v poslední chvíli přimlouvali za smírné jednání. Avšak domýšlivý Zikmund odmítl a přímluvce pohaněl. Vykázal Moravanům nebezpečné místo, aby z nižší strany při močidlech a rybnících nuselského údolí útočili na Pražany.

Uhři postupovali lehce po silnici na pláni a zaútočili s neobyčejnou prudkostí. Pražané couvli a jen vybídnutí Krušinovo je zadrželo i roznítilo. Odrazili nepřítele od příkopů a obrátili jej na útěk. Kronikář vypravuje, že první prchal mincmistr Mikeš Divůček z Jemniště se

svou jízdou. Také v nuselském údolí bylo královské vojsko úplně poraženo. Sedláci svými cepy zabíjeli, kdo jim přišel do rány. Byli to hlavně Češi a Moravané královské strany, kteří tam utrpěli největší škody. Nebylo prý krutějšího boje v celém věku nad bitvu pod Vyšehradem. Čechové obvinili Zikmunda, že schválně poslal Moravany na jatky.

Truchlivý osud potkal zvláště Jindřicha Kravaře z Plumlova, hejtmana markrabství moravského, který přitáhl se dvěma tisíci své čeledi a měl si odvésti nevěstu ode dvora Zikmundova. Byl smrtelně raněn a na hřbitově u sv. Pankráce vypustil duši. Mimo něj zahynulo mnoho moravských pánů, květ šlechty, jako Jaroslav ze Šternberka, Vilém Zajíc z Valdeka, Jiří z Lichtenburka a j. Z českých pánů padl Jindřich Lefel z Lažan, kdysi přítel Husův, Petr Konopištský ze Šternberka, zuřivý nepřítel husitů, Mikuláš Zajíc z Hasenburka, mladý Jan Michalec z Michalovic, Racek z Janovic. Mnozí dostali se do zajetí. Zikmund ztratil na 500 bojovníků, na straně Pražanů zahynulo pouze asi 30 osob.

Zikmund s vysoké pláně nad sv. Pankrácem zlostně hleděl na novou žalostnou porážku svého vojska a potom se dal na útěk k Českému Brodu.

Do Kutné Hory vjížděl však se strojeným veselím, obě královny k jeho rozkazu se ozdobily zelenými věnci a dal vyhlásiti, že Pražané utrpěli porážku.

Posádka vyšehradská stála Pražanům v slově

a hned po útěku Zikmundově vydala Vyšehrad. Za to jí byl dán průvod až do Kouřimě. Jak se Vyšehrad octl v rukou Pražanů, vedral se lid, opojený vítězstvím, do hradu, vydrancoval chrámy, pobořil oltáře. Ještě druhého dne vyléval si zlost a neušetřil ani královského zámku. V neděli 3. listopadu ve slavném procesí Praha na bojišti vzdávala díky bohu za vítězství.

Zikmund nemohl zapomenouti Viktorinu Bočkovi z Poděbrad, že stál u Vyšehradu při Pražanech, a poručil Uhrům, ležícím posádkou v Nymburce, aby poplenili statky bratří Poděbradských a jejich strýce Jana Pušky z Kunštátu. Za krátko bylo střední Polabí obráceno v poušť, řada vsí navždy zmizela s povrchu.

Žižka se obrátil do jižních Čech k Prachaticům, kde se opět usadili Němci a pronásledovali husity. Bratří slezli hradby města a kromě žen a dětí nikoho neušetřili. Táboři město osadili a dobře je opevnili.

V téže době jiný houf dobyl dvou pevných hradů Příběnic nad Lužnicí, náležejících Oldřichovi z Rožmberka. Ve věži byl před tím vězněn po dva měsíce plzeňský kněz Václav Koranda. Podařilo se mu sprostiti se okovů a osvoboditi spoluvězně, s nimiž s věže volal na houfy Táborů, blížících se Příběnicům. Po krátkém boji bylo hradu dobyto a vězňové osvobozeni.

Od Příběnic táhli Táboři na Soběslav. Rožmberk v úzkosti uzavřel s nimi na čas příměří a slíbil, že sám přistoupí ke čtyřem článkům pražským. Byla to ovšem ctnost z nouze a velmož

při nejbližší příležitosti zase důsledně Tábory zradil.

Úloha šlechty až na malé výjimky byla v husitských válkách příšerná. Nezmenšili vzájemného nepochopení, neomezili nenávisti, ale jen ji jitřili. Jak pánům narostl hřebínek, zrazovali lid bez studu.

Pražané po vítězství u Vyšehradu dosáhli vedení v národě; Táboři tuto příležitost zmeškali a také o ni nedbali. Manifest Pražanů, vydaný 5. listopadu 1420 všem Čechům, podepsali Hynek Krušina z Lichtenburka, bratří Poděbradští, Hynek z Valdštejna a Jan z Lichtenburka vedle celé obce pražské. Hlavní město se tím ujímalo vedení národního boje.

Náboženské hádky, traktáty i výklady Písma zabíraly však stále v největší míře mysl Čechů k jejich vlastní škodě. Pražané se svými mistry byli nepřáteli novot, kterých se přidrželi radikální Táboři. Mezi oběma stranami rostla nechut víc a více.

Tak měřítkem třídění duchů byly i kněžské ornáty pro mši. Táboři je zavrhovali, Pražané hájili — a tím se tříštilo ideové sjednocení strany revoluční a konservativní. Teprve na sklonku života je Žižka spojil — na krátko.

Kněz Jan Želivský vedl si v Praze nejvýbojněji a měl lid na své straně, při mistrech z koleje stáli starousedlíci, »mírní kališníci«. O schůzi velké obce pražské, kde byl i Mikuláš z Husi přítomen, jednalo se o výpravu nového poselství k polskému králi, aby přijal českou korunu.

Mikuláš z Husi odporoval, nechtěl cizozemce za krále. Ukázali mu však pečeť, kterou sám Žižka přivěsil k zápisu o volbě polského krále na český trůn, a Mikuláš překonán umlkl. Vše nasvědčovalo, že prudký hejtman stojí příkře proti Pražanům. Poselství bylo vypraveno do Polska proti jeho vůli.

Mikuláš z Husi opustil Prahu a odebral se k bratřím, s nimiž dobyl Popovic a oblehl Leštnou u Bystřice.

Došla zpráva, že se v Praze kloní někteří měšťané znovu k Zikmundovi, že i novou radu dosadili. Mikuláš táhl k Říčanům a žádal úmyslně Pražany za pomoc. Dostalo se mu jí v plné míře, pouze Hynek Krušina nechtěl již s Tábory společně bojovati, složil úřad hejmana a jako Viktorin Boček odešel z Prahy.

Před Říčany se rozpory Pražanů s Tábory jen přiostřily, Mikuláš i do Prahy zajel s některými kněžími a zahrnul výtkami nové konšely, ale nepořídil.

Záhy nato přičiněním Oldřicha Vaváka z Hradce, Petra Purkarta, bratří z Janovic a Petra Zmrzlíka ze Svojšína bylo usneseno, aby k ukončení sporů sešli se zástupci obou stran v Praze. I Žižka byl volán k Říčanům a hradu bylo dobyto. Nato obě strany táhly na Prahu, aby rozepře urovnaly.

Jednání v Praze se protahovalo, nesnáze rostly, v obřadech náboženských nebylo lze dosíci shody. Mikuláš z Husi roztrpčen odjížděl z Prahy, nevyčkav ani konce jednání. Pod Vyšehra-

dem u Botiče spadl s koně a zlomil nohu. Byl přenesen do Prahy, ač se dříve zapřisáhl, že se do ní více nevrátí, a lékaři se ho ujali.

V domě Zmrzlíkově sešli se zástupci obou stran, kněží se přeli a opět jen výtkami se zahrnovali. Táboři opustili Prahu, ale Mikuláš z Husi již se z nemoci neprobral a zemřel 24. prosince 1420. Ztráta jeho byla pro Tábory bolestná, postavila však Žižku v čelo všeho bratrstva.

Roztržka stran jevila záhy smutné následky při tříštění sil.

Orebští byli krvavě odraženi posádkou kláštera opatovického, jehož chtěli dobýti. Bratří Poděbradští, trpíce mnoho výpady posádky nymburské, volali o pomoc. Pražané vskutku vytáhli 17. prosince k Poděbradům. Osadili městečko Brandýs nad Labem a několik tvrzí kolem, ale dále se nepustili, pro silné mrazy vrátili se domů. Hned nato vyrazili Němci z Nymburka na Hynka Bočka u vsi Zboží a v krvavé šarvátce mnoho lidí mu zbili, Poděbradští i svou archu v boji ztratili.

Šlechta na Litoměřicku a Žatecku působila veliké škody lidu českému, aby se zavděčila Zikmundovi, který se toho času nejvíce v Litoměřicích zdržoval.

Jan Městecký z Opočna a Mikuláš Divůček z Jemniště s horníky přepadli v Přelouči oddělení Táborů, mnoho jich pobili a zajatce vmetali do šachet v Hoře Kutné.

Hejtman Táborů, Hromádka z Jistebnice, zmocnil se v lednu r. 1421 hrazeného městečka Chotěboře na Čáslavsku, ale silná strana panská ve spojení s horníky jej oblehla. Pání slíbili pod ctí a věrou, že neublíží nikomu na životě, když jim vydá Chotěboř. Hromádka slibům uvěřil a vzdal se bez boje 3. února 1421. Avšak vítězové neměli mravní ušlechtilosti a dle zásady, že slovo kacířům dané neváže, zajali celou posádku. Ve stodolách mnohé Husity upálili, jiné odvedli do Kutné Hory a vmetali do šachet. Hromádka byl s dvěma kněžími přiveden do Chrudimě a tam na náměstí upálen. Věrolomný čin panské strany pobouřil Tábory a nikdy ho mstivému Janu Městeckému nezapomněli.

Žižka počátkem roku 1421 dobýval tvrzí a sídel nepřátel kalicha v západních Čechách.

Vzal za své klášter premonstrátek v Chotěšově a benediktinů v Kladrubech. Posádky i dopadení mniši byli zahubeni. Správcem kláštera ustanovil Žižka Petra Zmrzlíka ze Svojšína. Od Kladrub se dal Žižka ke Stříbru, které chránili bratří Bohuslav a Hynek Krušina ze Švamberka. Bohuslav, úhlavní nepřítel Táborů, uchýlil se na svůj hrad Krasíkov čili Švamberk a Táboři jej obklíčili. Hned prvého dne osadili hřeben krasíkovské hory, druhého dne dobyli věže s mostem a Bohuslav ze Švamberka v tísni žádal za milost. Žižka žádosti jeho vyhověl, ale pro bezpečí dal Švamberka na Příběnice pod dohled bratří. Neověřil pánům ze zkušenosti. Krasíkov stal se od té doby zbrojištěm Táborů.

Pražané udeřili 30. prosince 1420 na Nový Hrad u Kunratic a posádka se jim vzdala 25. ledna roku 1421. Za to jí byl povolen volný odchod. Když chtěla však odvézti z hradu nejcennější věci, Husité nepřipustili, vtrhli do hradu a všecko zkazili. Posádka se uchýlila do Kouřimě.

Dobyv Krasíkova, obrátil se Žižka 12. ledna 1421 k Tachovu. Tachovští žádali Zikmunda v Litoměřicích za pomoc. Král sebral vojsko a také Bavory volal ku Přimdě. Žižka se svým houfem nemohl čeliti v tuhé zimě této přesile. Rozložil bojovníky po dobytých hradech i klášteřích, žádal Pražany, aby vytrhli do pole, a sám pospíchal do Tábora pro posilu.

Zikmund zatím s velikým vojskem přišel do Plzně, vydal se přes Stříbro a dobýval kláštera kladrubského, kde se bránil Chval Řepický z Machovic tak udatně, že působil královským veliké škody.

Pražané vyslali již počátkem února sedm tisíc bojovníků se 320 válečnými vozy Žižkovi na pomoc. V Dobříši se spojili s vojskem Žižkovým, které táhlo z Tábora, přes Hořovice a Žebrák dospěli k Rokycanům, jichž se zmocnili. Pražané osadili též hrad Vildštejn, který patřil paní Elišce z Kravař, matce Oldřicha z Rožmberka, a společně s Tábory táhli ke Kladrubům. Chvástavý Zikmund Žižky však nedočkal polem, rozpustil vojsko a vrátil se rychle do Litoměřic.

Husité udeřili 14. února velikou silou na Plzeň a čtyři neděle město obléhali. Posléze začali

Plzeňští smlouvati. Bylo uzavřeno příměří, stvrzené zápisy.

Husité se dali od Plzně k Chomutovu. Sotva odešli, začali Plzeňští opravovati zdi a vystoupili opět nepřátelsky proti husitům. Byli ve slově tak pevni jako šlechta.

Zikmund prchl před Žižkou z Litoměřic, přes Kutnou Horu a Čáslav obrátil se na Moravu do Znojma.

Husité narazili v Chomutově na tuhý odpor Němců. Teprve 16. března roku 1421 dobyli města a neušetřili mimo ženy nikoho, zbili posádku a město obrátili v popel.

Krvavý pád německé bašty přiměl okolní města, že se poddávala husitům bez boje. Byly zase osazeny Louny a Slané, kteráž města osadila dříve Zikmundova posádka. Cestou do Prahy zmocnili se ještě husité hradu Okoře, tvrze Makotřas a vtáhli na Bílou sobotu 22. března 1421 do Prahy.

Táboři odpočívali přes svátky v Praze a zase došlo pro ornáty k roztržkám s měšťany. Část jich roztrpčena s knězem Antochem odešla, jen někteří zůstali se Žižkou a Pražany.

Po svátcích táhli z Prahy k Berounu, kde byla silná královská posádka. Po pěti dnech bylo město dobyto a krvavě vybito. Pražané Beroun osadili a Žižka se obrátil na Tábor, aby srovnal rozkoly, které tam vznikly působením výstředních kněží.

Pražanům se poddalo v té době dobrovolně

i věnné město královny Mělník a hejtmanem v něm byl ustanoven Jan Smiřický ze Smiřic, pán na Roudnici a Helfenburce, věrný přívrženec panské strany.

V.

Další očista Čech. Sněm čáslavský.

Nesvornost a výstřednosti některých táborských kněží přeskakovaly již mez. Prudký Martin Houska, zvaný Loquis, odklonil se nejvíce a šířil sektářství i zmatky. Našel četné přívržence; roztržka stávala se Táboru nebezpečnou, Mikuláš z Pelhřimova, který byl v Táboře biskupem, se svou radou marně vystupoval proti »pikartům«, jak zvali odštěpence. Ke straně Houskově se přidali kněží: Petr Kániš, Jan Bydlinský, Bartoš, Prokop a ještě jiní.

Někteří Houskovi přívrženci uchýlili se na Příběnice a když byli i odtud vypuzeni, zdržovali se v lesích nad řekou Lužnicí nedaleko Dražic. Nesmyslné bludy je zavedly, že mnozí chodili nazí a páchali nepřístojnosti, vyhlašujíce o sobě, že jsou ve stavu rajské čistoty.

Když přišel počátkem dubna Žižka na Tábor, rozhněval se nad ohavností pikartů. Houska před Žižkou své učení odvolal, ale jeho stoupenci vytrvali. Proto vytrhli Táboři proti nim, část jich zajali a přivedli na Klokoty, ostatní se rozutekli do hornaté krajiny blíže Bernartic. Táborští kněží úsilně odváděli zajaté od bludů, ale nepodařilo

se jim. Proto Žižka přikázal, aby bludaři byli upáleni. 24 osoby podstoupily radostně smrt, mezi nimi i kněz Petr Kániš, volajíce, že odcházejí do lepšího života.

Větší část Táborů, spojená s Pražany a Orebskými, s oběma bratřími z Poděbrad a Divišem Bořkem z Miletínka, vytáhla z Prahy 13. dubna 1421 do východních Čech. Nejvyšším vůdcem mohutné výpravy byl zvolen Hynek Krušina z Lichtenburka. S vojskem táhl i kněz Jan Želivský, jehož vliv v lidu ještě více vzrostl.

Vojsko oblehlo Toušeň nad Labem u Brandýsa, tvrz Michala z Michalovic, a třetího dne ji osadilo. Nato přitáhlo k Českému Brodu, hrazenému městu pražského arcibiskupa, kde byla německá královská posádka. Město bylo prudkým útokem dobyto a zapáleno. Mnoho lidí zahynulo.

Osud Brodu naplnil okolní města hrůzou, že se valem poddávala Pražanům. Byla to především Kouřim i okolní hrady, tvrze a kláštery. Také Kolín, Nymburk a Čáslav vyslaly posly, slibujíce, že přistoupí ke čtyřem článkům pražským. Pražané dobyli tvrze Klučova u Českého Brodu, kláštera sv. Prokopa v Sázavě a kláštera cisterciáků ve Skalici u Kouřimě. I Čeněk z Vartenberka přišel do Kolína, aby se s Pražany smluvil. Když však žádali, aby se pokořil před celou obcí, nedošlo ke smíru. Hrdý pán se nepoddal.

Byl dobyt klášter benediktinů vilémovských Drobovice, kde byla kommenda rytířů řádu ně-

meckého. I benediktinský klášter opatovický byl spálen.

Arcibiskup pražský Konrád z Vechty, žijící ve vyhnanství na Roudnici, těžko nesl škody na svých statcích a vyslal posly vyjednávat s Pražany. Přišel sám 21. dubna 1421 do Prahy a veřejně prohlásil, že přistupuje ke čtyřem článkům pražským. Tento veliký krok, který učinil arcibiskup ze strachu, omráčil katolickou stranu v Čechách, ale způsobil jásot po Praze. Pražané zajistili arcibiskupovi bezstarostný život na hradě roudnickém.

Arcibiskup nato svolal synodu do Roudnice, aby provedla církevní opravy. Zmýlil se však ve svých kanovnících. Nejen, že ani jediný nepřišel, ale s biskupem olomouckým i litomyšlským se ho zřekli a přijali za administrátora arcibiskupství úhlavního nepřítele husitů Jana Železného, biskupa olomouckého.

Pražané se blížili od Kolína k Hoře. Proti nim vytáhl v čele německých horníků Mikuláš Divůček, královský mincmistr, aby se s nimi utkal v poli. Odvaha jej však opustila, když zvěděl o veliké síle husitů, i jak se jim města i šlechta poddávají. Vrátil se kvapně do Hory, pochoval naděje horníků ve vítězství a sám rychle ušel ke králi Zikmundovi.

Zpupní horníci, vědomi svých hříchů, jakož i toho, že jich za šachty nemine odplata, vypravili 24. dubna přední měšťany s prosbou k Pražanům, aby ušetřili Kutné Hory, klenotu vlasti, aby byli také milostivi k obyvatelstvu. Do omr-

zení se opakovala nechutná hra. Zavilí nepřátelé činili vždy pokání, když byli v úzkých. Jak nebezpečí minulo, zase vzrostla jejich zpupnost.

Pražané zapomněli na mstu a přijali proradné horníky na milost. Pouze nařídili, aby se do 15. srpna vystěhovali z města Němci, kteří nechtějí přistoupiti ke kalichu.

Když přitrhlo husitské vojsko k Hoře, spálilo klášter sedlecký a jen málo mnichů zachránilo se útěkem. Vstříc vojsku přicházelo z města veliké procesí s kněžími v čele. Lid padal na kolena a prosil za odpuštění svého provinění. Kněz Jan Želivský promluvil k obyvatelstvu, vytkl mu ostře jeho zločiny a potom oznámil, že jsou všichni přijati na milost. Pražané osadili úřad mincmistra, kterého se ujal opět Petr Zmrzlík ze Svojšína, pán na Orlíce. Tato osudná chyba se záhy zle husitům vymstila. Zapřisáhlí nepřátelé v tísni je uprosili a potom novou zradou jim splatili.

Pražané táhli dále ke hradu Žlebům, který patřil Janu Městeckému z Opočna. Posádka se vzdala bez boje. Nad Žleby strměl na výši Železných hor pyšný hrad Lichtenburk. I tam poznala královská posádka, že se neudrží, a hrad vydala husitům. V Lichtenburk se uvázal Hynek Krušina, jehož rodu hrad náležel. Krušina měl v sobě mnoho panské krve, nebyl přítelem Táborů. Největší slávy nabyl bitvou pod Vyšehradem a od té doby držel s Pražany. Rodinný Lichtenburk postoupil záhy nato svému příbuznému Janu Městeckému.

Pražané překročili Železné hory a položili se

před Chrudimí. Tam také dorazil Žižka s Tábory a vyzvali hejtmana Jana Městeckého z Opočna, aby se vzdal. Strach proradného šlechtice byl však větší nežli důvěra v odpuštění. Nedoufal v milost pro mnohé zločiny, na husitech spáchané, a proto bran města neotevřel. Teprve když byla Chrudim úplně sevřena, vlk v rouše beránčím prosil za život. Slíbil hory doly, přidal se na stranu husitů, přijal čtyři články pražské. Získal svobody, snad i na přímluvu přátel ze šlechty, zvláště Krušiny. Vojsko husitské se nahrnulo do města, klášter dominikánů vzal za své a mnichové byli upáleni na náměstí, kde před třemi měsíci tutéž smrt podstoupil hejtman Hromádka z Jistebnice.

Chrudimští vypudili Němce z města a stali se od té doby horlivými přívrženci kalicha. Jen důvěra ve slovo šlechtické se opět zle vymstila. Městecký brzy dokázal, že zůstal starým pokrytcem.

Vzaly za své kláštery okolní, pardubický, sezemický i podlažický a valné houfy se rozdělily ve dva proudy. Pražané táhli k Vysokému Mýtu a Litomyšli, obě města osadili svými lidmi, podobně i Lanškroun a okolní hrady i tvrze nepřátel. Žižka s Tábory se dal k Poličce, chtěje táhnouti na Moravu. Dobyl město a v té době přišlo poselství z Moravy, které žádalo za ušetření země a hlásilo, že moravští páni i lid stojí pevně při kalichu. Pražané s Tábory přijali slib a smluvili s Moravany, aby na den 1. června 1421 byl svolán společný sněm do Čáslavě, kde by se

všecky strany uradily, jak obnoviti řád obou zemí.

Také Oldřich z Rožmberka jménem krále vyhlašoval v té době po Čechách, že Zikmund chce jednati s Pražany o čtyři kusy pražské, a sám Oldřich dával náboženskou svobodu na všech svých statcích. Nikdo však již nevěřil slibům Zikmundovým, přicházely pozdě po černých skutcích. A obojetnému Rožmberkovi také nebylo lze důvěřovati.

Husité se obrátili na Hradecko, kde poněmčilá Jaroměř si vedla nejurputněji proti kalichu. Mnichové ve dvou klášteřích a hejtman Hynek Červenohorský z Náchoda vášnivě vystupovali v městě proti kalichu a mnoho škod činili lidu po okolí. Tušíce, že by trestu neušli, volali Němce ze Slezska na pomoc a chystali se horlivě k obraně.

Husité přes Hradec přitáhli k hradbám Jaroměře a obklíčili 13. května město se všech stran. Mimo vůdce Krušinu byli u Jaroměře také oba bratří Poděbradští, Jan Městecký z Opočna, přirazil i Čeněk z Vartenberka s několika sty jízdy a pěších. V ležení se před městem bratřím pokořil, kleče žádal za odpuštění a byl Pražany přijat na milost. Zdá se, že tyto smiřovačky byly příčinou nové roztržky stran.

Vojska hnala útokem na hradby, zmocnila se příkopů v kruté řeži. Jaroměřští poznali, že by se při novém útoku neubránili, proto prosili za milost. Bylo jim dovoleno, aby bez majetku vyšli z města. Když však vytáhli z bran, nedali se

rozjitření Táboři udržeti a mnoho jich zahubili. Hynek Červenohorský byl Pražany zajat a odveden do staroměstského vězení v Praze. Někteří mniši, kteří nechtěli přistoupiti ke čtyřem článkům pražským, byli upáleni. Jaroměř potom stala se městem českým a husitským.

Od Jaroměře dal se Žižka přes Boleslav k Litoměřicům, Pražané táhli na sever, osadili Králové Dvůr, Trutnov a ostatní okolní městečka i tvrze. Celé Hradecko se dostalo do jejich moci. Nemáme určitých zpráv o příčinách rozchodu obou houfů, ale lze souditi, že pýcha Pražanů nesnesla vedle sebe bratří táborských. Jejich nepravá velkomyslnost k nepříteli také nebyla Táborům po chuti.

Při návratu do Prahy Čeněk z Vartenberka opravdu podepsal smlouvu s obcí pražskou a jeho korouhev byla sňata s pranýře. Že tyto kroky čelily proti Žižkovi, krátkozrací Pražané nepozorovali — či nechtěli pozorovati.

Žižka s Tábory měl v úmyslu dobývati Zikmundova města Litoměřic. Cestou se zmocnil dřevěného hrádku Kalicha u Litoměřic nad vsí Třebušínem a dal na tom místě postaviti nový pevný a nedobytný hrad. Vedle druhé brány hradu dal zříditi kulatou věž, která se nahoře rozšiřovala v kalich, jako symbol učení husitského, daleko široko do kraje se skály patrný. Od té doby přijal Žižka do znaku zlatý kalich v rudém poli a Táboři jeho erbem značili své prapory. Sám se od té doby podpisoval »Jan Žižka z Kalicha«.

Když oblehl Litoměřice, měšťané se zprvu udatně bránili, ale záhy poznali, že Žižkovi neodolají. Proto vyslali potají posly k Pražanům, chtějíce se raději vzdáti jim nežli Táborům. Pražané opravdu vyhověli ochotně jejich žádosti a vypravili houf branného lidu pod Hynkem z Valdštejna na Kolštejně do Litoměřic a hned jmenovali rytíře hejtmanem v Litoměřicích.

Tento úskok, který provedli jak litoměřičtí, tak Pražané, dotkl se nemile Žižky, který si přál stále toužebně sjednocení národa. Pražané mu byli velice zavázáni a přece mařili stále jeho dílo. Odtrhl od města a vydal se k Čáslavi na sněm.

Cestou se zastavil v Roudnici, kde arcibiskup Konrád pohostil Tábory, třeba nebyli mu hosty právě vítanými. Tím však neušetřil kláštera augustiánů, který byl zkažen.

Nového úspěchu dosáhli Pražané. Královská posádka na hradě Pražském octla se po odchodu Zikmundově z Čech v těžkém postavení a zmořena hladem vydala hrad s puškami a jinou zbraní Pražanům.

Lužičané, kteří tvořili větší díl posádky, vrátili se do své vlasti, ostatní ze žoldu krále Zikmundova přešli k Pražanům. Hlavní město stálo té doby na vrcholu moci, ale do jásotu skanula krůpěj pelyňku. Lid se vedral do hradu a zničil umělecké památky, obrazy, sochy a řezby jako nedávno na Vyšehradě. Jeptišky od sv. Jiří s abatyší, jež byla sestrou Čeňka z Vartenberka, vy-

stěhovaly se do kláštera dominikánek u sv. Anny na Starém městě Pražském.

Na sněm v Čáslavi k obnovení řádu v zemi sešli se zástupci všech stran i rozličného přesvědčení. Také Zikmund vyslal k jednání své zástupce, Alše Holického ze Šternberka a Půtu z Častolovic. Jednání začalo 5. června 1421 a trvalo po tři dny. Stavové přijali čtyři artikule, zřekli se Zikmunda, rozepsali synodu duchovenstva a zvolili dvacet vladařů, dokud nebude dosazen nový král. Za stav zemanský byli zvoleni do vlády Žižka a Zbyněk z Buchova, přední dva hejtmané táborští.

Nálezy sněmu čáslavského byly bezpochyby podle přání Žižkova. Jeho záměrem bylo zbaviti Zikmunda českého trůnu, poněvadž se ukázal úhlavním nepřítelem Čechů, a na jeho místo měl býti zvolen co nejdříve polský král. Na sněmu bylo schváleno dosavadní jednání s králem polským a s knížetem litevským.

V době sněmování vpadli němečtí Slezáci do Čech a proto nařídili sněmovníci v Hradecku válečnou hotovost, která se měla sejíti ke dni sv. Víta u Náchoda proti nepříteli, který vtrhl do země.

Slezské vojsko, čítající na dvacet tisíc mužů, přitáhlo přes hory k Polici, kterou vypálilo. Na vrcholu nepřístupné hory Ostaše hledali záchranu okolní obyvatelé, ale Slezáci hnali útokem na vrch a lid pobili, zvláště na dětech ukazovali hrdinství. Jiný oddíl Němců vypálil Úpici, ale spěšně utekl do Slezska, jak uslyšel, že od

Náchoda vytáhlo 15. června vojsko z Hradecka a že se blíží Broumovu.

Německé město Broumov bylo husity obklíčeno. Slezáci se zalekli, aby Čechové netáhli do jejich země, a žádali o mír. Vůdcové Čeněk z Vartenberka i Krušina z Lichtenburka opravdu dopřáli sluchu zavilým nepřátelům a uzavřeli s nimi příměří. Kněz Ambrož byl tím však nemile dotčen; pobouřil vojsko a oba páni měli co prchati, aby se zachránili. V Praze k žalobám se Hynek Krušina i Čeněk z Vartenberka očistili, ale lid jim víry nedal. S největšími nepřáteli jednali opět vůdcové ku podivu mírně — a tato poloviçatost se vždy zle národu vymstila.

Nové poselstvo české vyjednávalo v Polsku i na Litvě, ale oba staří panovníci stále rozhodnutí odkládali. Vladislav Jagiello byl liknavý slaboch, který se nalézal v moci římských kněží, a ráznější Vitold, který stál o českou korunu, byl stár již 71 rok a nabízel Čechům za správce svého synovce Zikmunda Korybutoviče.

Ani usnesení čáslavského sněmu nevrátilo zemi pokoje, řádu a práva. V bouřlivé a nejisté době neosvědčilo se ani 20 vladařů různého smýšlení, kteří nemohli zavésti pořádek v zemi. Mnozí šlechtici byli obojetní a v duchu nesouhlasili ani s artikulemi pražskými, ani s vyloučením krále Zikmunda. Míra utrpení národa nebyla ještě tak veliká, aby se všichni bezelstně a věrně spojili k jedinému cíli. Nerozhodní a váhaví lidé se měnili, jak velel jejich okamžitý osobní prospěch.

Mnozí z bezvládí i kořistili, jmenovitě v Praze. Výstřední část obyvatel, vedená Janem Želivským, nevyšla z třenic s »mírnými« kališníky. Došlo i k tomu, že koncem června přitáhly zástupy lidu pod Janem Želivským na Staré Město k radnici. Lid vyčetl konšelům jejich hříchy a hned je sesadil. Místo nich zvolil nové ze strany radikální, výstředního smýšlení, ano o některých se tvrdilo, že jsou i »pikarti«.

Kněz Jan, který vlastně v Praze vládl, nové konšely potvrdil a obě města spojil v jedinou obec. Nato chtěl i duchovenstvo sceliti a odstraniti mistry z koleje, zvláště mistra Křišťana z Prachatic, faráře u sv. Michala na Starém městě. Nevole farních osadníků však vzrostla, zvláště ženy ujímaly se svých farářů, před konšely na radnici předstoupily a přednesly svou žalobu. Páni si nevěděli s nimi rady, zavřeli je na chvíli v radní síni, ale zase je propustili. Mistři se v koleji udrželi.

Synoda kněží konala se dle usnesení čáslavského 4. července 1421 v koleji Karlově. Sešel se velký počet duchovenstva z Čech i Moravy, účastníci byli z mírných i výstředních kališníků, katolíci nepřišli. Probíraly se články víry, církevní řád, byly dlouhé hádky o ornátech a synoda vydala nález: Kdo se nepodřídí čtyřem zvoleným správcům duchovenstva, Prokopu Plzeňskému, Janu z Příbramě, Jakoubkovi ze Stříbra a Janu Želivskému, nemá býti v městě trpěn.

Táboři se ovšem svého přesvědčení nevzdali a usnesení vyznělo zase naplano.

Žižka se odebral ze sněmu čáslavského do jižních Čech na Tábor a z něho podnikal výpravy proti nepřátelům v kraji Prácheňském. V červenci dobýval po druhé hradu Rábí a byl trefen při útoku zástřelem, který mu uvázl v oku ještě zdravém, a hrozilo mu úplné oslepnutí. O jedno oko přišel Žižka již v bojích za krále Václava. V Praze lékaři vytáhli sice zástřel z oka Žižkova, ale zraku mu nahraditi nemohli, vůdce oslepl úplně.

Předtím Pražané podnikli pod vedením Želivského válečnou výpravu do krajiny litoměřické. Před pevným královským hradem u města Mostu setkali se však se silným vojskem míšeňského markraběte Bedřicha Bojovného. V bitvě byly ztráty na obou stranách veliké a na samou noc dali se Pražané na útěk, zanechavše vozy i zbraně na bojišti. Kdo se z nich octl v zajetí, byl bez milosrdenství upálen.

Hanebná porážka, zaviněná nekázní, způsobila v Praze hluboký dojem. Zřejmě se obracely zraky k Žižkovi, který se v Praze léčil. Vůdce, ač na obě oči slepý, neztratil srdnaté mysli ani vůdcovských schopností, ano duševní oko hrdinovo nabylo větší jasnosti a síly. Ač nebyla rána ještě úplně zahojena, vypravil se přece s Pražany k Mostu proti Míšňanům.

Nepřátelé dali se na útěk, jak uslyšeli, že se Žižka blíží. Přes hory táhli do své vlasti. Stačilo

již pouhé jméno slepého hrdiny pro postrach Němců.

Domácí spory neměly konce, zmáhal se opět otravný sklon k chiliasmu. Smělý novotář Martin Houska, který způsobil rozdvojení v Táboře, pustil se po Čechách, hlásaje své pikartské učení. Dostal se až do Chrudimě, kde jej Diviš Bořek z Miletínka vsadil do vězení. Kněz Ambrož Housku vyslýchal, do Hradce odvezl, ale zarputilce nepřesvědčil. Posléze odvezli zajatce do Roudnice k arcibiskupu Konrádovi. Tam byl novotář 21. srpna 1421 v sudě upálen i se svým tovaryšem, knězem Prokopem jednookým. Zároveň v Praze bylo mnoho osob pro pikartské učení zjímáno, ale výstřednosti ve víře tím potlačeny nebyly.

Zemští vladaři, ustanovení na sněmu v Čáslavi, jmenovitě ze strany panské, usilovali o svolání nového sjezdu v Českém Brodě, aby se záležitosti zemské uspořádaly a domácí bouře utišily. Aristokracie se postavila zřejmě proti demokracii. V Praze narazili však šlechtici na odpor Jana Želivského a jeho strany, která právě vládla městem. Z toho povstal nový rozbroj v lidu. Přece však byli vypraveni poslové z Prahy na sněm, aby vyslechli, co panská strana míní počíti.

Sněm sešel se v Kutné Hoře, ale poslové pražští, nemajíce plné moci, nezúčastnili se jednání. Proto se vydal Oldřich Vavák z Hradce a Jan Sádlo ze Smilkova do Prahy a podařilo se jim, že se na sněm do Hory vypravili mistři Jan

z Příbramě a Prokop z Plzně. Sněm potrval dvě neděle, aniž se dopracoval určitého výsledku. Pouze veliký kníže litevský Vitold byl přijat za českého krále. Oldřich Vavák byl ustanoven po zemřelém Petru Zmrzlíkovi mincmistrem v Hoře. Hotovost zemská měla se sejíti 18. září u Českého Brodu proti křižákům, kteří táhli do Čech.

Papež Martin V. po nezdařené první výpravě křížové vyslal svého legáta, kardinála Brandu do Němec, aby pracoval pro novou kruciátu proti Čechům.

Sešlo se v srpnu r. 1421 na hranicích u Chebu opět ohromné vojsko ze všech končin německých. Míšňáci vtrhli první na plen k Chomutovu a Kadani, ostatní Němci čekali u hranic na příchod krále Zikmunda do Čech. Když však přitáhli Pražané k Chomutovu, Míšňáci rychle ustoupili s pole.

Křižáci čekali marně na Zikmunda do poloviny měsíce září 1422. Král se neobjevoval a proto se dali sami do Čech přes hranice podél Ohře, poplenili Mašťov, obehnali Žatec.

Hlavní síla českého vojska se Žižkou v čele stála v té době u Slaného, připravena čeliti četným nepřátelům, kteří se tlačili do země s několika stran. Vypravila se proti křižákům.

Žatec se udatně bránil. Němci ani do předměstí nevnikli a mnoho jich bylo pobito. Jak došla zpráva, že se Žižka blíží od Slaného, zachvátil Němce pověrečný strach, a ve zmatku se dali od Žatce na útěk. Husité jich mnoho pobili a zajali. Druhá kruciáta skončila ještě větším

nezdarem nežli prvá. Křižáci se na útěku nezastavili až za hranicemi a spílali Zikmundovi, že sám s vojskem nepřišel.

Zikmund v té době hledal spojence v polském králi Vladislavovi, který právě tehdy po třetí ovdověl. Zikmund nabízel mu nevěstu, vlastní jedinou dceru, dvanáctiletou Elišku. Námluvy se nezdařily. Starý Vladislav nechtěl dítěte za ženu, ovšem politické příčiny byly silnější, odmítl i vdovu Žofii Bavorskou, bývalou královnu českou, a oženil se s kněžnou Kijevskou. Zikmund zasnoubil hned svou dceru Albrechtovi, vévodovi Rakouskému, a uzavřeli spolu pevný spolek proti Čechům. Sňatek mladistvé Elišky konal se až 19. dubna 1422, kdy nevěstě bylo necelých třináct let.

Novým nepřátelským krokem Zikmundovým proti Čechům bylo zajetí českého poselstva, vyslaného na Litvu k velikému knížeti Vitoldovi. Král je uvěznil na hradě trenčínském a jejich čeleď dal v Brně postínati.

VI.

Zmařené úklady Zikmundovy. Korybut v Čechách.

Působením kněze Jana Želivského byl zvolen hejtmanem pražským Jan Hvězda z Vícemilic, zvaný Bzdinka, který s nově dosazenými konšely radikální strany byl jediná mysl. Bzdinka

měl moc diktátorskou, vydal nový řád pro vojsko v říjnu roku 1421, aby upevnil kázeň.

Do Prahy byl obeslán Jan Sádlo ze Smilkova na Kostelci pro podezření z nevěry, kterou prý ukázal při panském sjezdu v Kutné Hoře.

Obviněný šlechtic přijel do Prahy a odebral se na staroměstskou radnici před konšely, aby se očistil. Upřímný kališník, ale nepřítel radikální strany husitské, stal se však obětí stranické vášně. Konšelé dali Jana Sádla v radnici bez vyšetřování a soudu dvě hodiny po západu slunce stíti.

Nešlechetný čin způsobil veliké jitření mezi šlechtou, která se zjevně odtrhla od Pražanů a hledala nové sblížení s králem Zikmundem. Rozštěpením rostly zmatky nejen v Praze, ale i v celé zemi.

Zbytky blouznivců, které se z Tábora rozběhly do hor, utvořily sektu, jíž bylo vše společné, odřekly se určitého náboženství, zamítaly Písmo. Protože začali pobloudilci choditi nazí, přezdili jim »Adamité« či »Naháči« a podle jejich náčelníka říkali jim také »Mikulášenci«. Své šílenství provozovali na ostrově Nežárky mezi Jindřichovým Hradcem a Veselím. Tam se pevně ohradili a v okolí působili škody pálením a vražděním, zvláště ve Veselí, v Kardašově Řečici, v Pleších a ve Stráži.

Žižka uslyšel, jaké mrzkosti Adamité tropí, a vypravil proti výstředníkům své oděnce pod Bořkem Klatovským. Adamité se na ostrově

udatně bránili, ale byli přece přemoženi a všech 40 osob, co jich tam bylo, buď padlo nebo bylo upáleno.

Zikmund nemohl v září vtrhnouti současně s německými knížaty do Čech, protože vyjednával s Poláky. Konal však ve spolku se svým zetěm Albrechtem Rakouským přípravy k novému vpádu. Sbíral vojsko z Uher, Sedmihrad, Srbska i Chorvatska a získal záhy celkem na sto tisíc branného lidu. Předvoj vedl na Moravu jeho vůdce Pipo Spano z Florencie, který plenil statky předních moravských pánů. Vévoda Albrecht oblehl Jevišovice, které patřily Sezimovi z Kunštátu.

Vojsko Zikmundovo valilo se ve velké síle přímo k Brnu, kde se měli k rozkazu královu sejíti sněmovníci z celé země.

Moravští páni se dostavili a Zikmund je donutil, aby se zřekli kalicha. Ve strachu před násilím odpřisáhli šlechtici 17. listopadu 1421 svou víru a zavázali se, že budou králi pomáhati proti husitům v Čechách.

Potom se vydalo veliké vojsko do Čech. Předvoj dobyl Poličky, Zikmund přitáhl přes Jihlavu do země.

V té době Žižka bojoval na Plzeňsku proti panské straně, která tam činila husitům mnohé násilí. Plzeňští sami přepadli město Rokycany, tvrz Štěnovice a posléze oblehli hrad Krasíkov. Žižka přitáhl a po krátkém boji zahnal Plzeňské a dodal spíži posádce. Plzeňským se však dostalo panské pomoci a Žižka před silnými

houfy nepřátel se obrátil k Žatci. Nepřátelé táhli mu v zápětí až k městu Žluticům. Na blízké hoře Vladaři kázal slepý hejtman vozy a děla připraviti k bitvě a po tři dny odrážel panské útoky, ač bylo jeho malé vojsko vysazeno větrům, sněhovým bouřím a nedostatku potravy. Nepřátelé nedobyli jeho vozové hradby, ale sami donuceni zimou a hladem ustoupili. Žižka táhl v bojovném šiku bez překážky do Žatce.

Tam došla zpráva z Prahy, že Zikmund vtrhl do Čech. Ve velikém nebezpečí pospíchal Žižka se svými ku Praze, která byla úplně osamocena.

Do Prahy přišel Žižka 1. prosince 1421 a byl slavně uvítán jako panovník, jenž vjíždí do svého sídelního města. Po celý týden se radili náčelníci o zemské obraně a potom se vydalo vojsko ke Kutné Hoře.

Jak horníci uslyšeli, že se blíží Žižka městu, báli se pomsty a vyšli vojsku vstříc, pokorně je vítali.

Táboři vtáhli do Hory a netušili, že jsou oklopeni zradou. Když přitáhli i Pražané se Bzdinkou, město vojsku nestačilo, ani neposkytovalo ochrany svými sešlými hradbami. Proto se Češi položili nad Horou u šachty »Tábor«, kterou dal před tím Zikmund zříditi.

Královské vojsko se valilo přes Humpolec a Ledeč do Čech a páchalo na obyvatelstvu neslýchané ukrutnosti. Žižka se připravil na příchod přesily nepřátel, opravil hradby Čáslavě, rozmnožil své vojsko lidem některých moravských pánů a Viktorina Bočka z Kunštátu a z Po-

děbrad. V neděli 21. prosince r. 1421 přiblížil se Zikmund k Hoře a zrádní měšťané mu ochotně otevřeli brány.

Žižka otočil své vojsko vozovou hradbou, zřídil šiky k obraně a na krajních vozích připravil děla. Pěchota mezi vozy s cepy a jinými zbraněmi očekávala nepřítele. První houfy královské udeřily na český šik vozový. Když do nich začala bíti děla a cepníci je uvítali svými cepy, se ztrátou ustoupily. Přiblížily se nové houfy a nevedlo se jim lépe. Do noci opakovali královští svoje útoky a vždy byli odraženi. V městě dařilo se však zle všem přátelům husitů. Zuřivci němečtí i Uhři je katanovali, naplnili město ukrutností za krvavé neděle. Nepřátelé ve veliké síle sevřeli Žižku v poli, že se jeho ležení podobalo ostrovu v moři nepřátel. Za noci však se celý vozový šik Žižkův pohnul a za střelby i křiku prorazil si cestu obléhajícími nepřáteli, vytáhl na výšinu u Kaňku, kde se opět zavřel válečnými vozy. Znova je královští oblehli, aby pohyblivou kacířskou pevnost vymořili hladem. Obě vojska po celý den ničeho nepodnikala, Čechové trpěli v táboře hladem a zimou.

Za tmavé noci hnul se náhle opět Žižkův tábor ke Kolínu s velikým hřmotem a za střelby z děl. Královské vojsko bylo naplněno hrůzou, bezděky ustupovalo a v překvapení ani nepomýšlelo na stíhání husitů. Tak beze škody se dostal Žižka v noci před štědrým večerem ke Kolínu.

Král Zikmund měl za to, že se dal Žižka před ním na útěk, a dopřál svému vojsku úplné zvůle.

Žižka zatím sbíral nové vojsko, aby mohl na nepřítele udeřiti. Již 6. ledna 1422 vytrhl z Kolína a přiblížil se ke vsi Nebovidům, kde právě Uhři řádili. Hned při prvním útoku mnoho nepřátel padlo. Ostatní přepadeni náhlým strachem pustili se k Hoře a poplašili krále i jeho vůdce Pipu.

Král Zikmund ve strachu, aby nepadl do rukou Žižkových, hned se chystal k útěku. Ve zlosti dal některé horníky přivázati k vozům, když k večeru téhož dne opouštěl město. Horu poručil na několika místech zapáliti.

České vojsko dorazilo do města a oheň uhasilo. Nevěrné obyvatelstvo z veliké části utíkalo s Uhry, zimou a nedostatkem hynulo po cestě. Husité nelenili a pustili se za prchajícími. Teprve třetího dne zešikoval vůdce Pipo Spano z Ozory vojsko u Habrů na návrší k bitvě. Když se však Čechové přiblížili, dali se Uhři opět v bezhlavém děsu na útěk, mnohé korouhve jim nechali za kořist.

U Německého Brodu znova se Uhři zastavili, aby popřáli králi času k útěku, také vozy s bohatým nákladem potřebovaly času k záchraně. Ale Žižka nedal Uhrům oddechu, po krátkém boji mnohé pobil a zjímal, jiné zatlačil do města. Na útěku mnoho Uhrů i s koňmi zahynulo v řece Sázavě, kde se pod nimi prolomil led.

Nezlomnou vůlí, nadšením a vytrvalostí, vykonali Čechové pravé divy udatnosti. Po ne-

schůdných cestách v zimě dorazili ve dvou dnech od Hory ke hradbám Německého Brodu s těžkými vozy a děly a dvakráte rozprášili nepřítele.

Hned dalšího dne začali dobývati města v domnění, že se v něm nachází ještě král Zikmund. Stříleli z děl i praků a královští jim horlivě odpovídali. Třetího dne se město vzdávalo. Zatím, co vůdcové vyjednávali, slezli někteří Táboři hradby a ztepali několik set lidu, město úplně zkazili. Na útěku od Hory ke Brodu zahynulo na 12 tisíc Uhrů a nemalý počet znamenitých osob padl do českého zajetí. Kořist, které se Čechové zmocnili, byla velice bohatá. Získali na 500 vozů s drahocenným zbožím, které odvážel Zikmund z Čech.

Veliké vítězství Čechů způsobilo hluboký dojem v okolních zemích a podnítilo ještě více nenávist Němců.

Žižka nedal nepřátel stíhati a v ležení oslavovali Čechové svoje veliké vítězství. Žižka byl povýšen na rytíře a také jiní udatní bratři byli pasování pod korouhvemi, které husité v boji u Brodu získali. Žižka však pokládal za skvrnu, že Brod byl zkažen, když se vzdával, a do smrti toho litoval.

Mezi zajatými octl se i polský pán Záviš Černý z Garbova, který dlel právě u dvora králova a účastnil se boje proti Čechům. Hájil Brodu, co zatím král se svou družinou utíkal k Moravě. Mimo něj octli se v zajetí mnozí nevěrní čeští páni. Žižka jim daroval život a užil jich časem

k výměně za zajaté české poselstvo na hradě trenčínském.

Nepřítel byl odražen, ale vítězství Čechové nedovedli využíti. Ještě ostřeji propukly nesváry mezi stranou pražskou, táborskou a šlechtou.

Litevský kníže Vitold byl ochoten přijmouti českou korunu, jak si přáli Pražané i Žižka, ale Táboři a v Praze kněz Jan Želivský jej odmítali. Umlouval se tedy Vitold se šlechtou i s některými Pražany o odstranění kněze Jana z Prahy.

První nepřátelský krok se stal tím, že byl Bzdinka zbaven v Praze hejtmanského úřadu lstivým způsobem. Záhadná ztráta městské pečeti postavila jej před soud devatenácti husitských šlechticů. Tito rozsoudili, že konšelé i úředníci obou měst mají býti sesazeni. Rozsudek byl proveden a hejtmanem zvolen Hašek Ostrovský z Valdštejna.

Zvolením nových konšelů bylo opět dovršeno vítězství strany šlechtické a konservativní v Praze. Úsilí její směřovalo potom k zničení kněze Jana Želivského, na němž dosud lpěl lid.

Kněz Jan Želivský byl pozván 9. března r. 1422 na radnici, kde jej konšelé na oko přátelsky přijali a s ním se radili, kam se mají válečně vypraviti. Kněz navrhoval, aby se spojili s obcí Táborskou. Konšelé svědčili k jeho radě a volali některé sousedy na radnici. Hovořili o smíru obou stran v Praze, a jak se obeslaní sousedé dostavili, hned všecky zjímali. Dopřáli jim ještě, aby se smířili s Bohem a nato vyvedl

rychtář kněze Jana a devět sousedů na dvůr ke studni, kde jim kat sťal hlavy.

Zločin nezůstal dlouho utajen. U Panny Marie Sněžné udeřili na zvon, lid se sbíhal k radnímu domu, vypáčil vrata a dobyl se dovnitř. Tam našli hlavy i těla sťatých. Bouře propukla velikou silou. Lid vybíjel domy konšelů, koho nalezl, zabil. Tělo kněze Jana Želivského bylo odneseno za pláče a křiku lidu do kláštera k Panně Marii Sněžné a s pláčem pod kazatelnou pochováno. Povstání pražské vzrostlo do velikých rozměrů. Lid udeřil na židy, na koleje i domy mistrů pražských, ničil a kazil, nač přišel. Mistři utíkali z Prahy, jiní se octli v žalářích. Souvěký kronikář poznamenal, že Praha byla hůře vypleněna nežli od nepřítele.

Druhého dne byli zvoleni zase konšelé strany lidové, jimž stáli v čele Jeronym Šrol a bratří Charvátové. Pět konšelů, kteří zavinili smrt Želivského, bylo třetího dne i s rychtářem a několika jinými osobami sťato. Mistři z koleje byli vypovězeni do Hradce nad Labem. Pokus strany aristokratické o převrat selhal, lidovláda byla obnovena.

Kníže Vitold vypravil do Čech svého mladého synovce Zikmunda Korybutoviče s vojskem, v Polsku a západní Rusi najatým. Jmenoval jej zástupcem »dožádaného krále« a kněžic měl obnoviti v Čechách pořádek i pokoj. Nejvíce lidu přišlo ke Korybutovi z Červené Rusi a okolí města Lvova. V krátké době sebralo se na pět tisíc branných lidí u Krakova a dalo se počátkem

dubna r. 1422 přes Těšín na Moravu. Stálým rádcem Korybutovým se stal Vilém Kostka z Postupic, který byl v čele poselstva českého do Polska a byl předtím Zikmundem vězněn na Trenčíně. Bystrý náčelník kališnické šlechty projevoval od počátku nechut ke straně Táborů a živil ji také v mladém knížeti.

První kroky Korybutovy nebyly však šťastné. U Olomouce Němci pod biskupem Janem Železným na něj prudce vypadli a odňali mu na pět set koní. Byv odražen, obrátil se Korybut ke královskému hrazenému městu Uničovu a dobyl ho útokem. Král Zikmund po své porážce u Německého Brodu zdržoval se na Moravě. Když uslyšel, že se Korybut blíží, ustoupil do Uher.

V Uničově smluvili se poslové šlechtické strany s knížetem, aby svolán byl sněm do Čáslavě a Korybut byl uznán zemským správcem. Také psaní Čechům poslal mladý kníže a sliboval, že chce brániti zemi proti nepřátelům cizím i domácím. Jak se záhy ukázalo, měl z vnuknutí šlechty za domácí nepřátele Tábory a — Žižku. Napsal také vyčítavé psaní slepému hrdinovi a poroučel mu, aby neplenil země. Tím si ovšem cesty neupravil. Ostré psaní vyvolalo mnoho hořkosti, Žižka ve své odpovědi také nevybíral slov na ukvapený list Korybutův — a jak události pozdější ukázaly, nebylo mezi nimi nikdy zvláštní náklonnosti.

V Čáslavi přijali knížete šlechtici i města, když se zavázal, že bude hájiti čtyř pražských článků.

V sobotu 16. května 1422 přijel Korybut do Prahy k radosti konservativní strany. Konšelé strany radikální neměli však mnoho potěšení z jeho příchodu, zato lid se dal brzy získati pro nové spojence, měl se k Polákům ochotně a přátelsky. Praha se opět zmítala mezi dvěma proudy. Po své příchodu dosadil Korybut nové konšely, lidovláda byla u konce. Tichým převratem zvítězila hladce strana konservativní a aristokratická. Chytrý Korybut hleděl každého získati. Také Oldřichovi z Rožmberka psal, aby šel s národem proti králi Zikmundovi. O jeho zchytralosti svědčí i nařízení, kterým povolal z vyhnanství mistry koleje do Prahy. Psal a dal vyhlásiti:

»Račte poslúchati, žeť se stalo m i l o s t i v é l é t o: že kněz (kníže) Zikmund jeho milost se vší obcí, s chudými i bohatými, na tom sú ostali, aby ty všechny nechuti mezi bratřími pominuly, kteréž sú byly vzrostly pro smrt dobré paměti kněze Jana a jiných lidí, v ty doby stínaných, a aby všichni mistři, páni, panoše i měšťéníné, kteříž sú proto a pro strach mnozí vyběhli, zase do města se navrátili a vinní, aby se i knížeti i obci pokořili a odprosili. A tak aby v svornosti a jednotě v pravdách božích stáli a sobě pomáhali, ničím zlým sobě toho nevzpomínali, ale sobě milostivě jako laskaví bratři odpustili. Pakli by čím zlým toho sobě která strana druhé vzpomenula, má hrdlo i statek knězi Milosti a obci propadnúti . . .«

Nový zemský správce usadil se na hradě Praž-

ském, obec vyplácela žold jeho zbrojencům a Korybutovi zajistila důchod ze svých statků.

Také mince byla upravena. Dosud měly cenu jen husitské groše, »kališky« ze stříbra, ale vedle nich kolovaly neberné »flutky« z mědi s rázem Václava IV., z olova se napodobily černé vídeňské a uherské halíře. Korybut zavedl minci pražskou.

Jak se měnilo náboženské přesvědčení strany táborské, tak i její zřízení dostávalo nový ráz. Prvotní komunismus zanikal, města, která byla s Tábory v jednotě, odlišovala se víc a více svým řádem, o obecních pokladnicích čili »kádích« od r. 1422 neděje se zmínky. Bratrstvo »v poli pracující« mělo ovšem jiné zřízení nežli městské, které se obíralo řemesly a hospodářstvím.

Žižka stál proti výstředním Táborům od počátku. Věřil ve svátost oltářní, postil se, dbal, aby se mše sloužily v ornátech, držel se zásad Husových. Toto náboženské smýšlení jej od většiny Táborů odlučovalo.

Když konala táborská strana svůj sbor v únoru 1422 v Písku, došlo asi k rozchodu jeho s radikálními Tábory. Přestal býti vládcem města a někteří kněží, jmenovitě Václav Koranda, platili od té doby u něho za pikarty a kacíře. Žižka zřídil vlastní vojsko a zůstal v čele polního bratrstva Orebského. Jako upřímný a horlivý demokrat ovšem nepřetrhal svazků s Tábory. Stál s nimi a svým lidem dále proti pánům a tepal

vytrvale nevěrné pokrytce, stíhal neupřímnost a panskou zradu. Žižkův vojenský řád stal se organisačním a disciplinárním statutem vojska, v němž se pojilo demokratické bratrství s mravní kázní a národním sebevědomím.

Tábor získal v té době dva znamenité muže, kteří posílili zase jeho postavení. Bzdinka z Prahy uchýlil se do Tábora a stal se hejtmanem. Statečný Bohuslav ze Švamberka, kdysi úhlavní nepřítel husitů, vyšel z vězení na Příběnicích jako horlivý Táborita. Hájil kalicha ze všech sil a stál záhy v čele ostatním bratřím až do roku 1425, kdy byl smrtelně raněn šípem na výpravě do Rakous u hradu Retče.

Žižka těžko nesl převrat, který změnil úplně poměry v Praze a posílil zpátečnickou stranu šlechtickou, ale pro mír v zemi nezasahoval v jednání knížete. Opatrný Korybut hleděl časem uchlácholiti Žižku a slepý hejtman, upřímný Čech, věren svému slovu, sám psal Pražanům, aby Korybuta přijali za správce, že ho chce poslouchati a ve všech řádných věcech mu pomáhati. List podepsal: »Bratr Jan Žižka z Kalicha«.

Korybut záhy po svém příchodu do Čech se pokusil se šlechtou a Pražany o dobytí korunního hradu, Karlova Týna, kterého hájila Zikmundova posádka. Hrad byl obklíčen a s okolních vrchů na něj střídeno z děl, praků, házeny byly koule, kameny, nečistoty a zápalné věci. Obléhání trvalo skoro půl roku, ale Pražané hra-

du nedobyli, ač malá posádka čítala jen na čtyři sta bojovníků pod velením Zdeslava Tluksy Vrábského z Buřenic, královského purkrabího.

V Německu zpráva o dobývání Karlova Týna působila pohnutí, volalo se opět po novém křižáckém tažení do Čech. Král Zikmund na sněmu v Norimberce podněcoval nenávist proti kacířským Čechům. I daň se měla v Němcích odváděti na vydržování bojovníků a kardinál Branda, papežský legát, se horlivě o provedení přičiňoval.

K placení byli však Němci liknaví, ani zlatá korouhev, proti kacířům papežem posvěcená, neroznítila jejich krve. Hotovost, svolaná na den 29. září r. 1422 u českých hranic, se nesešla a od výpravy křížové do Čech bylo upuštěno.

Zatím, co Korybut ležel s vojskem před Karlovým Týnem, přitáhli Táboři pod Bzdinkou a Bohuslavem ze Švamberka ku Praze, aby pomohli své straně opět ke vládě. Vpád se však nezdařil. Táboři prošli pražskými ulicemi, ale nikdo z Pražanů se k nim nepřidal. Zatím však měšťané staroměstští pod svou korouhví vytáhli proti nim a vytepali je na Koňský trh. Zasáhl v zastoupení knížete Korybuta Vilém Kostka a smluvil s Tábory příměří. Moc Korybutova rychle rostla a s ní také troufalost aristokratické strany. Přívrženci Táborů v Praze byli pronásledováni.

VII.

Třetí výprava křížová. Žižkovo tažení do Uher.

Třetí křížovou výpravu podnikl do Čech markrabě Bedřich Braniborský a dorazil 13. října r. 1422 k Tachovu. Aby alespoň Míšňany přiměl k tažení, dal se přes Kadaň k Mostu. Tam se radil s míšeňským markrabětem Vilémem, ale bez úspěchu. Neměli Němci chuti postaviti se proti Žižkovi. Braniboři se vrátili do Tachova.

Zatím Korybut s kališnickou šlechtou a s katolickými pány strany královské i s knížaty míšeňskými sešel se k rokování v Lounech, po čase v Plzni. Průběh záhadných porad není znám, ale beze vší pochybnosti bylo jisto, že se pánům všech stran stýskalo po bývalé moci, a Korybut podporoval jejich snahy. Záhy po těchto poradách upustil kníže od obléhání Karlova Týna a pokračoval ve svých smiřovacích pokusech, aby Čechy přivedl opět do lůna církve. Koncem listopadu svolal třetí sjezd šlechty na hrad Žebrák.

Král Zikmund sledoval žárlivě Korybutovy kroky, jimiž upevňoval mladý správce svou vládu v zemi. Proto usiloval král o smír s polským králem a litevským knížetem. I papež zasáhl, aby se spojili křesťanští panovníci proti kacířům. Výsledkem jednání bylo, že litevský Vitold vyzval synovce Korybuta, aby se s Poláky vrátil neprodleně do Polska.

Korybut se neodvážil strýci odporovati a rozmrzen opustil 24. prosince se svým lidem tajně

Prahu, slibuje svým oddaným, že se zase vrátí.

Později se panovníci sešli v Levoči a král Zikmund přivedl Vladislava i Vitolda úplně na svou stranu. Zavázali se mu oba, že postaví proti Čechům veliké vojsko, a hned psali kacířům opovědné listy, nařídili ve svých zemích válečnou hotovost.

Nad Čechami se zase stahovala hrozivá mračna. Avšak v rozháraných poměrech ani Vladislav, ani Vitold vojska nesehnali, jejich poddaní nechtěli se bíti se slovanskými bratřími. Také v Němcích skončily přípravy žalostným výsledkem. Třetí výprava vyzněla pro nepřátele Čechů ještě žalostněji nežli druhá.

Žižka nemile sledoval neupřímné jednání šlechty, která na svých sjezdech s Korybutem chystala nové jho národu. Po odchodu knížete z Prahy provozovali nejvyšší moc v zemi Hašek Ostrovský z Valdštejna, který se stal nejvyšším mincmistrem, a Vilém Kostka z Postupic, podkomoří zemský, oba otevření nepřátelé směru demokratického.

Nevěrní pokrytci smiřovali se potají s Římem i Zikmundem. Tím ovšem narazili na prudký odpor Žižkův, který vystoupil ostře proti nevěrné šlechtě i proti jiným rozkolníkům. V té době organisoval východní Čechy a spravoval »Menší Tábor« (Orebsko).

Nastal boj všech proti všem, zhoubná domácí válka.

Roztržka bratří Valečovských, přátel Žižkových, s Čeňkem z Vartenberka přiměla Žižku,

že svolal z Vilémova své bojovníky všech krajů na den 8. dubna r. 1423 do Německého Brodu.

List Jana Žižky z Trocnova bratřím Valečovským, uložený v čáslavském museu, zní:

Milost Ducha svatého račiž přebývati s vámi i s námi a osvítiti srdce i rozumy naše k vůli Synu všemohoucímu. Bratři v Pánu Bohu nejmilejší, dávám vám věděti, že jsem nyní na Vilémově a žádám vás některého, abyste ke mně přijeli jeden z vás, abychom spolu rozmluvili a poctivě a líbezně našeho pána Boha všemohoucího (vzývali). A také vám věděti dávám, že jsem s Táborskými zůstal za jeden člověk a poddali jsou se dobrovolně mne poslušni býti, jakožto kdy, i kázalť jsem pole sbírati a počaliť jsou, i také posílám do vašich měst, aby všichni věrní byli nyní, s Veliké noci, ve středu neb konečně ve čtvrtek, u Brodu Německého, abychom se pokáli tu, kdež jsem zhřešili, a tu zůstali podle rady Boží za jeden člověk, a podle jeho zákona svatého a rady chudých i bohatých v pravdách otce našeho, Pána všemohoucího, proti nevěrným pokrytcům domácím i cizozemským. Také věděti vám dávám, žeť jest kníže vyjelo pryč ze země a příměří aby(ste) s panem Čeňkem nečinili, leč byste měli s jinými sousedy okolo sebe, a té věci bohdá rozmluvíme. Dán ve Vilémově atd.

Jan Žižka z Kalichu. Slovutným statečným bratřím v naději Boží, Bartošovi Bernardovi z našeho Tábora na Valečově buď dán.

Žižka od Brodu táhl na pomoc bratřím z Valečova. Začaly jeho dlouhé a krvavé boje s českou šlechtou. Husité táhli k severu, dobývali tvrzí a hradů, až se dostali na Hradecko, kde proti nim vedli veliké vojsko Čeněk z Vartenberka a Arnošt z Černčic.

Žižka měl jen malý houfec a se dvěma řadami vozů položil se na pahorku u kostela sv. Gotharda nedaleko Hořic 20. dubna r. 1423. Jízda panská nemohla jinak útočiti nežli pěšky. Jak se blížila v těžkém odění vozové hradbě, bila do nich děla husitská. Vyrazila pěchota Žižkova a lehce zvítězila nad těžkooděnci. Panské vojsko bylo na hlavu poraženo, pozbylo vozů i děl. Sám Čeněk z Vartenberka se zbytkem lidu utekl z bojiště na Veliš.

V téže době i Táboři sváděli těžký boj s Pražany a se spojenou s nimi stranou královskou. Bohuslav ze Švamberka táhl, aby osvobodil tvrz Kříženec u Miličína, ale Pražané ho nedočkali a ustoupili. Nedůvěřujíce své síle, smluvili s ním, že se u Konopiště dohodnou o míru.

Obě strany sešly se na umluveném místě ve válečném šiku a postavily se proti sobě s nabitými děly a zapálenými doutnáky. Kněží se hádali a potom bylo zvoleno několik rozsudích o hlavní otázce, týkající se církevních obřadů. Ještě na hradě Konopišti shromáždili se kněží znovu, v planém hádání ztrávili několik dní, vyčerpali zásoby své učenosti a rozešli se, aniž druhých přesvědčili. Na krátký smír u Konopiště dlouho se v Čechách pamatovalo, ano pamět

i v úsloví vešla o nestálém přátelství, že potrvá jako smír u Konopiště.

Žižka, pobiv pány u Hořic, zdržoval se na svém hradě Kalichu a na hradě Panně u Litoměřic. Přišlo k němu poselství Hradeckých, kteří žádali, aby město osvobodil od vlády Diviše Bořka z Miletínka. Rytíř právě v té době se vypravil s jinými husitskými šlechtici na Moravu, aby ji vyprostil z moci Zikmundovy. Žižka se vydal na pochod a osadil bez boje Hradec. Lid se obořil na hrad a zkazil jej koncem července r. 1423. Vzalo za své skvělé sídlo českých královen, slavný cihlový hrad, jako 2. listopadu 1420 Vyšehrad, aby z něho již nikdo více nevládl lidu.

Pražané s pány se vraceli rychle z Moravy, jak se jim donesla zpráva, že Žižka osadil Hradec. Slepý vojevůdce vyšel 4. srpna r. 1423 z města proti nim a svedl s nimi bitvu u Strachova dvora, nedaleko Hradce. Čechové zápasili s Čechy, šla archa proti arše, pod obojí se sami vraždili. Žižka Pražany a pány strašně pobil, do dvou set nepřátel zajal. Diviš Bořek ujel se svými na Kutnou Horu.

Po několika dnech opustil Žižka Hradec nad Labem a táhl do Čáslavě. Pražané se šlechtou šli v patách za ním a tam jej oblehli, ale ničeho nepořídili.

Táborský hejtman Martin Lupák, jemuž svěřil Žižka správu Hradce, spěchal svému vůdci na pomoc. U Týnce nad Labem jej zaskočil Hašek Ostrovský z Valdštejna s lidem z Kolína a

do tří set lidu mu pobil i zajal. Sám Lupák v boji ztratil život.

Jiní dva záludní šlechtici, Půta z Častolovic a Jan Městecký z Opočna, přepadli Hradec nad Labem a způsobili na předměstí veliké škody.

Žižka se vypravil z Čáslavě se svým lidem na Moravu, aby ji vymanil z moci Zikmundovy i Albrechtovy. Přitáhl k Jihlavě a Němci vypadli na něj z hradeb. Žižka je obrátil a Táboři je tepali až do městských příkopů. Potom již bez překážky táhli kraj od kraje a plenili statky nepřátel kalicha.

Od Uherského Hradiště zdvihl se náhle Žižka k cestě do Uher, aby oplatil Zikmundovi jeho výpady do Čech. Sešikoval vozy do čtyř řad, naložil na ně děl, co nejvíce mohl, a přešel Bezkydy. Dal se starou kupeckou cestou, po které se vozilo zboží do Ostřihoma.

Uhři byli tak překvapeni jeho odvahou, že mu nekladli překážek, ani v otevřeném poli se mu nepostavili. Žižka pronikl až k Dunaji v rovinách uherských. Tam teprve se začali Uhři sbírati, se všech stran se rojili. Žižka kázal obrátiti vozy k Moravě. Tím začal památný sedmidenní Žižkův pochod z Uher do Moravy přes řeky, hvozdy a hory uprostřed nepřátel, kteří mu nedopřáli oddechu.

Husité táhli se zavřenými vozy, které bránili pavézníci a střelci, aby nepřátelé nevskočili do šiku. Prvního dne se Žižka vůbec nezastavil, neboť Uhři bili mu do vojska, a táhl až do noci, aby ve tmě unikl stíhání.

Druhého dne přitáhl k jakémusi rybníku pod vrchem a tam chráněn vodou i vrchy, položil se táborem. Dal pícní vozy dopraviti na vrch, zřídil bašty, hradbu okopal a do ní vpravil děla. Prudkou palbou zabránil Uhrům přístup k svému táboru a den i noc bezpečně odpočíval.

Třetího dne dospěl na pochodu k Váhu u Narhedu. Položil se na břehu řeky a chystal se k přechodu. Něco lidu vyslal předem na protější břeh, aby tam učinili zákopy. Totéž vykonal i na levém břehu, kde ještě stál, a dal také okopati krajní vozy, aby k nim Uhři nemohli. Potom dal skopati oba břehy, aby všemi čtyřmi řadami vozů pohodlně mohl na protější břeh. Když se pustil s vozy do řeky, pokoušeli se Uhři o jeho zadní vozy, ale Táboři je odrazili a mnoho jich pobili. Žižka se dostal šťastně přes řeku a obrátil se k lesnatým horám, kde močály mu byly ochranou před novými útoky.

Čtvrtého dne pronikl k rybníkům za Trnavou a tam se utábořil. Mnohé krajní vozy mu Uhři cestou poškodili, proto je opravoval a doplňoval vozovou hradbu. Toho dne Uhři neútočili.

Pátého dne se dostal Žižka k horské stráni, pod kterou na něj prudce udeřila uherská jízda a děla bila do vozového šiku. Žižka, chráněn po jedné straně vrchem, bránil se při pochodu tím důrazněji nepříteli na druhé straně. Bez pohromy opět vyvázl a položil se na vrchu. Uhři jej hned obklíčili, ale při útoku byli krvavě odraženi. Toho dne již trpěli husité velikou nouzí o spíž, protože nemohli z vozové hradby.

Šestého dne dospěl Žižka k lesnatým Bílým Karpatům, které se táhnou k Moravě. Nemohl tam však táhnouti leč jednou řadou vozů. Uhři byli jisti, že v těch místech jim Žižka neujde, avšak opět se zklamali. Slepý hejtman před lesem dal z děl, na vršku postavených, bíti do Uhrů a zatím jeho lidé upravili lesní cestu. Ze čtyř řad utvořil pouze dvě k ochraně lidu a do lesa vpouštěl vždy něco děl a pěchoty a potom padesát vozů bojovných. Uhři se hnali za ním, ale husité ve vozové hradbě se ubránili, i svá děla s vršku zachránili.

Nepřítel poznal, že Žižkovi neubližíi. Hrozně mu Uhři klnuli, říkajíce, že není člověk, ale že mu čert dává rozumy.

Sedmého dne dosáhl Žižka šťastně moravských hranic, Uhři se za hory již neodvážili. Třeba tažení do Uher a památný ústup nepřinesly husitům zřejmého užitku, přece ukázaly světu nejlépe udatnost i vůdčího ducha slepého hrdiny; byly mistrným kusem nevídaného válečného umění.

Zatím co Žižka dobrodružil v cizině, usilovali doma Pražané se šlechtou, aby dostali moc v celé zemi do svých rukou. Konali četné sjezdy a porady, v Kolíně se usnesli, že se ke dni sv. Havla, 16. října r. 1423, sejde v Praze valný sněm.

Obeslaly jej opravdu všecky strany, města, katolíci i kališníci, hlavně šlechta, toliko Tábory zastupoval o své vůli Heřman z Landštejna, obojetný pán. Sněm havelský zasedal do 1. listo-

padu a zvolil 12 nových zemských hejtmanů, 6 katolíků a 6 kališníků — vesměs ze stavu šlechty. Žižka byl úplně opomenut. Nové hádání o víře mělo se konati za souhlasu krále Zikmunda 2. února r. 1424 v Brně.

Rázem bylo však zvráceno všecko novým nepřátelským činem Zikmundovým. Král, neuznaný národem, nejvýše nenáviděný pro své zavilé nepřátelství proti Čechům, udělil Moravu jako léno české koruny svému zeti Albrechtovi Rakouskému a k tomu jej jmenoval dědicem království českého. Němci, proti nimž se Čechové do krve bránili, měli dosednouti na trůn český.

Nové a hrubé násilí na české samostatnosti přece se dotklo Pražanů i šlechty. Smiřovačky s králem byly u konce.

Albrecht Rakouský se hned ujal Moravy, dal si šlechtou složiti slib věrnosti a vystoupil ostře proti husitům.

Také Řím nelenil a osvědčil znova nepřátelství českým kacířům. Církevní sněm v Sieně vydal 8. listopadu r. 1423 přísné nařízení, jímž zapovídal všemu křesťanstvu s Čechy kupecký obchod, hrozil církevními tresty tomu, kdo by do Čech dodal chléb, víno, sůl, koření, zbraň i prach, a veliké odpustky sliboval za ničení kacířů.

Nic nevadilo velebným otcům, že se v Sieně na krev pohádali s papežem o vládu, až se i měšťané sienští vložili do sporu, rozhodnuvše, aby papež byl podřízen sboru; v nenávisti proti Čechům byli všichni za jedno.

Zikmund hned dal vyhlásiti rozkaz koncilia po Německé říši. Kdo by prospěl Čechovi, dopustil by se hříchu, který mohl pouze papež rozhřešiti.

Nesvorný sbor sienský se rozešel a nové koncilium mělo se sejíti po sedmi letech z celého křesťanstva v Basileji.

Všecky okolnosti svědčily tomu, že ovoce husitských bojů má býti vyrváno lidu, aby se vrátily opět bývalé doby. Žižka však byl na stráži a od času svého úplného oslepnutí nabýval ku podivu většího politického přehledu, vynaložil všecky síly, aby zachránil celek a ubránil práv lidu předem proti domácím nepřátelům, kteří se stávali nebezpečnějšími nežli protivníci za hranicemi.

VIII.

Malešov — Praha — Přibyslav.

Smiřovací pokusy Pražanů a šlechty s králem Zikmundem na sněmu havelském, jejich povolnost k Římu, který šílel nenávistí proti Čechům, pohněvaly velice Žižku, když o nich zvěděl po návratu z Uher. Pokrytci jej zradili a opustili.

Ve svém mínění o neupřímnosti svých krajanů byl ještě více utvrzen, když přišel posel od Bzdinky a kněze Ambrože hradeckého s listem, psaným 24. listopadu r. 1423. Bratří oznamovali s úzkostí Žižkovi, že zajali znamenitého muže strany Jana Městeckého z Opočna a že zajatec

vyznal: Je kdosi se Žižkou ve vojsku, kdo jej má zabíti, a za to obdržel již předem deset kop hotově a ještě má dostati třicet kop odměny. Žižka ovšem ušel pomstě panské, tajný vrah nevykonal svého zločinu, jak si nepřátelé přáli, zato rozjasnilo se úplně, jak demokratické bratrství Žižkovo bylo panstvu trnem v oku.

Žižka zesílil své houfy lidem z Hradecka a již 6. ledna r. 1424 podnikl útok na Jana Městeckého z Opočna, na Půtu z Častolovic, Hynka Červenohorského a Arnošta z Černčic. Bitva se strhla u České Skalice nad Úpou a skončila se hroznou porážkou katolických pánů.

Nato dobývali husité hradů i měst protivníků na Hradecku a Boleslavsku, nikdo jejich síle neodolal. Od Skalice se dali k Hostinnému, svedli boj s Janem z Černína v Mlázovicích u Konecchlumí, spálili Smidary, dali se podél Cidliny přes Jičín, vzali útokem i Turnov.

Koncem května r. 1424 na návrší u Kostelce nad Labem, východně od města u kostela sv. Martina, byl po několik dní Žižka obležen Pražany. Nepřátelé byli v přesile a vidouce, že jim přes Labe neunikne, chtěli jej vyhladověti. Ale zklamali se. Poděbradští páni, Hynek a Viktorin, přišli mu na pomoc a v noci ze 4. na 5. červen převedli Žižku i s lidem přes Labe.

Nepřítel ráno postřehl odchod Žižkův. Husité se dali starodávnou cestou od Staré Boleslavě k Mladé a nepřátelé je urputně honili po tři dni, aby je zničili. Žižka spěchal krajem blízko Labe k Poděbradům. Tam zahájil Hynek Boček jed-

nání s nepřáteli, ale byl jat a uvězněn nejdříve v Nymburce, pak na Mělníku.

V Poděbradech husité přenocovali. Teprve druhého dne ráno 7. června se pustil Žižka k jihu. Vojsko panské a Pražanů jej stihalo.

Od Poděbrad se dal Žižka kolem hory Vysoké k Malešovu, cestu asi 30 km urazil v době dopolední. Provedl slavný taktický čin, dokonale a duchaplně užil terénu ve svůj prospěch. Pražany jako do pasti vloudil a přinutil je, že vešli za ním.

Když byl blízko tvrze Malešova, odbočil k potoku, který přebrodil, a vtáhl do údolí, maje lesnatou stráň nad potokem po pravé ruce. Cestáři upravili cesty a vozy vyjely na stráň na konci lesa. Tam dal zřídit vozovou hradbu, kolo na kolo. Pící vozy naplnil kamením a postavil je, kde stráň spadala prudce k úžlabině. Vozy, kamením naplněné, kryla jízda.

Jak vpadli do údolí Pražané, označení pásy ze žita, hned začala jízda Žižkova zdánlivě útočiti. Když se přihnala k Pražanům, poručil Žižka s vrchu spustiti vozy s kamením. Prudkou rychlostí a silou řítily se vozy, rozrazily šiky Pražanů. Děla bila do nepřítele a pěchota vyrazila průlomem jako mrak. Pražané byli uvedeni hromovým útokem ve zmatek a hledali spásu v útěku, strhla se krutá řež. V těsném údolí utrpěli Pražané strašnou porážku a ztratili vozy, děla i zásoby. V bratrovražedném boji padlo na 1400 lidí, zahynul rytíř Petr Turkovec, který držel pražskou korouhev, padl Ondřej z Dubé,

rodu staropanského, zeť Žižkův a synovec Jana Roháče z Dubé, který stál v nepřátelském táboře proti krevním přátelům. Zbytek Pražanů utekl do Kutné Hory.

Těžce se vymstila na Pražanech jejich vlastní věrolomnost a zrada na husitské myšlence.

Vítězové opanovali potom bez nesnází Kutnou Horu a tak ztratili Pražané i hlavní pramen svých důchodů. Mnozí obyvatelé města zahynuli a nejzachovalejší část města lehla popelem. Nejvyšší mincmistr Hašek Ostrovský z Valdštejna i s úředníky utekl z Hory a nově zvolení konšelé ujali se požitků mincovních. Teprve tímto vítězstvím změnila Hora svůj německý ráz, stala se českou a husitskou. Vítězstvím u Malešova zachránil Žižka husitskou revoluci. Od té doby moc polních vojsk mohutněla. Zato od Malešova chýlila se sláva Pražanů k západu Města Pražanů Kouřim, Český Brod a Nymburk poddala se bez odporu Žižkovi.

Čeští páni dleli toho času u krále Zikmunda v uherském Budíně a těšili se, že domácí kališníci sami potrou Žižku, že za vojny bratří lehko zvítězí strana římská. To ještě nevěděli o porážce u Malešova.

Zikmund Korybutovič nevzdal se touhy po české koruně, Pražané a česká šlechta podporovali jeho naděje. Když se z ponuknutí krále Zikmunda sbíralo polské vojsko proti Čechům, vydal se Korybut po druhé dobrodružně asi s 1500 jezdci strýcova vojska Slezskem a Opavskem do Čech. Již 29. června byl v Praze.

Skleslí Pražané jej vlídně přijali, ale nejmenovali ho králem, ba ani zemským správcem. Starý polský král hořekoval nad skutkem svého synovce a vypravil asi 5 tisíc mužů, aby se připojili k vojsku Zikmundovu proti Čechům. Když Poláci přitáhli k Olomouci, nechtěl jich nový markrabě Albrecht přijmouti. Měl Poláky v podezření, že tajně drží s českými kacíři. Vojsko vrátilo se s nepořízenou domů a krátké přátelství starých králů zase ustydlo. Celá Morava zůstala v moci Albrechtově.

V červenci dlel Žižka s bratřími v Plzeňsku, chtěje tam potříti konečně moc katolické strany, která se opět šířila po Čechách. Z Klatov vytáhl k Plzni asi s 500 jezdci, se 7000 pěšími a 300 vozy. Katoličtí pánové Hanuš z Kolovrat na Krašově, Hynek Krušina ze Švamberka, Vilém Švihovský z Riesenberka a jiní v přesile, kterou rozmnožily zástupy bojovníků z Plzně, Karlova Týna a Podbrdska, blížili se k Plzni. Žižka se svou nevalnou mocí nevyčkal a kolem Kralovic obrátil se do Žatce, kde byl ochotně přijat jako před třemi lety.

Zesíliv své houfy selským lidem z okolí Žatce a Loun, táhl ve veliké síle ku Praze a položil se u Libně. Chtěl potrestati Pražany pro jejich spolky se šlechtou, pro nevěru a pokrytectví, súčtovati s nimi, že po pět let mařili jeho práci. V Praze vznikl poplach a strach, měšťané si byli dobře vědomi své viny a obojetného jednání.

Neupřímná hra Pražanů i jejich spojenců při-

měla poctivého a přímého Žižku, že chtěl udeřiti na kořen klamů a podvodů, vyhubiti nepřátele v jejich středisku. O důsledcích uvažovali však s úzkostí mnozí rozvážní Čechové na obou stranách.

Dne 14. září 1424 vyšli Špitálskou branou poslové, vyslaní knížetem Zikmundem Korybutovičem a konšely, aby pohnuli Žižku ke smíru. Na Špitálském poli mladý mistr Jan Rokycana, výtečný řečník, muž vzácný a spravedlivý, promluvil k Žižkovi, ukázal na následky, jaké by přivedlo zničení hlavy měst české země, sídla národa, pramene moci a vzdělanosti, kdyby Žižka vyvrátil Prahu z kořene. Připomínal mu slavná vítězství, jimiž tolikráte národ zachránil před záhubou, pověděl přesvědčivě, že všecka vítězství byla by marna, kdyby synové téže matky mezi sebou se ubíjeli, a vybídl jej, aby ve spojení s Pražany se obrátil proti společnému nepříteli, aby především vysvobodil Moravu z rukou vévody Albrechta, jenž usiluje o vyhubení pravdy boží a všeho slovanského rodu jako všichni Němci.

Pohnulo se svědomí slepého hrdiny, který vždy chránil ohroženou národnost proti Němcům a cítil vědomě i hrdě česky, že Pražanům odpustil a na místě smíru dal pro trvalou památku nanésti hromadu kamení.

Zdálo se, že konečně půjde sjednocený národ proti společnému nepříteli. I táborští hejtmané Chval Řepický z Machovic, Zbyněk z Buchova a Bohuslav ze Švamberka uzavřeli příměří s Ol-

dřichem z Rožmberka a ostatními českými pány i s purkrabími královských hradů.

Všecky strany pod obojí se shodly, že osvobodí Moravu od německého jha. Po sv. Václavě táhla husitská vojska ve veliké síle k Moravě. Jan Žižka stál po prvé v čele sjednoceného národa. S ním byli Táboři, Viktorin Boček z Poděbrad, Jan Roháč z Dubé, hejtmané Bzdinka a Kuneš z Bělovic, kníže Zikmund Korybutovič s Pražany, Hynek Koldštejnský z Valdštejna, Diviš Bořek z Miletínka a jiní šlechtici s branným lidem.

Diviš Bořek dal se napřed na Moravu, ostatní vojsko se rozložilo před hrady Přibyslaví a Ronovem blíže moravských hranic. Hrady patřily Hynkovi a Čeňkovi, bratřím Lichtenburkům, straníkům krále Zikmunda. Žižka se položil se svými na polích u vsí Hřiště a Šunfeldu a dobyl 7. října hradu Ronova na strmé skále nad Sázavou. V Přibyslavi, hradu a městečku nad Sázavou, narazil však na větší odpor a začal ji pravidelně obléhati.

Náhle však onemocněl, nakažen morovou hlízou, a poražen na lůžko blíže české vsi Šunfeldu, ležící asi půl hodiny od Přibyslavě k straně půlnoční, tušil, že se blíží poslední chvíle jeho života. Promluvil k lidu, poručil jej svým milým, věrným bratřím Viktorinovi z Poděbrad, Bzdinkovi a Kunšovi z Bělovic, nabádaje naposledy: »Bojte se milého Boha, hajte stále a věrně pravdy boží pro věčnou odplatu!«

Ve středu před sv. Havlem, 11. října roku 1424 zemřel Žižka v náruči Michala Koudele ze Žítenic, měšťana čáslavského, předního svého rady. Pláč a kvílení rozlehlo se v zástupech otužilých bojovníků božích.

Žižkovi bojovníci ztratili otce a nazvali se Sirotky.

Zvolili své zvláštní hejtmany a oddělili se od ostatních Táborů. V čelo postavili Kunše z Bělovic a pod ním hejtmany Velka Koudelníka z Březnice a Jana Královce z Kralovic.

Mrtvého vůdce přenesli na dobytý hrad Ronov, útokem dobyli Přibyslavě a hrad i město spálili.

Tělo Žižkovo odvezl kněz Prokůpek s Ambrožem do Hradce nad Labem (»Menšího Tábora«) a pochovali je v chrámu sv. Ducha u velkého oltáře. Po čase převezli Michal Koudele ze Žítenic a Jan Laudát, někdy Žižkův písař, oba z Čáslavě, tělo Žižkovo do svého města. Pochovali je v chrámě sv. Petra a Pavla ve vyzděné hrobce a opatřili náhrobním kamenem. Hrob Žižkův byl ozdoben vypuklým obrazem slepého hrdiny v celé zbroji a s otevřeným hledím. V pravé ruce držel Žižka palcát, po levé straně byl meč a erb s kalichem. Z nápisů bylo patrno, že náhrobek zřídil Řehoř, strýc Žižkův.

Žel, zloba protireformační v XVII. věku zničila všecky památky, jen ze srdcí českého lidu nevyrvala vděčné paměti národního hrdiny.

IX.

Žižkova osobnost.

O stáří Žižkově nezachovalo se nám bezpečných zpráv. Soudí se, že zemřel mezi 50—60 rokem svého života. Nedochovala se ani věrná podoba Žižkova pozdějším věkům, ale úcta k památce velikého vůdce národa zračí se v četných vyobrazeních z pozdější doby.

Děje se zmínka, že v Praze byly podobizny Žižkovy na staroměstské radnici a v Michalské ulici (č. 438) již roku 1463, patrně přímo na zeď malované. Podobizny byly také v Čáslavi, na hradě Rábí a v Táboře, kde podle líčení kronikáře Eneáše Sylvia byl vyobrazen Žižka v celé postavě na věži nad branou města. Eneáš Sylvius viděl portrét roku 1451, když meškal poselstvím v Čechách. Ještě Balbín roku 1669 zmiňuje se ve svých dějinách o této Žižkově podobizně, že ji viděl v Táboře.

Zachariáš Teobald, autor německého díla »Husitenkrieg«, r. 1621 vykládá o Žižkových podobiznách v uvedených městech: »Jedna druhé se nepodobá, všecky mám za nepravé.«

Balbín shledal podobnost portrétu s táborské věže s podobiznou, nalezenou Teobaldem v ma-

jetku pánů z Grispeků, synů a vnuků Floriána Grispeka, rady císařů Ferdinanda I. a Maxmiliána II. Teobald o této podobizně píše: »Hlava je dosti veliká a kulatá, postava těla není příliš vysoká, ale nízká, tlustá a složitá, širokých prsou a ramen. Vlasy a vousy jsou přistřiženy jako dnešního dne u Poláků, kníry jsou však jako oheň červené, tvář kulatá s dosti velikými ústy a nosem orličím, čelo je silné na svislé čelní kosti s ježatým obočím.«

Toman ve svém článku »O podobiznách a pravé podobě Jana Žižky« pochybuje plným právem také o správné podobě Grispekovského portrétu.

Orebští byli mezi prvními, kdo si dali Žižkovu podobu po jeho smrti malovati na své korouhve: Žižka jede na bělouši, má rytířské brnění, palcát v ruce, jako jezdíval za živa.

Podobně její líčí »Kronika o Janu Žižkovi« (vyd. Gollovo).

Této představě odpovídají také ilustrace satirické skladby: »Zrcadlo všeho křesťanstva«, které se zachovaly ve dvou rukopisech německých knihoven v Gotinkách a v Jeně. Jsou to již opisy podle původní předlohy, kterou sepsal kterýsi zbožný husita a vylíčil satirickým způsobem odpor věrných následovníků Kristových a příslušníků Husova učení proti papeži a jeho stoupencům. Papež často býval líčen jako antikrist a odpůrce pravého náboženství. Žižka v obou těchto rukopisech je vyobrazen již na obě oči slepý, v lehkém oděvu válečníka, s ko-

žišinovou polskou čepici na hlavě a též s kuklou. Pod suknicí vynikají úzké, přiléhavé nohavice.

V rukopise jenském se malíř podepsal; byl to jakýsi Bohuslav z Čechtic. V obou starých obrazech vidíme oddanou lásku a zbožnění národního hrdiny, jehož jméno bývalo i v kalendáři mezi svatými, což teprve doba protireformační odstranila. Malíř zobrazil v nebi tři svaté Jany: Jana Evangelistu, Jana Křtitele a Jana Žižku, jemuž dal do ruky klíče od nebeské brány. Na obou vyobrazeních je Žižka vypodobněn jako muž menší zavalité postavy, krátkých vousů na bradě (na koni v plné zbroji je snad zakrývá kukla). Datování těchto podobizen kolísá kol roku 1480, jak můžeme souditi z jedné poznámky.

Rukopis jenský jest asi mladšího původu nežli gotinský. Dokazuje to charakter písma i detaily pokročilejší techniky. Vše je však pouze schematicky skizzováno, zvláště v originálu gotinském. Na prvním obraze je Žižka na koni v čele pěšího vojska husitského, před ním kráčí kněz se svátostí na žerdi. Druhý obraz, představující Žižku v nebi ve společnosti svatých u trůnu boha Otce, připomíná charakteristický rys: horní pysk bez knírů, až ke koutkům úst zabíhající výběžky vousů na tváři. Obraz napovídá o barvě vousů, páska na očích, čapka a praporec zachycují obvyklé zobrazování slepého vůdce národa ve válkách husitských.

»Kronika velmi pěkná o urozeném

a statečném rytíři Janu Žižkovi« z roku 1564 nese nejasný obrázek vojevůdce na koni, v podobě za XVI. věku traktované.

Jediná podoba Žižkova na okraji listu táborského kancionálu z let 1440 až 1460 nepodává rovněž jasného názoru. Žižka má v ruce praporec, ve druhé palcát. Nejasný obrázek je lemován konturami.

Ve sbírkách musea král. Českého je opuková hlavička s podobou Žižkovou z jakési architektonické výzdoby ze XVI. věku, s klipcem na levém oku. Ani tato hlavička nezachycuje charakteristické podoby. Na kachlu z XV. věku je zobrazen Žižka na koni, na jiném husitští bojovníci na vozích i pěší. Obrazy jsou málo zřetelné.

Z uvedených podobizen lze sledovati hlavně kroj, zvláště na rytině Jiřího Hufnaglia v díle »Civitates orbis terrarum« z let 1572 až 1618 v Kolíně nad Rýnem. Žižka jest oděn krátkou suknicí, pláštěm bez rukávů, vpředu otevřeným. Podoba jeho ukazuje na značné stáří, postava je jaksi shrbená. Předlohou Hufnagliovou byla asi podoba Žižkova, která byla na křídle oltářní archy v Čáslavi.

Mnohé pozdější publikace z doby protireformační předvádějí Žižku v brnění. Obrazy mají ráz hledaný, aby ze Žižky vytvořily postavu plnou hrůzy, ošklivosti a odporu. Fanatičtí nepřátelé české reformace viděli v Žižkovi prototyp neštěstí, které přišlo za husitských bouří na příslušníky znemravnělé církve.

Objevily se i četné kopie podobizny Žižkovy

ze Ženevy, avšak ani ta nepodává správné podoby. Helmice a klipec na pravém oku svědčí zřejmě o kresbě renesanční.

Zaznamenáváme, že nález kostí domněle Žižkových 21. listopadu roku 1910 v Čáslavi ve výklenku podvěžní chrámové kaple zdiskreditovala podvržená šindelová deska, při nich nalezená a dětsky naivně popsaná. Dle úsudku znalců jeví levá očnice a oční oblouk nalezené lebky deformaci.

Žižkův náhrobek dal prý zničiti roku 1623 nejvyšší mincmistr kutnohorský Vilém Vřesovec z Vřesovic, hrob zasypal, oltář vedle něho rozebral a nápisy se stěn seškrabal. Žižkův a Husův obraz ze zrušeného oltáře dostal prý se kutnohorským jesuitům, jejichž rektor jej daroval roku 1651 vyslanci dánského krále, jedoucímu Kutnou Horou.

V životopise žateckého děkana Anselma Kramsy se praví, že onen kněz v letech 1638 až 1642 našel prý Žižkovy kosti ve zdech čáslavského chrámu, dal je vykopati a ve vysmolené nádobě z rozkazu konsistoře spáliti na náměstí rukou katovou. To je zpráva ovšem nezaručená.

Z popisů starých obrazů soudíme, že obličej Žižkův byl zakulacený, snědé barvy, nos orličí, čelo silné, obočí svislé, vlasy i vousy krátce střiženy, kníry ryšavé. Postavy byl prostřední, silné a složité. Jeho oděv se podobal polskému, jak bylo tenkráte obyčejem.

Znak Žižkův měl trojhranný štít, šikmo položený, a v něm podobu červeného raka ve stří-

brném poli. Nad štítem byl kolčí helm taktéž s rakem. V bitvách míval Žižka červený prapor se zlatým kalichem. Od osazení hradu Kalicha na Litoměřicku přijal do znaku červený kalich na černé půdě a po obou stranách tři hvězdy či lilie.

Události po smrti Žižkově i náboženské přesvědčení dějepisců zabarvovaly rozličně jeho obraz.

Byl ctěn a obdivován v následujících dvou stoletích od Vavřince z Březové, skladatele »Starých letopisů českých«, od Bilejovského roku 1532, od Martina Kuthena ze Sprinsberka roku 1539, od Prokopa Lupáče z Hlaváčova r. 1584, od Zachariáše Theobalda roku 1609, od Mikuláše Dačického roku 1628, od Pavla Stránského roku 1634.

Byl však i vášnivě tupen a nenáviděn od spisovatelů katolických, jichž řadu otevírá Eneáš Sylvius roku 1458, po něm Cochlaeus r. 1546, Dubravius roku 1552, Pešina roku 1663, Kořínek roku 1675, Balbín r. 1677, Beckovský roku 1700.

Dějiny české byly úmyslně komoleny, nejdražší hlavy naše zahrnovány pohanou. Vyrojily se v XVII. a XVIII. strašlivé obrazy Žižkovy, které provázely potupné kroniky. Ještě před koncem minulého věku nescházelo těchto dokladů stranických a nepřátelských. Na zdi kapličky v Kouřimi při cestě k Maloticům byla do nedávna neuměle na zdi malovaná strašidelná po-

doba Žižkova s jakýmsi potupným nápisem. Podobných dokladů dalo by se hojně shledati.

Výrok jistého šlechtice, pronesený před málo lety na sněmu českém, že husité byli »banda lupičů a žhářů«, svědčil, jak se i v kruzích »české« šlechty pohlíželo na naše dějiny. Odezvou neprozřetelného výroku bylo, že národ postavil nákladné sousoší Husovo na Staroměstském náměstí v Praze od Lad. Šalouna.

Marná však byla snaha všech, kdo chtěli umlčeti pravdu o Žižkovi a o jeho významu pro český národ. Úcta i láska k záchranci českého národa se obrodila. Český publicista Emanuel Arnold byl první v letech čtyřicátých minulého věku, jenž si získal svou publikací »Dějiny husitů« zásluhu o rozšíření správného názoru o Žižkovi a době husitské.

Podobizna Žižkova ke spisku Arnoldovu byla kreslena v Lipsku a předvádí idealisovanou postavu rytíře dle podání ženevského. Doba romantismu čtyřicátých let neobešla se ovšem bez dekoračního rámce kolem podobizny. V knize Arnoldově vystupuje z bájí a báchorek postava národního hrdiny v pravé podobě.

Žižka se stal národním symbolem staletého zápasu za svobodu a právo. Jeho vystoupení hlásalo příchod lepších časů, slavný odboj a slávu vítěze.

Novodobí umělci snaží se dodati postavě Žižkově všecky ideální přednosti opravdového, nadšeného vůdce českého lidu. Myslbek nám

jej představil v polském kroji, s knírem pod nosem a v postavě poněkud shrbené.

Ikonografií Žižkových máme mnoho, ale ze všech můžeme se jen dopracovati k legendární podobě národního hrdiny, o němž praví dóže janovský Jan Baptista de Campofregoso (1479 až 1483) ve svém spise o udatnosti:

»Sláva Žižkova stojí nad Hannibalovou i Sertoriovou, ježto ti aspoň po jednom oku měli, Žižka však úplně slepý v tolika bitvách po každé byl vítězem a nikdy přemoženým.«

Žižka byl nejznamenitějším vůdcem svého věku, nalezl nový způsob válčení. Zvítězil v osmi bitvách a v nesčíslných menších bojích, nikdy nebyl poražen, nic ho nezastrašilo, byl skutečně nepřemožitelným, ač jej vždy nepřátelé počtem a válečnou výpravou převyšovali. Sklíčen v posledních letech slepotou ničeho na bystrosti ducha vůdcovského nepozbyl, ale k úžasu celého světa nejdůmyslnějšími obraty největší bitvy vyhrával a v nejnebezpečnějších postaveních uměl si pomoci.

Tenkráte byly v Čechách čtyři stavy: duchovní, panský t. j. korouhevní páni, rytířský bez korouhví a měšťanský. Sedláci byli bez práva — a právě k nim se Žižka přiklonil.

Bojoval proti panským vojskům, v boji vycvičeným a svízelům války uvyklým, sám měl bojovníky necvičené, větším dílem řemeslníky a sedláky, válčil zbraní, jaká byla po ruce. A přece tak svůj lid vycvičil, takovou kázeň zavedl, takovým duchem a nadšením jej naplnil, že selské

houfy porážely brannou moc několika říší a národů pospolu, ba že svým působením Čechy na dlouhý čas učinil nejvítěznějším národem Evropy.

Největší vojska, vedená předními slavnými válečníky svého věku, útoků Čechů ani nevyčkala, dávala se před nimi na útěk jako před nadpřirozenou mocí, jakou připisovali pověrčiví lidé zlému duchu. Po dlouhých a krvavých bojích celá Evropa malému národu českému odolati nemohla a vyhlásila se přemoženou.

Převaha podivuhodného nadání vůdcovského, kterým Žižka vyhrával bitvy, záležela v tom, že uměl bystře vyhledávati místa k boji a že je obracel k svému prospěchu. Nelekal se velikých pochodů, překážek, objevil se, když byl nejméně očekáván. Vyčkával nepřítele, kde jej chránila poloha. Když u Rábí oslepnul, dával se uprostřed vojska voziti na zvláštním voze a jeho hejtmané mu popisovali polohu krajiny, kde se chtěl položiti táborem, nebo kde se měl potkati s nepřítelem.

Žižka jako vojevůdce měl především náboženské poslání. Bez něho nebyl by nikdy boj Čechů proti starým řádům církevním a proti Němcům nabyl tak ohromné rozsáhlosti a světové znamenitosti. Bez něho byla by bezpochyby strana přátel Husových brzy podlehla silnějším vojskům světské moci a národ byl by býval vyhlazen s tváře světa, jako se stalo Slovanům Polabským.

Žižka býval přísným ve věcech víry, ale nebyl

krvežíznivcem. Bojoval pro víru, kterou pokládal za jedině pravou a spasitelnou, maje každého za nešlechetníka, kdo jí neosvědčoval skutky. Vedl si však mnohem mírněji nežli jeho protivníci, kteří by k boží chvále byli celý národ pochovali. Rozeznával plané pobožnůstkářství od čistého života, ve jménu zákona božího táhl do boje, byl mstitelem zákona božího.

Pronásledoval stejně důsledně levé krajní křídlo táborské jako pravé křídlo pražských utrakvistů a papeženců. Vystoupil přísně proti nehodným kněžím a mnichům, neprominul těm, kteří měli lidu svítiti příkladem, ale dle jeho zdání byli největšími hříšníky, pokrytci a licoměrníky. Nenáviděl a trestal obojetnost, vlažnost a váhavost. Přál si míti v Čechách lidi upřímné, odhodlané a pevné, prosté útisků, chtěl návrat k prostému starokřesťanství. Pokládal za hřích přepych, nerovnost stavů, káral každou mrzkost i mezi bratřími a vyhubil i pobloudilé Adamity, aby nešířili nákazy.

Druhým účelem bojů Žižkových bylo osvobození národa z nadvlády Němců a záchrana ohrožené národnosti. Proto sahal ke zbrani, jak sám praví ve svém vojenském zřízení, které dal sepsati roku 1423, jen tehdy, když bojoval »pro vysvobození netoliko pravdy zákona božího, ale zvláště také jazyka českého i slovanského«. Jazykem míní se tu ovšem především národ.

Tak se stal Žižka prvním bojovníkem pro myšlenku slovanskou. Všecky jeho kroky dokazovaly, že se cítil uvědoměle Čechem, národní mi-

nulost mluvíla k němu jasnou řečí. To se ozývá i z jeho dopisů, jako na př. Domažlickým: »Pomněte na váš první boj, jejž to jste malí proti velkým, nemnozí proti mnohým, neodění proti odě ným statečně bojovali! Však ještě ruka boží není ukrácena!«

A v jiném listě II. září roku 1422 z Orlíka je napomíná k trpělivosti v bouři boží: »Ale rozpomínajíce se na rozmnožitele viry naší, pana Jezu Krista, abyste proti takovým zlostem, které se od těch Němců dějí, statečně se postavili, vezmúc staré Čechy, jejžto ratkuúce klanici za škorni, neteliko o boží, při, ale i o svú bili sú se. A my pak, milí bratří, hledíce k zákonu božímu, a k obecnému dobrému, větší snažnost máme naložiti, abv kdož můž kej v ruce vzíti a kamenem lúčiti, vzhůru byl!«

Žižka, prostý český zeman, zbavený rodinného dědictví, neužíval slavných vítězství nikdy k svému vlastnímu prospěchu ani k politickým účelům, jak Slované vůbec nečiníli. Bojuje za pravdu zákona božího, nebažil nikdy po bohatství, po vládě ani po slávě. Poklady dobytých hradů a klášterů spaloval, zůstal chudým po celý život. Ani v samém Táboře nedbal o vládu, zůstal do smrti pouhým bratrem jako kterýkoliv bojovník, umřel tak chud, jako byl od počátku.

Král Zikmund prý se chtěl s ním smířiti a sliboval mu správu království, velení ve svém vojsku a mnoho peněz, jen aby mu Žižka pomohl k uznání za krále a přivedl města k poslušenství. Věděl dobře Zikmund, že Žižka bývál kdysi

života, dal směr všem jeho složkám. Obětoval všecko, svůj prospěch v prach zašlapal, do krajnosti se dovedl zapříti, kde šlo o prospěch národa.

Aby vrátil zemi mír a řád, souhlasil s volbou polského Jagiella za českého krále, třeba vlastní bratři stáli proti němu. Pro dobro lidu přijal i dobrodružného Korybuta, třeba se dočkal od něho nejhoršího nevděku. Ustoupil mu, čekal — teprve v největší tísni sám zasáhl silnou rukou, když reakce ohrožovala jeho dílo.

Dovedl odpouštěti, nebažil po krvi, ale nikdy nezapomněl křivdy, kterou způsobil nepřítel národu. Němci, Zikmund ani přívrženci Říma nenašli milosti v jeho očích, ničil zlo od kořene.

A tento veliký genius myšlenky i činu, ojedinělý zjev české revoluce, získal obdiv i pro svou přímou životní linii, od níž nikdy neustoupil. Usiloval o ideové sjednocení domácí strany konservativní i revoluční. Když nenašel ochoty, zasáhl silnou rukou a vypověděl Praze boj na život a na smrt. Prohlásil, že by byl spokojen, kdyby zůstalo v Čechách třeba jen tři sta poctivých lidí.

Pobil Pražany krvavě u Malešova a obrátil se na město. Ale národní idea zvítězila, nejsilnější syn přijal město na milost a obrátil se proti jedinému společnému nepříteli Římu, s nímž nechtěl nikdy vyrovnání, třeba i radikální Táboři projevili ochotu. V tomto směru zůstal velikým a nesmiřitelným do konce.

Mnohokráte se zklamal ve své velkodušnosti,

ale vždycky jeho kroky řídila jen láska k zemi a k lidu, z poroby a ponížení vedl národ k slavnému zítřku.

Svým příkladem strhoval, ve jménu Páně k vítězství vedl boží bojovníky Jan Žižka, bratr věrný.

X.

Vojenský řád Žižkův a Hodětínův.

Kulturní moment hnutí malého národa, který nutnou válku k dosažení velkých cílů vedl v době kruté středověké surovosti lidsky a ušlechtile, není dosud doceněn. Vojenský řád Žižkův, vydaný roku 1423, podává jasné důkazy o šlechetných zásadách humanity. Uvádíme jej doslovně:

— My Jan Žižka z Kalicha, Jan Roháč z Duhé, Aleš z Ryzmberka a z Vřeštova, Jan z Potštaina na Žampachu, Boček z Kunštátu a odjinud z Jevišovic, Bartoš a Bernart bratří z Valečova, Bartoš, Jan, Martin bratří z Vysoké; my purkmistři a konšelové i všecky obce města Hradce nad Labem a Čáslavi; my Beneš z Mokrovús, Jaroslav z Kalicha, Václav Horyna z Honbic, Křišťan z Žernosek, Frencl z Litožnic, Jíra z Řečice, Jan z Studené; a my purkmistr a konšelé i všecka obec Jaroměře; my Zdislav Zeman, Vavřinec Polák z Paňova, Bla-

žek z Kralup, Jakub z Březové, Petřík Kralovec z Příbramě, Jan z Domažlic, Jan z Tehova, Martin z Borovnice, Havel Orebský; a my purkmistr a konšelé i všecka obec města Dvora; a my Chústník z Košova, Ondřej z Studené, Šárka z Slaného, Kříž setník, Beneš setník, Mikát Brada Odraný, Aleš z Hostačova, Polévka z Hoštky, Mikuláš Orebský, Veta z Chlumčan, Litobor z Trubče, Linhart z Sleze, Beneš z Horošovic, Jan Baštín, Mařík Velek Šeňk, Jíra Roh, Mikuláš Brada, hejtmané, páni, rytíři, panoše, purkmistři, konšelé i všecky obce panské, rytířské, panošské, městské, žádných nevymiňujíce ani vymlúvajíce; my všichni svrchu psaní ke všem i všech prosíme, řádně napomínajíce, přikazujeme i chceme tomu, aby řádné poslušenství bylo; nebo skrze neposlušenství a neřádné výtržky veliké škody jsme brávali na bratřích i na statcích, a hanbu často od nepřátel božích a našich trpěli. Již s pomocí boží a vaší i všech věrných míníce se toho vystříci těmito obyčeji:

1. Nejprve, když bychom chtěli vytrhnúti z města kterého, neboli kde se hnúti chtěli z místa, kdež bychom polem leželi, aby nižádný napřed nejezdil k městu, ani šel, aniž se vezl, sobě místa aneb hospody zastávat, aniž se kde polem klad bez dopuštění a rozkázání města jmenovaného od jmenovaných starších hejtmanův, kteří na

to a k tomu vydáni a jmenováni budú. A jestliže by se kdo jinde položil a vytrhl neboli postavil bez rozkázání těch starších, chtěli bychom pomstíti a popraviti nad ním i nad takovým, i k jeho statku i k jeho hrdlu, jakožto k neposlušným, buď kdož buď, kteréhožkoli řádu, žádných osob nevyjímajíce.

2. A kdyžby se chtěli hnúti z toho místa, kdežby polem leželi, s dopuštěním a rozkázáním těch starších jmenovaných aby vytrhli do pole, kdežby místo podobné a hodné bylo k tomu, a tu sebe zčekali, aby se všecko vojsko hnulo z stanoviště.

3. A žádný aby nezapaloval bud, ani kde jinde pálil, kde bychme táhli nebo leželi, jedno ti, ježto k tomu vydáni a ustanoveni budú, a to pod velikú pokutú aby toho žádní jiní nečinili.

4. Potom než by se z místa hnuli, prvé nežby které věci činili a rozkázali, aby se nejprv pánu bohu modlili, kleknúc a padnúc před tělem božím a před tváří boží, když vytržení bude z vojska nebo z města, aby pán buoh všemohúcí ráčil svú pomoc dáti, a tu při svú svatú provésti k své svaté chvále a k rozmnožení toho dobrého a věrným k spasení a ku pomoci.

5. Pak potom aby lidi šikovali nebo zřídili, každú rotu pod své korúhve, heslo aby bylo povědíno, a potom aby se ihned hnuli a tak táhli, která napřed rota bude šikována

ten den pod svými korúhvemi a jiní aby se v ně nemísili, ani jim překáželi, ani se kam odtrhali; jakož komu kde a jakž které roty nebo korúhve sešikovány budú, aby tak táhli v svém šiku a pohromadě, jedni k druhým se nemísejíce, a to opatrně, napřed i nazad i na stranách vojska ostříhajíce i sami sebe, jakož komu kde od starších poručeno bude.

6. A jestliže by buoh neuchoval, žeby kterú škodu vzeli skrze jich neopatrnosti a zmeškání které, neb těch hejtmanuov, u vojště, neboli na vartách, nebo na poli, neb v strážech, kdež jim poručeno bude a svěřeno od starších a od obcí: žádných osob nevymiňujíce, míniť i chtí nad nimi hejtmané i všecky obce k nim toho zříti i jim k hrdlóm popraviti i k statkuom a pomstíti, buď kníže, pán, nebo kdožkolivěk, žádných osob nevymiňujíce, ani vymlúvajíce.

7. Ale jestliže by kde pán buoh dal nepřátely přemoci a poraziti, města, tvrze, hradu dobýti, táhnúce polem nebo polem ležíce, kterých kořistí dobýti: aby ten vzatek a ty kořisti sneseny, svedeny, svezeny a na hromadu skladeny byly, kdežby bylo tomu místo ukázáno a jmenováno od starších buď to mnoho nebo málo; a k tomu aby byli vydáni a voleni starší ze všech obcí, panských, rytířských, městských i robotězuov, aby věrně spósobili, ty věci chu-

dým i bohatým a spravedlivě, jakž na koho sluší, rozdány a rozděleny byly, aby nižádný sobě nebral, ani co kde zachoval, a to bylo usvědčeno dobrým svědomím: k tomu takovému chtěli by popraviti, k jeho hrdlu i statku, buď kdož buď, žádných osob nevyjímajíce, jakožto k zloději božímu a obecnému; jakož se jest stalo Achanovi pro čepici dcer královských a pro plášť; neboli jinú smrtí, buď to kníže, pán, rytíř, nebo panoše, měštěnín, řemeslník nebo sedlák, i žádného nevymlúvajíce, ani k osobám hledíce a zříce, s pomocí boží takovú činiti nad nimi pomstu.

8. Dále sváruov, křikuov a potrhání aby žádných nebylo u vojště, ani mezi námi.

9. Jestli že by kto koho bil, ranil, ochromil nebo zabil, buď nad ním pomstěno podle zákona božího, jako pán buoh dopustí, žádného nevymiňujíce ani k osobám zříce.

10. Dále vězte, že kdo by se kolivěk kradl nebo šel, nebo jel, aneb vezl od nás z vojsky, když bychom polem táhli nebo leželi, bez odpuštění starších jmenovaných svrchu a znamení jistého nebude míti, buď kníže, pán, rytíř, panoše, měštěnín, řemeslník nebo robotěz, nebo kterýž kolivěk člověk, a byl by dopaden, že chtí k jeho hrdlu i statku popraviti, jakožto nad zlodějem nevěrným, jenž se krade od pře boží

a věrných bratří z vojsky, kdež vojsko bude nebo leží.

11. Také nechcem trpěti mezi sebú nevěrných, neposlušných, lhářuov, zlodějuov, kostkařuov, lúpežníkuov, plundreřuov, opilcuov, lajcí, smilníkuov, cizoložníkuov, smilnic i cizoložnic, i všech zjevných hříšníkuov a hříšnic; ty všecky z sebe chceme puditi a honiti, nad nimi popravovati s pomocí trojice svaté vedle zákona božího.

12. Míníť také bratr Žižka i jiní páni, hejtmané, rytíři, panoše, měšťané, řemeslníci i robotězi svrchu psaní a jmenovaní, i všecky obce s pomocí boží a obecní ze všech neřáduov trestati i bíti, trestáním honiti, mrskati, bíti i zabíjeti, stínati, věšeti, topiti, páliti i všemi pomstami mstíti, kteréž pomsty na zlé slušejí vedle zákona božího, nižádných osob nevyjímajíce ze všech stavuov, mužského i ženského pohlaví.

Tento manifest Žižkova bratrstva jeví znalost lidského srdce, unáší svou silou, zavádí pořádek, poslušnost a kázeň ve vojsku, dbá mravnosti a je stejně spravedlivý ke všem. V něm se zrcadlí povaha Žižkova, jeho zbožnost i přísně mravný husitský duch.

Zásady Žižkova řádu byly přijaty do všech řádů pozdějších, zvláště H o d ě t í n o v a, který je plně provanut lidskostí husitskou. Klademe jej doslovně:

1. Najprvé, aby byli služby boží všichni hejtmané i jich poddaní i jim poručení pilni, a neřáduov žádných aby u vojště nedopúštěli, aby skrze to pán buoh nebyl rozhněván.

2. Všechny hry neslušné a neřádné aby byly stavovány, a zvláště kostky, karty, koule aby nebyly u vojště dopúštěny; neb z toho dopuštění mnoho zlého pochodí, jakožto zanetbání na vartách a na ponuockách, i jiné škodné věci vojskám a těm osobám, kteréž hrají. Pakli se kto přes to které hry dopustí, takový bude před vojskem v řetěze čtyři dny veden, a úředníku k tomu od nás usazenému deset grošuov musí bez milosti dáti.

3. Všechna lání a nestydatá mluvení aby stála a přestala; pakli kto bude láti a usvědčen bude, takový čtyři dny před vojskem v řetěze choditi musí.

4. Kurevství aby žádného nebylo dopúštíno u vojště, ani před vojskem ani okolo vojska, ale aby takové zlé ženy bez milosti pryč hnány a puzeny byly od rychtáře vojenského; a jestliže by toho rychtář netbal, tehdy buď k němu hledíno jako k neposlušnému. Pakli by se kto dopustil toho zlého, tomu šilink bude dán bez milosti skrze práčata.

5. Jestli že by kto násilé které panně neb paní učinil kdekoli a usvědčen byl, takový bude hrdla zbaven bez milosti.

6. Kostelové a klášterové aby žádní vybíjeni nebyli ani vypalováni, leč by bylo rozkázáno hejtmany k tomu zřízenými; a proto vždy aby posvátnými věcmi, jakožto vornáty, kalichy, zvony, kněhami i jinými okrasami kostelními, a zvláště pak Tělem božím, nijakéž nebylo hýbáno ani bráno. Nebo ktož by který kostel vybil, takovému bude ruka uťata; pakli by kto Tělo boží s puškú, neb kterú jinú svátost vzal a vysypal, takový bude bez milosti upálen.

7. Jestli že by kto který oltář zbořil, nebo obrazy v kostelích a v klášteřích zbil, nebo na cestách v slúpích přibité strhal a zkazil, ten hodnú pomstú kázán bude vedle práva vojenského.

8. Na přátelském bude-li kto bráti jiné věci, nežli pokrm sobě skrovný a koňóm obrok, takový bude kázán jako lúpežník.

9. Jestli že by kto koho bil, ranil nebo zabil, buď nad ním pomstěno dle zákona božího.

10. Jestli že by kto kterú svádu u vojště počal, takový bude kázán slušnú pomstú.

11. Jestli že by kto svú braň na druhého obnažil, takovému bude ruka bez milosti uťata.

12. Jestli že by kto koho u vojště neb před vojskem skrze svádu zabil, takový bude bez milosti sťat.

13. Pěší aby všichni v svých houfích šli, jakž přikázáno hejtmany. Pak-li by se kteří vytrhli z svých houfuov bez rozkázání a

vůle pánuov hejtmanuov, takoví budú kázáni, jakož na takové slušeti bude.

14. Jízdní aby také nikam nejezdili, ale v svých houfích řádně táhli, tak jakž jim hejtmané rozkáží, kterýmž poručeno bude. Pakli by kto přes to, své vuole požívaje, vytrhl se na kterú stranu a v tom jat byl, anebo kterú škodu vzal, o takového žádného nechcem státi, ani jim také škod platiti. A jiní šlechtici a věrní naši milí též k svým takovým služebníkóm se jmíti mají a budú: lečby hejtmané komu kam jeti kázali, takový bez viny bude.

15. Ktož mají napřed v koněberkách jezditi, aby byli vydáni slušným během, aby z houfuov se nerozjížděli. Pakli by kteří z houfuov se vytrhli, aby jim koněberky koně brali a nevracovali zase žádnému až u vojště, a od každého koně aby deset grošuov vzali, žádnému milosti nečiníce, ani odpúštějíce. Též i pěším aby samostříly brali, jestli že by z houfuov kam bez odpuštění hejtmanuov chodili, a aby jim zase nevracovali až u vojště, když od každého samostříla dadí po pěti groších.

16. Kteří houfové mají a dostane se jim který den za vozy jeti, neb pěším jíti, aby se žádní nikam nerozjížděli, ani nerozcházeli, ale stáli nad vojskem, dokudž se všecko vojsko nepoloží. Pakli by kteří poslušenství toho neučinili, ti budú tak trestáni, jakž hejtmanóm vydaným bude rozkázáno

a poručeno; nebo skrze takovú neposlušnost mohla by se hanba i škoda státi, ježto bychme se toho neradi dopustili.

17. Kterémuž vojsku dostane se napřed tažení, aby se druhé nehýbalo, až by první své vozy zřídilo. Pakli by se kto s svými vozy vytrhl a vtrhl v jiné šiky vozy z svého šiku, takový bude kázán obyčejem vojenského práva slušnú kázní.

18. Jestli že by kto, buď jízdný neb pěší, vytrhna se i chtěl sobě zvláště holdovati přes naše přikázání, nebo tu překážeti, kdež naši hejtmané prvé holdovali, takoví budú kázáni s radú naší rady a šlechticuov, kteréž bychom s sebú jměli nebo k tomu vydali.

19. Pálení žádného aby žádný nečinil, leč by bylo rozkázáno hejtmany našimi k tomu vydanými. A zvláště byl-li by který zámek dobyt, aby nebyl zapalován bez vůle a rozkázání týchž hejtmanuov. Pakli by kto přes to zapálil, takový bez milosti upálen bude.

20. Když bohdá nepřítelé budú na poli v porážce neb na zámku zjímáni, ti všichni aby k naší ruce královské našim hejtmanóm vydáni byli.

21. Jestli že by kto s vědomím a dopuštěním hejtmanuov jeda stranú, vězně které zjímaje přivedl, s tím podle rady naší učiníme.

22. Jestli že kto zbodl nepřítele na harci,

tomu má ten kuoň býti dán; a ktož by ten kuoň lapil, tomu jedna kopa grošuov dána býti má od toho, ktož onoho zbodl, ač chce a bude chtíti ten kuoň jmíti.

23. Bude-li se na koho doptáno, že by jma vězně, na koláči pustil, nebo holdy vybíral bez povolení našich hejtmanóv na to vydaných, takoví budú kázáni, jakož na to sluší právem vojenským.

24. K osazení ponuocek v noci okolo vozuov a v branách aby od každého vozu kromě komorních a spižírních po jednom bylo vydáváno; pakli by bylo pilné potřebí, aby bylo více vydáno vedlé rozkázání hejtmanuov; a ktož by zanetbal toho učiniti, ten každý aby dva groše dal pokuty tomu hejtmanu, kterýž ponuocky neb varty osazuje.

25. Také jakož jest rozkázáno, jakož vína, piva i jiné potřebné věci do vojsky mají voleny a nošeny býti, přikazujem všem, aby těm, kdož by vozili nebo nosili, nebylo na cestách ani u vojskách bráno, ani kterakžkoli překážíno. Pakli by kto kolivěk jim překazil nebo bral, takový bude kázán, jakož na lúpežníka sluší.

26. Hejtmané kteříž budú jmenováni nad jízdnými a pěšími i k zpravování a kladení vozuov, těch aby všichni poslušni byli, nad kýmž budú ustanoveni, a nikterakž se jim neprotivili, ani se s nimi potýkali řečí ani skutkem. Pakli by kto svévolně z poslušen-

ství těch hejtmanuov vytrhna se, chtěl své vuole požívati, nad takovým pomstíno bude tak, že se jím jiní kázati budú.

27. Chcem tomu, aby žádný písařóm vojenským nepřekážel, ani na ně kto kterým právem sahal: lečby v čem nešlechetném shledán byl, to aby před se hejtmané vzeli a v to nahledli.

28. Kterýž by koli písař vojenský byl usazen od kterého koli pána nebo hejtmana, nebo od měst, času vojenského, nebo bojovního, kdyžby žoldnéřem žold vydáván byl, ten aby jměl od kopy jeden groš, buďto že by placeno bylo na poli neb na hradě, nebo na městě, nebo na kterékoli posádce, neb při obležení některého; v tom aby mu i žádný odporem nebyl, dokudž by ta válka stála: kromě kdyžby placeny byly škody, od těch aby nic nebral, neb k tomu práva žádného nemá, vožby se škod dotýkalo.

29. Při bituncích kterých koli má písař vojenský seděti a s hejtmany to děliti, a vedle nich v tom má jmíti, totižto od kopy každé po 1 groši; a též i od holduov má jmíti po 1 gr.

30. Když by který žoldnéř, vezma řádné odpuštění z příčin hodných, postavil místo sebe jiného pacholka hodného: ten kterýž odjíti má, aby dal písaři zápisného 1 gr., a nový žoldnéř přistupuje, aby dal puol groše.

31. Každý setník, nebo padesátník, nebo rotymajstr, kteréž by kolivěk pod sebú jměl,

ten aby před písaře všechny přivedl, když-by jim jměl žold dáván býti; a tu všeliký neb každý desátník, aby své dráhy před písařem osobně okázal i kdyžby ponuocky neb varty osazovány jměly býti. Pakli by kto písaři toho odporem byl, má býti kázán od hejtmanuov jako neposlušný.

32. Písař vojenský má zbroj a samostříly ohledovati vždy jednú v měsíci, aby byli tak nalezeni, jakž sú vyšli. Pakli by kto tomu odpíral, k tomu má hledíno býti jako k neposlušnému.

33. Na tažení, na pícování, nebo kdežkoliveˇk na potkání, kdežto silnější houf neb rota mdlejší rotu postihne neb potká, aby silnější mdlejším nebrali a nikterakž nepřekáželi, ale u pokoji nechali. Pakli by přes toto rozkázání kteříkoli silnější mdlejším co pobrali neb překazili, takoví budú kázáni jako lúpežníci.

34. Kdež se již vojska položí, aby žádný doluov, jimž hebauf říkají, nekopal ani dělal; neb takový proto kázán bude.

35. Včelám aby žádný nepřekážel ani vybíral, nebo takovým nebude odpuštíno.

36. Když vojska lehnú, a že by v noci vzhuoru bylo trúbeno nebo voláno, aby každý s svú braní na plac běžel a nikam jinam. Pakli by nepřítelé kde k vozóm přilnuli, tehdy se tam mají obrátiti.

37. Mezi vozy aby opatrně a s pilností

ohně nítili a pálili, tak aby se žádnému škoda nestala a nedála.

38. Kdežkolivěk, buďto na přátelském neb na nepřátelském, kdež se ženy s uzly a s šaty vynesú a na nich i při nich sednú, aby jimi žádný nehýbal, ani těm ženám co bral, ani jich přehledoval. Pakli jim přes to kto bráti bude, takový bude kázán jako jiný lúpežník.

39. Jestli že jsú mezi kterými pány, rytíři, zemany, šlechtici nebo městy, neb kterýmžkoli, která záští, kyselosti nebo nelibosti, kterakž kolivěk, buďto prvé před tímto polem, anebo nyní na poli vzniklé a povstalé: ty všecky aby přestaly, a nebyly od žádného na tom poli zdvihány a vzpomínány, ani které pomsty o to činěny, až domuov s pole vrácení; aby bylo-li by kde potřebí, buďto na harci neb u šturmu, aby sobě takoví a všichni jiní vespolek pomáhali, takových kyselostí a záští zlým nikterakž nevzpomínajíce. Pakli by kto přes toto naše přikázání usvědčen byl, takový bude kázán právem vojenským.

40. O mlýních přikazujem, aby žádného nepálili, nebořili ani kazili, ani kterých mlýnských želez brali, tak aby ku potřebě našich vojsk mohlo mleno býti. Pakli by kto proti tomu učinil, budeť jemu bez milosti ruka uťata. Též také jinde ve dvořích neb chalupách, zvláště v přátelských, aby žádných zámkův, řetězův, neb jiných želez

kterýchž kolivěk, jakožto šínuov s kol neb hřebíkuov z bran nesbíjeli neb nevybíjeli a nebrali.

41. Kdež se táhne po nepřátelském, aby takové nekřesťanské záhuby se chudým lidem nedály, ani překážíno bylo; chalup aby nevybíjeli, dobytka ani koní aby jim nezajímali, ani ven z vojska nevodili; a žen ovšem aby na vždy nechali, jim nepřekážejíc. Také kdež se vojsko klade, aby chalup a dvorův lidem netrhali ani bořili a takových nekřesťanských záhub aby nad lidmi nečinili.

42. Komuž by který kuoň utekl jízdný, buďto na poli neb kdežkoli, ten kuoň ktož bude moci lapiti, aby lapil, a ktož jej polapí, tomu buď jeden groš dán, a od vozníka puol groše.

43. Rybníkuov malých ani velikých, ani také haltéřuov žádný aby nekopal, ani také v nich lovil, ani jich spúštěl, leč by komu hejtmané rozkázali.

44. Pití před vojskem ať jsú šenkována a osobami od hejtmanův na to zřízenými ať jsú sazena; a netoliko pití, ale i chléb buď sazen, i jiné potřeby, jakožto obrok koňský, tak aby se všem spravedlivé dálo.

45. Jestli že by se kto toho dopustil aneb přes to učinil což se tuto nahoře vypisuje a na těch (věcech) chudým lidem překážel, aneb ty věci bral a sobě schoval, aneb krčmářóm zastavoval, dával, prodával aneb

komu jinému: takový i ti, ktožby od nich co kupovali neb přijímali, pro to budú trestáni jako lúpežníci.

46. U každého vozu aby byla dva vozataje a aby jměli lebku a pavézu; a pod vozem aby bylo prkno a řetěz. A při každém vozu aby byla jedna hákovnice se vší přípravú, a dvě sekýře, dvě lopatě, dvě kratci, dvě motyce, dva rýče a taras s berlú, a jedno kopí s hákem a s praporečkem.

47. Aby před každým řadem vozuov, když se táhne, šli s motykami, kratcemi, rajči, lopatami a s sekyrami, bylo-li by kde cest potřebí opravovati; a odtud aby neodcházeli, pod vsazením do řetězuov za tři dny.

XI.

Žižkovo vojenské zřízení.

Ani nadšení ani hrdinství bylo by nestačilo Čechům k zdolání nepřítele mnohem silnějšího a lépe k boji vypraveného, kdyby nebylo ducha Žižkova, který využil veškerých sil k založení neodolatelné moci českých zbraní a učinil tak husitské idee světodějnými.

Žižka obrátil dosavadní vojenská pravidla na ruby, změnil celou středověkou válečnou taktiku. Dle obyčeje středověkých feudálních řádů rozhodovala obrněná těžká jízda, kladla se váha na počet vojska. U husitů stala se pěchota hlavním činitelem při obraně i útoku, opírala se

o řady vozů, byla podporována střelbou. Při této taktice byly nejdůležitější bojovné vozy s pěším lidem, k nim šikovaným, jízda měla úkol podřadný. Umělými pohyby, rychlými pochody a využitím terénu zaháněl Žižka nepřítele s pole. Pohyblivým vozovým šikem a střelbou z děl při útoku i obraně projevili husité přímo geniální taktiku.

Umělé a podivuhodné obraty dávaly vojsku zřejmou převahu nad nepřítelem sebe silnějším. Všecky části vzájemně se doplňovaly, konaly přesně vyměřený úkol, v pravý čas bylo všecko na místě a převaha nad nepřítelem vždy jista. Mimo to nadšené vojsko husitské nesloužilo za žold, ale z přesvědčení, bojovalo za myšlenku a rádo za ni dalo i život. Jeho sebedůvěru živilo náboženské vzplanutí, oddanost k vůdci — a tak se stalo pravým divem v tehdejším světě, překvapovalo svými výsledky.

Žižkův vozový šik, připravený k boji, obyčejně na návrší, nutil útočící rytíře v těžkém brnění, aby sesedli s koní a útočili pěšky. Brnění jim překáželo, husitská střelba rozrazila jejich šik a když přece se prodrali k vozům, bily je cepy, sudlice, kopí. Jak nastal zmatek v řadách nepřítele, vypadla husitská záloha výpadní branou a dovršila vítězství. Bylo třeba ovšem taktického důmyslu, aby se k výpadu zvolila pravá chvíle.

Vojenský řád Žižkův, vydaný v polovici září r. 1423, má 11 »kusů«, o zřízení vojska a způbu boje napovídá i husitská píseň:

Kdož jste boží bojovníci — a zákona jeho — prostež od boha pomoci — a doufejtež v něho — že konečně s ním — vždycky zvítězíte!

Ten Pán velí se nebáti — záhubců tělesných; — velíť i život ztratiti — pro lásku bližních svých — protož posilňte — zmužte srdcí svých!

Kristus vám za škody stojí — stokrát víc slibuje — pakli kdo proň život složí — věčný míti bude: — blaze každému — kdož na pravdě sejde!

Protož, střelci, kopiníci — řádu rytířského — sudličníci a cepníci — lidu rozličného — pomnětež všichni — na Pána štědrého! Nepřátel se nelekejte — na množství nehleďte; — Pána svého v srdci mějte — proň a s ním bojujte; — a před nepřáteli — neutíkejte!

Dávno Čechové říkali — a přísloví měli — že podle dobrého pána — dobrá jízda bývá — s nímž věrný sluha — rytířství dobývá.

Vy pakosti a drabanti — na duše pomněte — pro lakomství a loupeže — životů netraťte — a na kořistech — se nezastavujte!

Heslo všichni pamatujte, kteréž vám vydáno — svých hejtmanů pozorujte — retuj druh druhého — hleď a drž se — každý šiku svého!

A s tím vesele vzkřikněte — řkouc: »Na ně, hrr na ně!« zbraň svou rukama chutnejte! — »Bůh náš pán!« vzkřikněte — bijte, zabijte — žádného neživte!

Žižkovo vojenské zřízení nekladlo váhy na počet vojska, ale hledělo k výcviku, železné kázni. Již ve věku klasickém i ve středověku užívalo se vozů ve vojsku. Důmyslně jich užil princ Filip Flanderský r. 1364 v bitvě u Monsu. Za zády vojska srazil vozy do tří řad, aby nepřítel nevpadl do zadu. Také anglický král Eduard III. v bitvě u Crecy r. 1346 zavřel se proti přesile Francouzů ve vozové ohradě. Z ní vypouštěl zástup jízdy, až porazil francouzskou přesilu. Také Němci u Tannenberka užili vozové ohrady, jak zapsal polský dějepisec Dlugoš o bitvě mezi německými křižovníky a Poláky 15. července roku 1410.

V Čechách byly válečné vozy známy již od počátku XV. věku. Hájek z Hodětína, podkomoří krále Václava, napsal r. 1413 poučení vojenské, v němž se o nich zmiňuje. Není vyloučeno, že snad i Žižka jako dvořan a bojovník krále Václava spolupracoval na onom spise.*)

Všecky staré paměti — i německé — souhlasně svědčí, že vynálezcem vítězné vozové hradby husitské byl Jan Žižka. Tím se stali Čechové ve válečnictví mistry Evropy. Poláci se u nich

*) V. V. Toman v »Husitském válečnictví« dokazuje, že řád Hodětínův byl napsán po válkách husitských (str. 31.).

vyučili pořádání vozů a najímali potom Čechy do svých vojenských služeb, až se koncem XV. věku stalo pořekadlem: »Co Polák, to pán, co Čech, to hejtman«. Ještě polský bohatýr Žolkiewski v bitvě s Turky 7. října r. 1620 na poli Cecorském ohradil se s hrstkou svých vojínů vozovým táborem a slavně padl. Šikování vozů se po smrti Žižkově víc a více zdokonalovalo, znamenitý válečník rytíř Václav z Čenova napsal koncem XV. věku nejlepší spis o šikování vozů.

Když táhlo vojsko proti nepříteli, uzavřeno v šiku, jely vozy dle polohy kraje v jedné nebo více řadách vedle sebe. Proti nepříteli, který měl silnou jízdu, jako Uhři nebo čeští »železní rytíři«, táhly vozy obyčejně ve čtyřech řadách. Obě krajní řady byly napřed i vzadu o tolik delší, kolik bylo třeba, aby se jimi mohl tábor uzavříti proti nepříteli. Někdy těmito prodlouženými řadami byly obklíčeny části nepřátelského vojska a mezi vozy porubány.

Vůz bojovný byl těžký a dobře kovaný, se zdviženou ojí. Zevně proti nepříteli byl opatřen dvěma prkny, houžví spojenými, aby nepřítel nemohl vyskočiti na kolo. Jiné prkno pod vozem mělo otvory, jimiž stříleli střelci z kuší, ležíce na zemi. Na voze byl i taras s berlou čili veliký štít s opěradlem, který se stavěl při táboření mezi vozy. Děrou v tarasu stříleli kušaři. Z čelných vozů šikových dávali velitelé korouhví znamení, jak se mají vozy řaditi.

Při čtyřech řadách vozů měl pohyblivý vozový šik tři ulice, prostřední byla nejširši a v ní

jely vozy s nákladem, pící, se sestrami a práčaty. Tam postupoval i oddíl jízdy, byla hrubá střelba a ostatní ruměj. V délce 1 km bylo na devadesát vozů. Šik vozový o šesti řadách míval mezi dvěma prostředními prostranný »plac«, obklopený 50 vozy. Krajní řady měly po 100 vozích.

V táboře měly ulice brány a vyňal-li se vůz, vznikla ulice příční. Mimo střední plac byl též přední a zadní.

Vojsko na pochodu při 8 tisících mužích mělo 3 houfy pěchoty, 400 mužů jízdy, 60 pušek, 180 vozů bojovných a 120 placných. Na středním place byl stan velitele s praporem (Žižka měl na praporu zlatý kalich v červeném poli), při něm byla archa a kněží. Žižka měl svého písaře. Děje se zmínka o Laudátovi z Čáslavě, že psal listy Žižkovy. Písař také dělil kořist a prohlížel samostříly. Žižkovi kněží byli oholeni, s pleší a sloužili v komži na rozdíl od kněží táborských, kteří byli bradatí, bez pleše a bez ornátu (říkali jim »ševci« jako zase Táboři se posmívali Žižkovým »plátenícim«). Také tam bývala pokladna (káď), shromaždiště spížovníků, mostařů a j. Na vedlejším place byl kat se šibenicí, jinde jateční dobytek.

K 10 vozům patřilo 20 střelců s ručnicemi, 50 samostřelců, 40 cepníků, 40 sudličníků, 20 práčat, 20 vozatajů a 1 desátník. Nad 50 vozy byli padesátníci, nad sto setníci. Rotu o sto mužích vedl rotmistr.

Na každém voze bylo kopí s praporečkem, hák, v koši kamení, pět samostřílů, 4 hákovnice,

dvě kopy šípů, dvě kopy kulí, dvě sekery, lopaty a kratce (motyky). Důležité byly praporce na předních a nárožních vozích. Dle nich se vozatajové řídili při zavírce.

Ponůcky chodily mezi šikem vozovým a táborskými ohni. Když se troubilo v noci na poplach, spěchal každý ke svému houfu. Ráno na první troubení se krmilo, na druhé zapřahalo, na třetí sedlalo.

V krajních ulicích mezi vozy táhla pěchota a venku před vozy jízdní houfy, dokud jich nepřítel nedonutil hledati útočiště mezi vozy. Vpředu a vzadu byli harcovníci, honci, ztracenci, koněberkové pěší i jízdní s polní střelbou.

Když nepřítel dotíral, našel vůdce vhodné místo, zavřel přední i zadní část vozové hradby. Voda, stráň, les v pozadí rozhodly o tvaru hradby. Hradba se utvořila jednou nebo dvěma řadami vozů, měla několik bran, jak potřeba kázala. Dle zprávy Balbínovy uměli Čechové na dané znamení sestaviti a rozložiti vozy na způsob nejrozmanitější, že někdy tvořily písmeno U, jindy C, jindy E nebo F, také zhusta měly podobu písmene O.

K postupu se troubilo, k zastavení se bubnovalo. Praporečky na vozích dávaly následujícím vozům znamení. Praporky byly do špice, různých barev a připevňovaly se na ratišti. Vše se konalo s klidem, bez přenáhlení, ale jistě.

V táboře, uchystaném k obraně, vypřáhli se koně, oje vozů zastrčily se do vozů předchozích a houžvemi a řetězy spojily se vozy sousední

»kolo na kolo«, že se dotýkaly. Vozatajové měli těžký úkol, aby na dané znamení rychle sestavili potřebný obrazec. Právě tím však nejvíce udivovali cizince. Šik se otáčel, když se otočily celé řady vozové.

Vojska se shromažďovala a šikovala na place ve vnitřních řadách vozů. Mezi vozy, někdy i zevně, stavěla se polní střelba. Stráž stála okolo celého tábora, nedopouštějíc, aby se jinudy vcházelo a vycházelo nežli branami, ponechanými pro výpady a výjezdy. Bez hesla nebyl nikdo vpuštěn do tábora. Brány se zavíraly několika tarasy, opřenými berlami.

Na vozích zaujali místa střelci při hrubé střelbě, za nimi byl houfec s hákovnicemi, cepy a háky.

V první zavírce stálo připraveno 10 jízdeckých rot ve dvojřadí. Každá rota pod svou korouhví měla 100 koní, všecky tvořily zálohu.

Někdy se ohradil tábor před vozy také příkopy a náspy. Vykopaná země se vyhazovala k vozům a opevnila se plotem z trní.

Mimo vozy bojovné byly uvnitř též vozy pící a komorní, bezpochyby kryté plachtami. Někdy se užilo i pících vozů k obraně. Tak na ústupu z Uher dal na nich Žižka umístiti těžkou střelbu a u Malešova pící vozy, naplněné kamením, byly spuštěny s vrchu do šiků Pražanů.

Těžký vůz bojovný byl na vnější straně obrněn dvěma až třemi prkny, která visela s bidla do půl kol. S vnitřní strany byl vůz otevřen, aby byl snadný přístup.

Houf bojovný čítal na tisíc mužů, a to na 900 pěších, 100 jezdců a měl 30 bojovných vozů. Ke každému bojovnému vozu patřili dva vozatajové, sedící na podsedních tahounech, s lebkou a pavézou, dva jezdci, 4 pavézníci a 13 střelců.

Z nepatrných počátků vzniklo časem vojsko řádně vypravené a vyzbrojené. Jezdci měli pláty nad koleny, plechy na prsou, krunýře i kyrysy, šalíře se škraboškou, šišáky, kukly — jak který brnění získal. Větší pestrost vládla při pěchotě, kde prošívanice smolou napuštěné bývaly nejčastější ochranou. Velcí a statní lidé, od slunce a větru zčernalí, byli zvyklí všem svízelům a dobře odolávali nepohodě, hladu i nepříteli. Jak bylo vojsko prodchnuto náboženským duchem, svědčí, že padlo před bojem obyčejně na kolena a modlilo se. Také večer v táboře byly modlitba a zpěv obvyklým obyčejem. Tvrdil nepřítel husitů, Eneáš Sylvius, že v Táboře zná každá žena Nový i Starý zákon.

Přísný řád husitského vojska nařizoval, aby se neubližovalo včelám, aby se mlýny nepálily. Kdo by tak činil, měl ztratit ruku. Na poli se nesměla bráti železa z pluhů. Mravní vojenské normy Žižkovy zapovídaly též pro lakotu a loupež utracovati životy a slíditi po kořisti. V nich byl morální klad vojevůdcův.

Jízda měla v husitském vojsku zcela podřadný význam, podporovala pěchotu. Vypadla zadní branou z vozového šiku, když vyrazila pěchota přední branou, a dostala se nepříteli v bok nebo jej pronásledovala.

Zbraně Žižkových bojovníků byly dle oddílů nejrozmanitější.

Rovný meč s hrotem, na obě strany broušený (korduláč, burdýř), měli jezdci.

Samostřelci měli kuše, ze kterých se vystřelovaly opeřené šípy. Tetiva se natahovala zvláštním heverem. Kuše byla asi za kopu grošů. Starodávný jednoduchý luk čili samostříl měl sochu a na ní se tetiva napínala na ořech. Střelec s ručnicí měl zároveň v pytlíku prach, koule a mírku na prach. Střelec ze samostřílu měl v toulu šípy.

Cepníci užívali cepu pobitého železnými pláty a hřeby. Dovedli jím za minutu dvacet až třicetkráte udeřiti a byli největším postrachem nepřátel.

Cepníci a sudličníci tvořili nejsilnější roty husitské pěchoty a rozhodovali bitvy svým neodolatelným útokem. Jezdci v husitském vojsku byli střelci a kopiníci. Při pěchotě byli kopiníci na vozích a kopím s hákem strhovali nepřátelské jezdce s koní, když se přiblížili k vozovému šiku. Sedlák kopí a meče ve středověku neužíval, to byla zbraň rytířská.

Jiná zbraň byl řemdih, železný ježek na holi. Řetěz s ježatou koulí slul kropáč.

Palcát bylo železné kladivo nebo železná koule, zasazená na topůrku. Žižkův palcát uvádějí současné prameny, též na obrázcích z pozdější doby je dobře patrný. Železný klaničník či válečné kladivo nosili husitští hejtmané jako od-

znak své moci. Předchází buzyganu, pozdějšímu vůdcovskému znamení.

Sudlice bývala rozmanitých tvarů. Obyčejně byl to dlouhý mečík k bodání a sekání, nastrčený na ratišti. Také vidlí a podávek se užívalo k témuž účelu. Halapartna byl nůž, spojený se sekerou. Oštěp se podobal sudlici, ale byl kratší a nebyl opatřen příčkou, kde se pojil se dřevem.

Dlouhá kopí, určená k obraně i k útoku, zvláště proti jízdě, trčela jako les nad pěšími houfy. Na kopích jízdy bývaly praporečky.

K obraně sloužila pavéza, štít se železnou špicí, aby se mohl zabodnouti do země. Pavéza byla ze dřeva, buď pomalovaná nebo pošitá koží. Jí se kryli bojovníci, kteří měli krátkou zbraň. Střelci měli menší pavézky. Veliká pavéza slula plášť.

Z ručních praků loučili výrostkové, zvaní prášata, kamení proti nepříteli. Při obléhání hradů a měst obsluhovali veliké praky.

Střelného prachu i střelných zbraní užívalo se v husitských válkách ku podivu hojně jak u Čechů, tak i u nepřátel. Církevní koncilium v Sieně zapovídá prodávati českým kacířům nejen sůl, ale i střelný prach.

Čeští dělostřelci byli mistry ve svém oboru. Jejich pušky se v boji nejdříve rozhovořily a působily nepříteli veliké škody při útoku i v obraně.

Pušky byly nejrozmanitější. Rozeznávala se těžká a lehká střelba. Střelba z pušek velikých rozměrů byla možna, že se kladly na zemi a na pevných ložích z klád se upevňovaly. Lid při

velkých puškách se chránil střechami či tarasy i příkopy.

Tarasnice byla dlouhá puška, ležící na tarasu. V prvních dobách střílelo se z tarasnic kamennými koulemi, později jen koulemi olověnými. Tarasnice byla vzorem modernímu dělu.

Houfnice bylo dělo o krátké hlavni na veliké koule. Ke každému článku o pěti vozích měla býti šikována malá puška na kamenné koule, ležící na polovici vozu a tažená dvěma koňmi. Husité užívali rádi houfnic i tarasnic jako pohyblivé střelby polní v šiku vozovém.

K bojovnému vozu šikovali se dva střelci s ručnicemi a dva se samostříly. Ručnice, nalezená při kladení vodovodu na náměstí v Táboře, je kovaná ze železa, má délku 427 mm, hlaveň měří 285 mm a prodlužuje se v tulej, ke které se připevnila dřevěná násada.

Vedle krátkých ručnic připomínají se hákovnice či píšťaly. Byly delší a těžší nežli ručnice a měly na předním konci hák, kterým se opíraly o bidla vozů při střelbě. Hákovnice byla v dřevěném loži a měla hrubou pažbu, zapalovala se doutnákem. Časem se prodlužovaly a povstaly z nich muškety. Ke každé hákovnici patřila na voze libra prachu a třicet koulí.

Pušky obsluhovali puškaři, kteří je obvčejně také lili. Za válek lily se v Praze pušky v klášteře sv. Anežky a v klášteře sv. Jakuba. Houfnice, tarasnice i ručnice, tedy pušky menší, bývaly železné a kovali je i kováři.

Jména českých houfnic záhy zobecněla a nej-

dříve jich začali užívati Němci, kteří si také první opatřili dle vzoru Čechů i bojovné vozy. Užívali jich však s ubohým výsledkem.

Velká děla měla svá zvláštní jména. Čítáme o bořicí pušce někdy krále Václava, nazvané »Chmelík«. Při obléhání Karlova Týna vedle menších kusů a velikých praků jmenují se velké pušky: Jaromířka, Rychlice, Pražka, Hovorka, Trubačka. Vypalovalo se z nich denně až šest ran.

Jména některých oddílů husitského vojska již sama značí, jaký byl úkol houfů, které nestály v hlavním vojsku.

Daleko před šikem jeli po různu harcovníci, aby chránili hlavní voj před nepřítelem a začínali bitvu. Harcovníci neměli nikde opory a byli nuceni spoléhati jenom na svou sílu, obratnost a rychlost svých koní.

Za nimi jeli v předním šiku honci, kteří zdržovali nepřítele a při jeho ústupu stíhali rozprášené oddíly. Ti měli svou honcí korouhev, svého bubeníka a trubače.

Za nimi byli posilci, aby je podporovali při boji s nepřítelem, kdyby se odvážili příliš daleko.

Koněberkové, lehcí jezdci, patřili k předvoji, harcovali s nepřítelem a chytali uprchlé koně. Za deset grošů vraceli koně, za pět grošů samostříl těm, kdo vytrhli z houfu a byli za to pokutováni.

Ztracenci táhli také před valným houfem pod vlastními korouhvemi a pod zvláštním hejtmanem.

Po boku měli střelce a sudličníky.

Tyto houfy měly hlavní práci před bitvou a po bitvě. Za nimi byla jízda a děla, pak teprve mezi vozy krajními šel valný houf pěších a střelců.

Vozový šik zavírali jezdci a zbytné houfy honců.

Předností taktiky husitské byla rychlost na pochodu a v pohybu, o jaké se loudavým a nespořádaným německým vojákům, kteří sloužili za žold, ani nesnilo. Žižka je dovedl vždy překvapiti.

Celým uspořádáním bylo zabezpečeno vítězství husitským zbraním i po smrti Žižkově. Hejtmané se vyučili u Žižky válečnému umění a zachovali věhlasnou pověst; dlouho zůstali Čechové ve válečnictví mistry v Evropě.

Slavného jména nezbavila geniálního vojevůdce Žižky ani násilná protireformace, která zneuctila památku nejlepších synů národa a neušetřila ovšem ani Žižky, vyhlásivši jej za kacíře a lupiče. Jeho postava byla zkreslena, po celá století zůstal nepochopen. Jen v národě se v rozličných pověstech udržovalo jméno hrdiny, silného duchem, vůlí a věrou. V nejtěžších dobách často se ozval vzdech po Čechách: »Žižka na vás!«

Zapřisáhlý nepřítel Žižkův Zikmund mstil se na velikém vojevůdci i po jeho smrti. Koupil r. 1437 hrádek Kalich a dal jej zbořiti, uváděje za důvod, »že není důchodů, aby byl náležitě střežen před lupiči«.

Ničící spáry kruté reakce pracovaly po věky pomluvou, lží, kazily památky.

Kronika vypravuje, jak i císaři Ferdinandu I. Habsburskému nahnal Žižka strachu. R. 1582 jel Ferdinand do Prahy a zastavil se v čáslavském kostele. Když se začal modliti, spadl Žižkův palcát, který visel nad hrobem slepého hrdiny, na kostelní dlažbu. Král se velice ulekl a tázal se, čí je to hrob. Pověděli mu, že tam odpočívá Žižka. Král se velice zarazil a zvolal: »Donec terret vivos! — Dosud straší živé!« A spěchal uděšen z chrámu, odejel na noc do Kutné Hory.

Lekali se plným právem uchvatitelé moci v Čechách ducha Žižkova, v němž viděli sílu národa. A předtucha je nezklamala.

Žáci Komenského stali se opět bojovníky Žižkovými, postavili se proti násilí, vybojovali svobodu svému národu.

V době pětistého výročí smrti geniálního vůdce není nebezpečí pro naši svobodu a samostatnost dosud zažehnáno.

Třeba zas a zase vraceti se k Žižkovi, nespouštěti s mysli jeho mravních hodnot ani jasné postavy, která náleží k pokladům národního přesvědčení. Jméno, které se stalo symbolem češství a síly, očištěno září a posiluje do tmy budoucnosti.

Z BÁSNÍ O JANU ŽIŽKOVI.

Antonín Jaroslav Puchmajer:

Píseň na Jana Žižku z Trocnova.

Kdo zvláště předčí v boji nad vlastence
A vlasti slavně poslouží,
Ten nezvadlého bobkového věnce
A písně chvalné zaslouží.
Čímž lépe se mu odslouží?
Ó blaze mně, duch můj že toho muže,
An v chrámě živé paměti
Se věčně bude třpytěti,
I rekovné i slavné činy může
Teď věrnou písní opěti.

Ó Žižko, První mezi Čechy reku!
Ty hrozný Husův mstiteli!
Cos k slávě vlasti v lítém boje vzteku
Těch potřel všech, co hleděli,
By zhasnouc zašla v popeli:
Tys důkaz jasný podal všemu světu,
Co láskou k vlasti ztrženo
To české může rameno;
I mužstvím tvým (ó bodejž v stálém květu!)

Jmě české bylo zvěčněno.
Ja, což to vidím? Nač ta Němcův hejna,
Ten koní dusot, zbraní zvuk?
Zde statný Odry bydlitel i Rejna,
Tu valný horačiny pluk
Se s Alp a s Apeninů shluk.
Kam chvátá Maďar, soused švižný Lecha?
Kam cviční nesou Sasíci
I ostrý meč i sudlici?
Ti všickni na odpapežence Čecha
Svou mužnou zbrojí pravici.

Již zástup ten se, pro Bůh! do Čech valí.
Jak černá mračna kobylek.
Kdož na ty zhoubce, tvé co štěstí kalí,
Dá, Vlasti, tobě posilek,
A volný oddech, odchvilek?
To hlučné vojsko, ano vztekem supá,
Jak povodeň se rozlije;
Co zaskočí, to vyžije;
Jich hřmotné koňstvo luka, rolí zcupá,
A valné řeky vypije.

Tu hlas tvůj, Zižko, jako s nebe jdoucí,
Všech věrných Čechů posvolá.
Kdož mužné ruce, srdnatosti vroucí,
A tomu ohni odolá,
Co v srdcích jejich plapolá?
Jakž hoří, chtivi na ty cizozemce!
Tys přišel, zhlíd, se postavil,
A šik svých Čechů opravil:
Jak vicher plívy, rozprášil jsi Němce.

A sebe s Čechy oslavil.
Ty Žatecké až podnes stojí planě,
A Brodské stojí rozbory,
Kdes, jak chrt prudký plaché žene laně,
Hnal s rekovnými Tábory
Ty baby Němce za hory.
Tvůj Žižkov pyšné připomíná Praze,
Jak tvář se její vzjasnila,
Když Sasy kolit spatřila;
A tím již těžce oddychajíc blaze
Dechu volnějšího nabyla.

Teď v Němcích, mstě se za to pohanění,
že Šváb se do Čech vyřinul.
A Hus, Čech slavný, tam kde Rejn se pění,
Tak přehanebně zahynul.
Svůj praporec si rozvinul.
Vy Saské svědčte, Záchebské i valy
I Rakouské vy pahorce,
Jak s vysokého sochorce
Tím českým Lvem tam chlubně plápolaly
Ty pěkné České praporce.

Tu Sláva jásavá hlučnou držíc troubu,
A na perutěch Pověsti,
Tvých mužných činů milou letí chloubu
Všem světům v známost uvésti,
A rozhlasem tě roznésti.
Kde v vojště strašné zahučí tvé jméno,
Tam za tím hromem v zápětí
Hned strach a hrůza zaletí;
Tvým již je jménem vojsko ohromeno,
A než tu zhlídne, v rozvětí.

Ó Žižko, slavný (k tomu slepý!) reku!
Vždy jako věrná družina
Se na tě smálo v krutém války jeku,
Ač zrádná, Štěstí, ženina.
Kde roveň tobě hrdina?
To štěstí svrhlo Hanibala,
Ač slavné potřel u Kany
Ty lidohromce Římany:
Tys vždy a všudy, kde se bitva stala,
zbil škodné Čechům Germany.

Tak jasným slavný oslněný bleskem,
Když domu, světu k závisti,
Se vítězným a hlučným vracel vřeskem.
A na milé nes ratisti
Čech hojné z Němec kořisti:
Jakž radostným tě každý vítal hlasem,
Kde který Čech byl vlastenec,
Muž, dítě, panna, mládenec!
A bobek tobě vděčná vlast tím časem
I růže vila u věnec.

Ach, jakž ten věnec, v střevích vlasti brodě
Svých bratří krví pokropil,
Když potom zle, vše lidské s sebe shodě
Se zbraně na ni uchopil,
A dost jí žele natropil.
Nač zemanům a mnichům páchal škodu?
A pustě vzteku otěže
Hnal na tvrze a na věže?
Čis mněl, že jest to ještěrčího rodu;
Zde pověř skrejí, tam loupeže?

V těch rozvalinách, které smělce nutí,
An v ně se pustí, k outěku,
Cos strašného dnem i nocí kutí;
Tyť podají věk od věku
vždy hrozný obraz člověku.
Jak strašně větry šumějíce hučí
Skrz ty tvé zhouby paměti!
Tu často v noci slyšeti,
Když hrozná v tmavé sova díře skučí,
Huf duchy smutné úpěti.

Fialky.

Alfred Meissner:

Žižka.

Hrad Žižky stojí spustlý, stojí opuštěný,
v Trocnovském údolí, v hlubokém lese,
jen vichr hučí v setlelé ty stěny,
a na zdech brány svěží břečťan pne se.

Nevstoupí host sem s chodby mramorové,
lovec sem nikdy s chrty nezabloudí,
zpěv s kůru v kapli k modlitbě nezove,
v dávný ten lesk se mor a zkáza loudí.

V praotců síni hody zamlkaly,
tam vichr skučí, věštec pouště smělé;
padá i meč a obraz v prach se halí,
a brnění na stěně zrezivělé.

Zahrada osiřelá bez naděje,
tam bejlí bují, koukol roste davem,
podzimní vítr divný květ tam seje —
u růže, lilje — jilek s bolehlavem.

Ze hlídky sšedivělé trouba nezazvučí,
a vodomet zkažený, zasypaný;
nad hodinami střecha z dřínu pučí,
rafije dí: »Zde čas je pochovaný!«

Život ustoupil nočních duchů moci,
a než kohouta první kuropění
ve pustých zámku klenbách dozní v noci,
jsou dlouhé řady oken ozářeny.

Ubohé panny stenot v kobkách zmírá,
mrtvá to oběť ctnosti porušené,
do pusté dálky s pavlanu pozírá,
zdali se vrací bratr k opuštěné.

Ten však již dávno bloudí širým světem,
v Uhrách i Polsku vrah se před ním plazí,
jak děsný mrak v orkánu bouří kletém,
tak nikde on též klidu nenachází.

Jako asketa modlením a postem,
on nese sám nebezpečí a muku,
bez odpočinku — v celém světě hostem,
a jeho bohem — bůh je vojných pluků.

Časem i věšť sem z ciziny se nese
o jeho síle, hrůzyplné moci.

že jako hvězda zkázy světem třese,
a zase mizí v pusté — čiré noci. — —

Vltava zmítá v noční bouři vlny,
jak by v řek přítoku a bujném vzteku,
a s oken klášterů plá oheň hrůzyplný,
a krví zdí se černé vlny v jeku.

A sosny šumí v černopustém lese,
led praskotem se láme, vichr hučí,
jak ďábla chechtot v zátoce to skučí
a v skalinách doznívá v tichém plese.

Tou černou nocí v ledu loď se brodí,
na ní tři zamračení, děsní muži,
dva plavci sedí v zmítané té lodi,
zde s ledem se, tam v boji s vichrem tuží.

A černou zbrojí třetí muž se kreje,
věrného koně v silné drží ruce;
oř vzpíná se, rytíř jej pěstí schvěje,
kůň upadá a řehce v bolné muce.

Rytíře kroj a vousy podlé zvyku
u Krakováků, zdatných Moskevitů,
v železné zbroji prsa vítězící,
železná pěst v železné rukavici.

A dlouhý plášť ty silné údy halí,
ze země mračna prachu vzhůru valí.
Na hlavě čapka ze sobolovice,
pod ní dva uhly žhavé, oči lvíce.

Kdo zřel je jednou, ten nezapomíná
a sní o nich. Z hustého pod obočí
oheň tu děsný plane, luk se vzpíná,
a bleskem šípy v jícen vášně vskočí.

A vlasy záhy v bouři sšedivělé,
a čelo červem bolů zjízvěnělé,
na tváři brázdy, na rtech, na sevřených
celý svět žalů zříti přitlumených.

A vous — ba nikdy zlaté světlo luny
nelilo zář svou na věstnější runy.
Onť stvořen k vládě, stvořen k panování!
Z kolébky života až do skonání,

co prozřetelnost dnů mu vyměřila,
to v bouři časů minulosť již skryla;
poslední třetina mu pozůstala,
lež již i z té mu vášeň mnoho vzala,

a u válečných foliantů bdění,
a bojů, válek, bitev burácení;
však víc než bouřlivé života moře
život mu sžírá — tajné jeho hoře.

Lodníci přirazí ku břehu s lodí:
»Vidíte,« mluví teď, »na nebes kraji
jak mračna v ohnivé tam záři plají,
ty jistě ku Praze vás doprovodí!«

Rytíř odvázal vraníka a vskočil,
již sedí v sedle, koně bode, letí,

a nežli lodník počne rozprávěti
zafičel v noc — a zrak jej víc nezočil.

Co reje nejhloub v muže velkou duši,
co víc než jed vychoudne tváře jeho?
Co děsí spánek z lože knížecího,
budí — a opět mukou poklid ruší?

Není to žal nad bratra zradou kletou,
nad láskou ještě ani nepoznanou,
však červi to, již útrobu mu hnětou
a sžírají — pro pomstu nekonanou.

Kdy zprznil někdo v zlaté slunce tváři
tvou čest a poctivost bez ostýchání,
a víš, že v slastech oko jeho září,
že žíti může v sladkém rozkochání —

pak by jsi snad zbraň vlastní svoji rukou,
když on jí zniknul — pomsty žhavé kleště
ve vlastní vnořil srdce — puzen mukou,
kdy nedělo by tobě: »Snad ho najdeš ještě?«

Bez vlasti; bouří širým světem hnaný,
probíháš země, jako divná fena,
a tesklíš, lkáš — že čela úbor rvaný
povídá — hanba tvá že nepomstěna.

Neblahý reku, Žižko! Tvoje muka
rvou ňadra tvá bez oddechu a stání,
ukrýváš bol a bolem srdce puká,
na tváři led a srdce v umírání.

Kněžour ti zprznil sestru andělici,
kterou ti nebesa ku spáse dala,
a která, nechtíc skrývat hanbu zlolající,
strašlivou smrtí sobě život vzala.

Však ještě žije nevinnosti svůdce,
a kněžstvo svého spolubratra chrání,
u arcibiskupa k pekelné strojí muce
ty hranice v kostnické plápolání.

On žije, Žižko! Bodej svého oře,
nech blesky z křemenité půdy buší,
sic v letu tebe zšílí srdce hoře,
bolestí peklo bouře nepřehluší. —

Co tam se v stínu vrby šedé zračí?
z daleké houšti u jezera kraje?
Přichází blíž, ve větru roucho vlaje,
rukama lomí, bolest čelo mračí!

Jde blíž a blíž, nad hladinou se zvedne,
se svitu luny most jak vyklenutý,
nese se výš, a víc a více bledne —
že kůň i jezdec vskočí uleknutý.

Za úzdu škube koně víc a více:
»Proč se mi blížíš, praví, v tomto čase,
neblahý stíne sestry nešťastnice,
a krvavé mi rány jevíš zase?

Což nemáš pokoje v té chladné zemi?
ač pohřbena jsi s požehnáním s nebe;

vycházíš — voláš —, ač tvůj ret je němý,
svou krví voláš, abych pomstil tebe?

Buď bez strachu, má sestro! Věčně mstíti
jen tebe budu a tvou vlasti chudou,
že po tisíci letech budu žíti
a s hrůzou ústa jmenovat mne budou.

Já pochodeň ti rozžhnu v světa tváři,
že skalí chladné všehomíru zraky,
k oběti své vlasti na oltáři
zapálím žertvu k její pomstě taky.«

Tak domluvil. Oř divoce se vzpíná,
div, že se vzhůru v černý mrak neřítí,
a nozdry hrčí, v pěnu zub se vtírá,
to dítě hrobu v oblacích je zříti.

Teď, stín kdy slil se v oblak větrem hnaný,
v kotouči prachu čtyry blesky letí,
jak střela bídy, šíp orkánem štvaný,
doznívá jezdce hlas — bez hnutí — bez paměti.

Již dojel do Prahy. Jak v slunce tváři
nad cimbuřím města ohně září.
Kartouzští odpovídají ve hluku boje,
který se zmítá kolem Malé strany,
na Saský dvůr se řítí Čechů voje,
který je strážnou branou na Hradčany.
V burgundském zámku žoldnéřové velí,
a naplněn, jak by tu národ celý;
a v každém okně střelci s puškou stojí,

posílajíce na vzbouřené pluky
mrak šípů dolů z pevné jisté ruky.
Luk syčí, z hlavní palný blesk se rojí,
a v polokruhu postavená děla
do zástupu své rudé blesky hází,
a vzduchem třese bitvy bouře smělá,
že vášeň jeho víc se rozechvěla
a šílenost se v řady jeho sází.

Zatím v paláci královna a vdova
ve zděšenosti, bledá beze slova,
bezmocná dlí ve bouře burácení,
od švakra určená k vladaření;
a lítost budí ubohá ta žena,
ve vlastním domě lidem obležená.
Mladátě dosud, svěží srdce hnutí,
a nezralé k životu odřeknutí;
a přec nepoznala radosti dosud,
co z Bavor do Čech povolal ji osud;
a korunou od manžela ji danou
jen více tiskli hlavu rozervanou.
Studenéť lože její! Jak přečasto v noci,
kdy mrazem schvělá nespala do rána,
vzpomínala, jak v krále hrůzné moci
manželka první fenami trhána.
Ó, kterak bída, neštěstí i branou
královských hradů v zlatou síň se krade,
jak tajný host — s obětí vyhledanou
i v roucho hermelínu se věčně klade.

I Čeněk z Vartenberka již se leká:
»Musíme nazpět, velitelko drahá,

jen jedna brána ještě, komoň čeká,
jaká to noc — je v bouři celá Praha.«
Ve vlastní plášť ji v rychlém chvatu kreje,
na krásnou hlavu svůj jí klobouk sází,
a oko jeho plamenem se stkvěje —
s rytířem mlčky královna odchází. —
A ňadra jeho dmou se v bujném chvění,
když na koně ji zvedá v roztoužení;
ont miloval ji, aniž lásku zjevil,
kdy Václav žil, nikdy se neosmělil.
A opět mlčí; zdá se však, že asi
zužitkuje ty nebezpečné časy.

Prodlévají. Již blíž a blíže planou
ty děsné ohně — v čtvrť se voje řítí,
na pozor Žižky pluky jeho stanou,
hrdina boje slovem lid roznítí.

On dí: »V ozdobné zbroji lide milovaný
jsi k pomstě povstal velké hanby svojí,
a vrah tvé cti a původce tvé hany,
s řetězy, pouty na hranicích stojí.

Mrtevtě Václav! Chceš sklonit svou šiji
Sigmundovi, potměšilému zrádci,
jenž Husa, Jeronýma krvelačné zmiji,
těm svatým otcům prozrazuje, vrací?

Před ním, jenž říši potupil a shasil,
s křižáckým vojskem proti vám teď půde,
před ním, jenž rozbroj ve tvé vlasti zasil?
On ještě více mučiti tě bude!

U Kutné Hory s plameny tam stojí,
by moh' na našem trůně zasedati;
a dává kněze, bratry pod obojí
do ohně házeti, fenami štváti!«

A když utíká královna ve spěchu,
před Saským dvorem hřímá se všech stran:
»Veď ty nás bratře mstíti hanbu Čechů,
buď Žižko vůdce náš, a král, a pán!« —

I meč, i štít, i kyj se třeskem srazí,
pospíchá zástup ve kvas zkrvavělý,
a jako rek ve zbroji slunce vzchází,
a lesklá zbroj odráží blesk i střely.

Přeložil J. Ervín Špindler.

Eliška Krásnohorská:

Cepy.

Proč vás tak miluji, vy cepů rytmy?
Tak milým žádný by mi nebyl hlas,
ni slavičího trylku náhlý jas,
když nad strništěm babí léto věje
a stříbrnými opřádá je nitmi
v tom zlatém vzduchu,
jenž od rázu a ruchu
ran českých cepů, jako kdysi svět, se chvěje.

Jen rokotejte tak, vy hřmotní ptáci,
své těžké křídlo rozmávejte v let,

znáť dřevěný váš zoban slavně pět,
až srdce v těle rozkoší se směje!
Ať pádný, starý nápěv zaburácí
v tom zlatém vzduchu,
jenž od rázu a ruchu
ran českých cepů, jako kdysi svět, se chvěje.

Když se to rozléhá v ten podzim němý,
jenž tesknotou v nás dýše odevšad,
když bujně cepům odpovídá mlat,
tu divný čarozvuk mi v sluch se leje:
já slyším srdce hřímat v české zemi
v tom zlatém vzduchu,
jenž od rázu a ruchu
ran českých cepů, jako kdysi svět, se chvěje.

Tím polomrtvem kol, tím slunným zimnem
když buší v kraj, an rád by sladce spal,
bouř cepů těch jak valících se skal,
tu nevím, kterak v duši mé se děje:
zpěv bojovníků božích vane s hymnem
v tom zlatém vzduchu,
jenž od rázu a ruchu
ran českých cepů, jako kdysi svět, se chvěje.

I věřím pak, že duchů sbor své děti,
voj reků dědice své ještě zná,
i že se tiskne ruka železná
s tou rukou, která v půdu otců seje,
a s hymnem boje hymnus práce letí
v tom zlatém vzduchu,

jenž od rázu a ruchu
ran českých cepů, jako kdysi svět, se chvěje.

Na živé struně.

Jan Neruda:

Ve lví stopě.

Byl podvečer. My v poušti, na oasy kraji.
Tak ticho kol! I Arabi, již jindy bujně hrají,
dnes mlčí schouleni; jak teskný zjev!
»Co je vám, muži?« — »Pane, zde byl lev.« —
»Že lev? A kdy?« — »To, pane, těžko říci,
snad dnes, snad před týdnem, snad před měsíci;
však jisto jest: sem spěla jeho chůze —
snad cítíš, kraj jak po něm strnul v hrůze!«

Jak necítil bych! Vždyť jsem z české země.
Ten divný strach, ten promluvil již ke mně:
Kdy nejbujněj jsem vykročil si v ráz,
až k srdci zasáhnul mi náhlý mráz.
Jakby se kolem skalné hory ptaly:
»Co v zemi robů chceš, ty muži malý?«
jak udiven by pohléď na mne kraj ten němý:
»Jsi sláb — přespříliš sláb jsi na mne, českou
zemi!«
Pout tíži cítíme a jsme přec na svobodě —
strach běží po lidech, mrak běží po přírodě,
zpěv před věky se naposledy zdvih'
a odletěl a kdesi v modru ztich'.

Vždyť i v ta šerá vlků našich hejna
se zabořila plachá bázeň stejná,
ač věčný hlad je zve a krvežízeň mučí,
ke skále tlačí se a jenom psovsky skučí.

Jak na poušti, kde lev si lehl polem,
po širých Čechách teskno dýše kolem.
Jen jednou krajem tím šel národ lev,
jen jednou, před dávnem hřměl jeho řev,
a sama země slouchá s zatajeným dechem,
zda hrůzný hrom ten nevrátí se echem
a co kde dýše, choulí se v své skrýši
a s chvěním cítí: Jsme zde ve lví říši.

Zpěvy páteční.

Jaroslav Vrchlický:

Žižka před Prahou.

Boj v srdci slepce na Špitálském poli.
On brody krve hřímal přes mrtvoly,
o jeho srdce teď se děsně rvaly
hněv posvátný a láska k rodné matce,
a jeho srdce v této spurné hádce
se chvělo jak pták v dlani hocha malý.
Na jedné straně zrada! — On ji ztrestá!
Na druhé straně minulosti slavný hlas,
o budoucnost rvou zrádného se města!
A Žižka v duchu vidí Prahu —
oblévá věže, chrámy, hradby, domy jas,

a úsměv bledou tvář mu přeletí,
však z druhé strany duní války hromy,
řev polnic, kterým hřímá v zápětí
tep palcátů a, jež vše pochová
a zdrtí, těžká hradba vozová,
a lítou směsí touto zpívající
dav jásá: »Kdož jste boží bojovníci!«

Co v tmách takto slepce bloudil duch,
slyš zvon a v zápětí mu divný ruch!
To zvonění se tichým vzduchem nese,
a Žižka naslouchá a v oku jeho
se něco jak svit řití, slza třese,
i obrátí se na průvodce svého
a rtem, který se vnitřním bojem chvěje,
se táže: »Rci, co vidíš, co se děje?«

Tu strážce věrný, jenž noc vůdce hlídá,
dojatým hlasem tiše odpovídá:

»Zřím dlouhý průvod, spěje z brány města,
sem k táboru se točí jeho cesta.

Jdou děti napřed, malé děti smavé,
tká kvítí jejich vlasy kučeravé.

A v rukou nesou ratolesti svěží
a úsměv bázní kryt jim na rtech leží.

Za nimi jako bílé holubice
jdou dívky, studu nach jim barví líce.

Za těmi žen a mužů vidím davy,
tu chochol splývá a tam závoj s hlavy.

Za nimi konšely zřím, radní pány,
jak za stopami spějí Rokycany.

Jdou s hlavou schýlenou, jdou bosi mnozí.
Hle, již je naše přivítaly vozy!

To celé město, Žižko, k nám se stáčí
a ženy, děti, muži, všecko v pláči.

Hle, muži kloní se a ženy klečí,
teď zvony ztichly v Rokycany řečí!«

Co mluvil, Žižka dávno probojoval,
když mluvil, hněvu svému pouta zkoval,
tož pouta vůle svojí neodvratné.
Boj dobojován! V hrudi reka statné
vlast volala a poslech její syn
a slepé oko celé v slzné vláze,
děl, rukou máchna tam, kde zářil Týn:
»Nuž dobře, jděte! Odpuštěno Praze!«

Bozi a lidé.

J. S. Machar:

Kosti Žižkovy.
(V Čáslavi r. 1622.)

Kdos byl ty, poctivý a věrný Čechu,
ctiteli zbožný dávné minulosti?

Kněz Páně snad dle srdce Lutherova
s Husity vřelou krví ve svých žilách
a tak jsi proved, zač ti dlouhé věky
dost žehnat nemohou...

Zlé přišly časy,
král Friedrich ondy bědně ztratil pole,
a císařský hněv na Čechy pad těžce.
Na staroměstském rynku sťaté hlavy
velmožů kdysi, pánů nejpřednějších,
teď trčí bídně na Mostecké věži,
potravou jsouce havranům a vranám.
A Šultýsova ze sousední Hory
poslána domů, naražena na hák
nad branou městskou, zírá do ulice,
jíž chodil kdysi jako primas ctěný.
Jednušky římské, když ty hlavy padly,
své hlavy zdvihly, drze posílají
zlovolné jazyky své na procházku,
že jinak jest a jinak ještě bude,
až spleněn bude plevel české země...

To vše jsi slýchal, poctivý ty Čechu,
a ještě více: ani mrtvým nemá
být přáno klidu... V Kutné Hoře vedl
pan mincmistr si ondy jako ďábel:
prý arcivrah ten Žižka, rebel, lupič,

spokojen nesmí zůstat ve svém hrobě,
prý, mordijí, sám zajede si v Čáslav
a dá té šelmě, což jí právem patří...

To slyšel jsi... Vzals oddaných pár bratří
a mluvili jste tiše vážně dlouho.
A v noci šli jste v chrám, hrob otevřeli
a našli kosti otce, želeného
tak tesklivě a často v těch zlých časech.
A poklekli jste — co svic plápol blýskal
se v slzách vašich — řadou políbili
kost čela toho, složili vše potom,
kde dravé jednušky jich nevyslídí,
a místo označili — —
duše drahé,
zda věřily jste, věk že přijde jiný:
a poklekne k těm kostem v zbožné úctě?

Už svítalo, když domů jste se brali.
A hodiny ty jedinými byly,
jež nazvali jste štěstím v proudech hoře...
Čas zlý byl, přišel horší, přines chvíli,
kdy, žebráci a psanci, opouštěli
jste město, kraj i zemi svoji rodnou
a v dálku šli, svým duším hledajíce,
mír, klid a volnost, jež vám doma brány.

A když jste naposledy ohlédli se
a věž viděli, v jejímž stěnu skryty

jsou kosti Jeho, útěchou vám jistě
byl klid jich svatý, který neporuší
katanů ruka, jež vás v dáli žene.

A šli jste, šli... Ó lidé bezejmenní
a neznámí, buď mír i vašim kostem,
jež v cizí půdě kdesi tiše leží!

Apoštolové.

OBSAH:

Strana

I. Česká reformace 5
II. Žižkův život do roku 1419 16
III. První vítězství Žižkovy výpravy na pomoc Praze 31
IV. Křižáci na Vítkově. Zikmund pod Vyšehradem 49
V. Další očista Čech. Sněm čáslavský . . 65
VI. Zmařené úklady Zikmundovy. Korybut v Čechách 79
VII. Třetí výprava křížová. Žižkovo tažení do Uher 93
VIII. Malešov. — Praha. — Přibyslav . . 102
IX. Žižkova osobnost 110
X. Vojenský řád Žižkův a Hodětínův . . 123
XI. Žižkovo vojenské zřízení 138

Z básní o Janu Žižkovi:

Ant. Jar. Puchmajer: Píseň na Jana Žižku z Trocnova 154

Strana

Alfred Meissner: Žižka 157
Eliška Krásnohorská: Cepy 166
Jan Neruda: Ve lví stopě 168
Jaroslav Vrchlický: Žižka před Prahou . . 169
J. S. Machar: Kosti Žižkovy 171

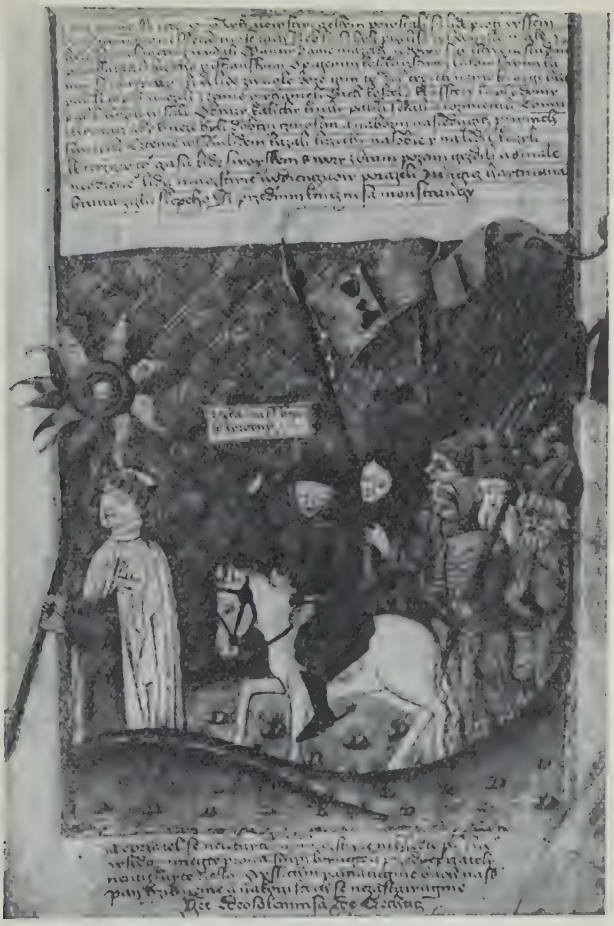

Žižka — náš bratr věrný.
(Z rukopisu »Zrcadlo všeho křesťanstva« v Jeně, asi r. 1480.)

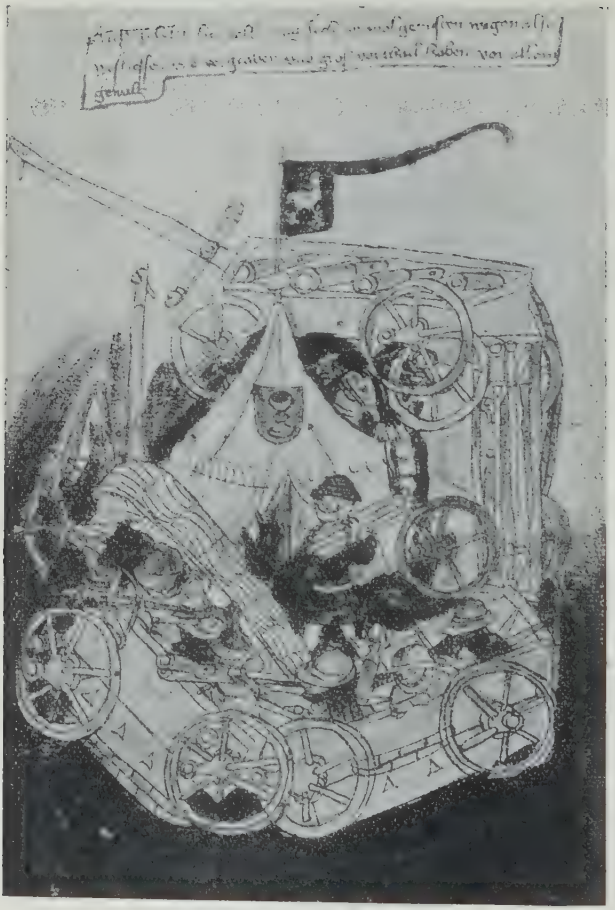

Žižkův šik vozový.
(Z rukopisu vídeňské stát. knihovny.)

Žižka v nebi.
(Z rukopisu »Zrcadlo všeho křesťanstva« v Jenč, asi r. 1480.)

Husité v boji.
(Z rukopisu vídeňské stát. knihovny.)

Husitské zbraně:
a) ručnice, b), c) hákovnice, d) palice, e) sudlice, f) palcát.

Tábor. (Merianova topografie Čech, Moravy a Slezska.)

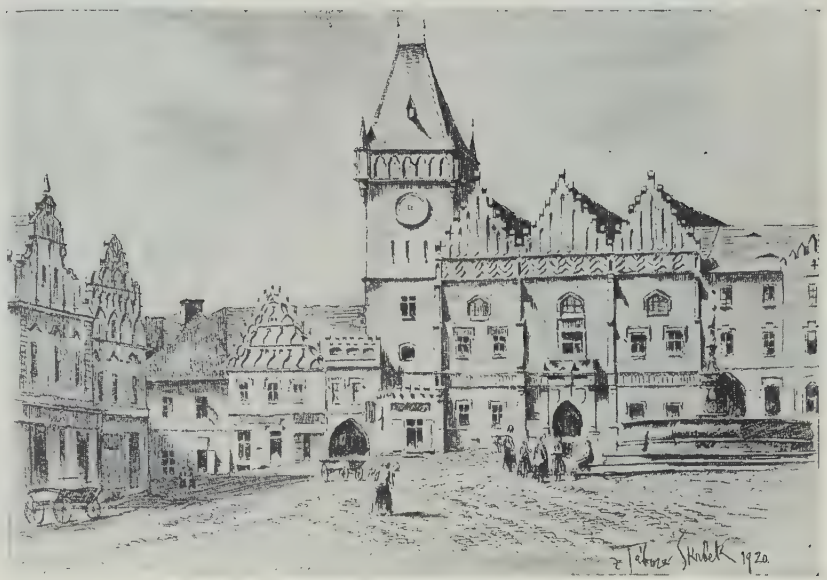

Jar. Skrbek: **Starobylá radnice v Táboře.**

Jan Will

Jan Willen

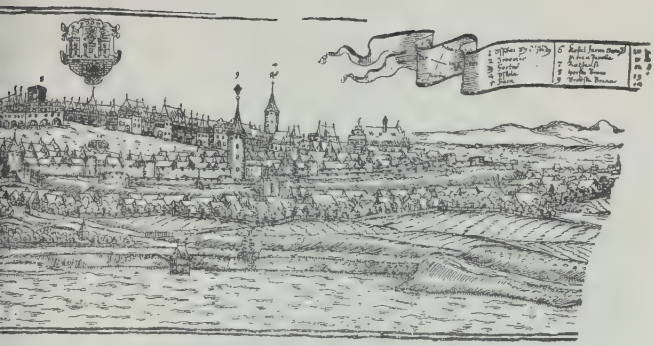

Čáslav r. 1602.

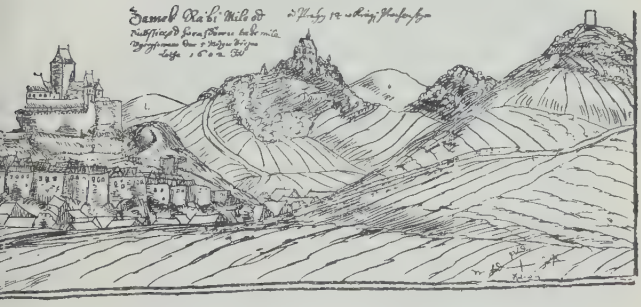

rad Rabí r. 1602.

Opuková hlavička v Nár. Museu.

Hufnagliova rytina.

Kronika Kuthenova.

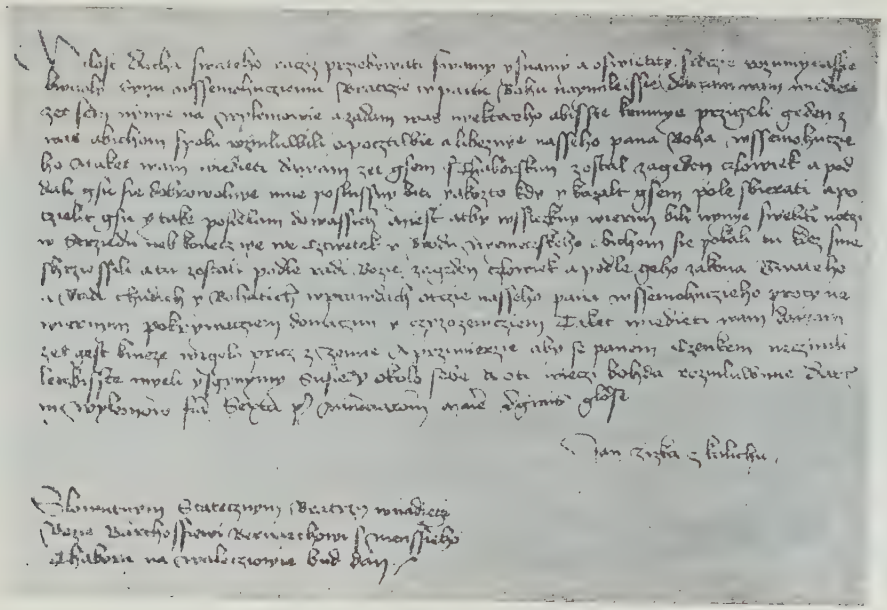

List Žižkův z Vilémova, psaný bratřím Valečovským.
(Museum čáslavské.)

Alegorie husitských válek.
(Ze 60. let min. věku.)

Relief Jana Žižky v mramoru z 18. věku.

Děkanský chrám v Čáslavi.

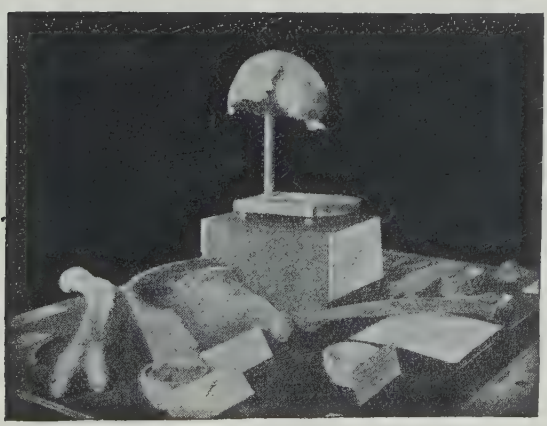

Kosti, domněle Žižkovy, v Čáslavi.

Mohyla Žižkova u Přibyslavě.

Frant. Kejla
knihař
Rakovník.